

เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

84ème Anniversaire

de Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra

วารสาร No.113, 30e année (janvier-juin 2005)

ISSN 0857-0604

สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

BULLETIN DE L'ASSOCIATION THAÏLANDAISE DES PROFESSEURS DE FRANÇAIS

วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย BULLETIN DE L'ASSOCIATION THAÏLANDAISE DES PROFESSEURS DE FRANÇAIS No.113, 30e année (janvier-juin 2005)

สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

ASSOCIATION THAÏLANDAISE DES PROFESSEURS DE FRANÇAIS

๓๐/๙ พหลโยธิน ซอย ๒ ถนนพหลโยธิน เขตพญาไท กรุงเทพฯ ๑๐๔๐๐ โทรฯ ๐๒ ๒๗๙ ๐๗๓๓
30/9 Phaholyothin 2, Phaholyothin Road, Phayathai, Bangkok 10400, THAILAND. Tel. (66 2) 279 0733
http://www.atpf-th.org e-mail: admin@atpf-th.org

วาทิรวาทเจลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

โคลงสี่สุภาพ

พระยศพิสุทธิ์สร้อย	สมัญญา
พระเกียรติกรมหลวงนรา	ธิวาสเจ้า
พระศักดิ์จักรีจตุธา	พงศอธิป
พระมิ่งพระขวัญเกล้า	กระหม่อมแก้วนิกรชน
พระชนม์แปดสิบสี่ล้ำ	เจลิมพรรบ
ทั่วถิ่นไทยราชภูริรัฐ	ร่วมช้อง
สรรเสริญไสยสถิโสมนัส	มโนภักดี
พูนพระพรเพิ่มพรั่ง	พิพัฒน์น้อมเนื่องถวาย
บายศรีพุ่มดอกไม้	มัลย์ผจง
แทบธูลีละอององค์	เอกเอื้อ
ขอเสถียรสถิตถาวร	รมย์สวัสดิ์
เกษมพระกิจกอปรเกื้อ	ผ่องแผ้วสถาพร
ขจรพระยศทั่วหล้า	สากล
ขจรพระคุณมงคล	เกริกด้าว
ขจรพระเกียรติดาลดล	อุดมเลิศ
ขจรพระนามเนื่องนาว	หนึ่งน้ามณีสยามฯ

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม
ข้าพระพุทธเจ้า สมาคมครุภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

(นายบุญเดือน ศรีวรรณ สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ประพันธ์)

๘๔ พรรษาจิรายุวัฒน์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

ปรีดี พิศภูมิวิถี*

ภาพเจ้านายเล็กๆ ทั้งสามพระองค์ที่สื่อถึงความอบอุ่นระหว่างพี่น้องในครอบครัว “มหิดล” ในวาระต่างๆ ที่คนไทยได้ประจักษ์อย่างเจเนตานั้น มิได้ทำให้เกิดความเบื่อหน่ายแต่ประการได้ ตรงกันข้ามหากอ้อมเอมใจที่ได้เห็นสายใยรักระหว่าง “พี่-น้อง” ซึ่งพระอนุชาธิราชพระองค์ใหญ่ พระองค์หนึ่งเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

อานันทมหิดล และพระอนุชาธิราชพระองค์เล็ก ก็เสวยราชสมบัติเป็นพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช พระมหากษัตริย์ผู้ทรงธรรมอันประเสริฐ ส่วนพระเชษฐภคินีนั้นเล่าก็ทรงบริบูรณ์ ด้วยความเป็นขัตติยราชนารีและเป็นพระบรมวงศ์ฝ่ายในที่สำคัญพระองค์หนึ่ง ซึ่งทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา ในวันที่ ๖ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๕๕๐ นี้

* บรรณาธิการวารสารสมาคมครุภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

พระเชษฐภคินีพระองค์นั้นคือ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ประสูติเมื่อวันอาทิตย์ที่ ๒ พฤษภาคม พุทธศักราช ๒๔๖ ณ กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖

พระราชทานพระนามเมื่อแรกประสูติว่า “หม่อมเจ้าหญิงกัลยาณิวัฒนา” ทรงเข้ารับการศึกษาในสถานรับเลี้ยงเด็กของปี โซเลย์ (Champ Soleil) ที่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ก่อน แล้วทรงย้ายเมืองประทับไปตามแต่ที่สมเด็จพระบรมชนกนาถจะเสด็จไปทรงงาน ทั้งที่สหรัฐอเมริกาและประเทศไทย ในรัชกาลที่ ๗ ทรงสถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็น “พระวรวงศ์เธอพระองค์เจ้า

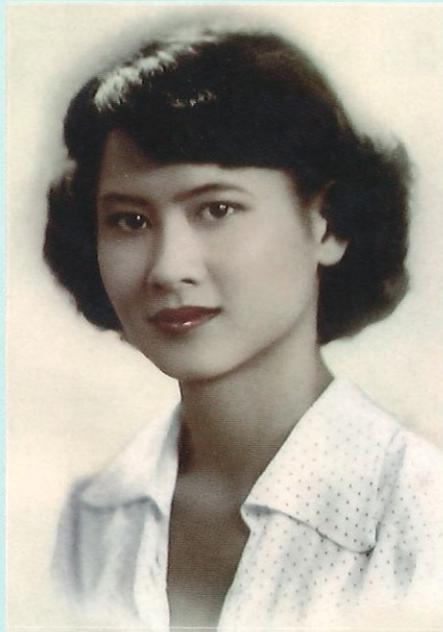
กัลยาณีวัฒนา” และเฉลิมพระยศในรัชกาลที่ ๘ เป็น “สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณีวัฒนา” ตามลำดับ

เมื่อทรงเจริญพระชนมายุครบ ๗๒ พรรษาในปี พ.ศ. ๒๕๓๘ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศขึ้นเป็นเจ้าฟ้าต่างกรมฝ่ายในที่ “สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์”

คราวที่เสด็จกลับมาประเทศไทยนั้น ได้ประทับที่วังสระปทุมและทรงเข้าศึกษาชั้นประถมที่โรงเรียนราชินี เมื่อสมเด็จพระบรมชนกนาถเสด็จทิวงคตแล้ว สมเด็จพระศรีนครินทร์ราชมราชชนนีทรงพาพระโอรสธิดา ทั้งสามพระองค์กลับไปประทับที่เมืองโลซานน์ ประเทศสวิตเซอร์แลนด์

อีกครั้ง โดยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณีวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ทรงเข้าศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาเคมี ที่มหาวิทยาลัยโลซานน์ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๑ ขณะที่ทรงศึกษาสาขาวิทยาศาสตร์นั้น ก็ทรงสนพระทัยและทรงศึกษาด้านภาษา วรรณคดี ปรัชญาและจิตวิทยาพร้อมกันด้วย หลังจากทรงสำเร็จการศึกษาได้เสด็จนิวัติประเทศไทยและทรงเริ่มพระภาระกิจเพื่อพสกนิกรในทันที

ขณะที่ประทับในประเทศไทย ทรงรับเป็นอาจารย์พิเศษสอนนิเวศวิทยา วรรณคดี ฝรั่งเศส อารยธรรมและการสนทนาภาษาฝรั่งเศส แก่นิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึง ๒๕๐๑ ต่อจากนั้นมหาวิทยาลัยอื่นๆ ก็ได้กราบทูลขอพระราชทานพระกรุณา

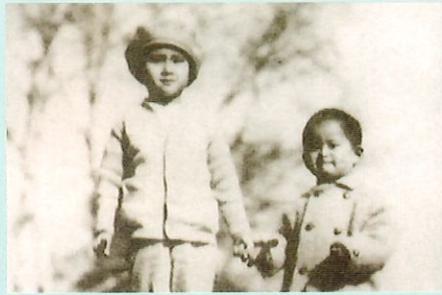
เสด็จบรรยายวิชาภาษาและวรรณคดี
ฝรั่งเศสอีกหลายแห่ง ได้แก่คณะศิลปศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งทรงรับเป็น
หัวหน้าสาขาวิชาภาษาต่างประเทศ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และคณะ
มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขต
ปัตตานี

พระจริยาวัตรของ “สมเด็จพระ
อาจารย์” นั้นปรากฏเป็นที่ประจักษ์ว่าทรง
เป็นแบบอย่างของครูที่ดี ทรง
เอาพระทัยใส่ในศิษย์เสมอگون ทรงสร้างแบบ
ทดสอบความถนัดทางภาษาฝรั่งเศสขึ้นและ
พระราชทานคำแนะนำแก่ครูอาจารย์ที่สอน
ภาษาฝรั่งเศสและนิสิตนักศึกษา พร้อมกัน

นั้นก็พระราชทานความเห็นในการปรับปรุง
หลักสูตร ทรงพระดำริจัดตั้งสมาคมครูภาษา
ฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้นในปี พ.ศ.
๒๕๒๐ เพื่อสนับสนุนการเรียนการสอนวิชา
ภาษาฝรั่งเศสและเป็นสื่อกลางในการพบปะ
แลกเปลี่ยนทางวิชาการมากขึ้น

ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ นั้นเองที่สภามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ได้ทูลเกล้า
ทูลกระหม่อมถวายตำแหน่ง ศาสตราจารย์
ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ด้วยตระหนัก
ที่ ทรง อุทิศกำลัง พระวรกาย และ
พระสติปัญญาในการพัฒนาการศึกษาชั้น
อุดมศึกษาของประเทศ

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า
กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงตระหนักอยู่เสมอว่าการพัฒนา
ประเทศที่สมบูรณ์ย่อมจะต้องพัฒนาที่คน

ก่อนอื่นได้สิ้น จึงควรที่จะต้องปรับปรุงสุขภาพอนามัยของประชากรและพัฒนาระดับการศึกษาเบื้องต้นอยู่ในเกณฑ์ที่น่าพอใจเสียก่อน พระกรณียกิจด้านการสาธารณสุข

และการพยาบาลจึงปรากฏอย่างสม่ำเสมอที่ได้เสด็จพระดำเนินเยี่ยมผู้ป่วยและพระราชทานทุนทรัพย์ในการสนับสนุนกิจกรรมของมูลนิธิต่างๆ ทรงดำรงตำแหน่งองค์ประธานกิตติมศักดิ์ของมูลนิธิกองทุนสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มูลนิธิแพทย์อาสาสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี มูลนิธิขาเทียมในสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนี ทรงเป็นองค์ประธานมูลนิธิโรคไตแห่งประเทศไทย กองทุนการกุศลสมเด็จพระเจ้าศิริราชมูลนิธิ ฯลฯ

สำหรับเรื่องของเด็กและเด็กด้อยโอกาสนั้น ได้ทรงรับเป็นองค์อุปถัมภ์มูลนิธิเด็กอ่อนในสลัม ในหลายโอกาสได้เสด็จเยี่ยมชุมชนแออัดในพื้นที่ เช่นที่ชุมชนวัดพระยายัง ชุมชนแออัดคลองเตย ได้ทอดพระเนตรกิจกรรมของศูนย์เลี้ยงเด็กอ่อน ศูนย์พัฒนาเด็กก่อนวัยเรียน และพระ

ราชอาณาจักรความช่วยเหลือในด้านต่างๆ อาทิ พระราชทานทุนทรัพย์และหนังสือเพื่อเสริมการเรียนรู้ นอกจากนี้ได้ทรงอุปถัมภ์มูลนิธิ สงเคราะห์เด็กพิการทางสมองและปัญญา มูลนิธิส่งเสริมสวัสดิภาพสตรีและเยาวชน ราชนิคมูลนิธิ เป็นต้น

สำหรับเด็กและเยาวชนที่มีความสามารถทางวิชาการ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงสนพระทัยโครงการ สนับสนุนและส่งเสริมให้เยาวชนไทย ไปเข้าร่วมการแข่งขันโอลิมปิกวิชาการ ได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์และเงินจากกองทุนสมเด็จพระย่าเพื่อสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ด้วยทรงตระหนักว่าการพัฒนาประเทศในอนาคตย่อมต้องใช้ความสามารถเชิงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นอย่างมาก ทุกครั้งที่มีการแข่งขันจะ

พระราชทานคำแนะนำและกำลังใจแก่เยาวชน ดังพระโอวาทตอนหนึ่งว่า “ขอให้ไปแข่งขันให้ดีที่สุด คิดว่าจะต้องได้เหรียญทองกลับมา ถึงแม้จะได้เหรียญทองมาแค่ไหนก็ไม่ให้หยุดแค่นั้น เรามีหน้าที่คือทำให้ชีวิตให้ดีขึ้น ไม่ใช่เก่งเฉยๆ ต้องใช้ความเก่งของตนทำประโยชน์ให้แก่สังคม เพื่อช่วยคนที่เก่งน้อยกว่า ไม่ใช่ได้เหรียญทองมาแล้วก็นำมาคล้องคอด้วยความภาคภูมิใจอย่างเดียว ก็จะไม่เกิดประโยชน์อะไร สิ่งสำคัญต้องช่วยตัวเองก่อน ทำให้ตัวเองมีสภาพชีวิตที่ดีก่อน เมื่อตัวเองแน่นหนาแล้วจึงค่อยคิดช่วยผู้อื่น อย่าคิดว่าฉันเก่งแล้วจะไปช่วยคนนั้นคนนี้ทันที ต้องช่วยตัวเองก่อน แต่อย่าลืมช่วยผู้อื่นในภายหลังเมื่อมีความพร้อม” และทรงแสดงความยินดีเมื่อได้รับรางวัลกลับมาทุกครั้งเช่นกัน

ความสนพระทัยอีกด้านหนึ่งคือการดนตรีและการถ่ายภาพ ทรงมีพระดำริจัดตั้งทุนส่งเสริมดนตรีคลาสสิกในพระอุปถัมภ์ขึ้นเพื่อพัฒนาและส่งเสริมให้เยาวชนไทยมีโอกาสศึกษาหรือฝึกอบรมเรื่องดนตรีคลาสสิกในสถาบันการศึกษาชั้นสูงในต่างประเทศแล้วนำกลับมามากำหนดและพัฒนาการดนตรีในประเทศ ส่วนการถ่ายภาพภาพนั้นมักจะโปรดถ่ายภาพสถานที่สำคัญต่างๆ คราวเสด็จพระดำเนินทอดพระเนตรแหล่งโบราณคดีโบราณสถาน ทั้งในประเทศและต่างประเทศ จึงทรงรับพิพิธภัณฑสถานโดยถ่ายภาพไว้ใน พระอุปถัมภ์

การทรงโปรดเสด็จพระดำเนินเยือนสถานที่สำคัญต่างๆ นี้เองที่ทำให้พสกนิกรได้มีโอกาสอ่านงานพระนิพนธ์อันทรงคุณค่าทุกเล่ม สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอเจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระปรีชาสามารถในการทรงพระอักษรมาก ทรงค้นคว้าเรื่องราวต่างๆ อย่างละเอียดถี่ถ้วน ทรงอธิบายเรื่องอย่างกระจ่างชัด จึงทำให้พระนิพนธ์ทุกเล่ม

ทรงคุณค่าอย่างยิ่งในบรรณพิภพ ทั้งเรื่องจุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์, พระราชธิดาในรัชกาลที่ ๕, แม่เล่าให้ฟัง, เวลาเป็นของมีค่า, เจ้าชายเล็กๆ - ยุวกษัตริย์, มหามกุฏราชสันตติวงศ์ หรือพระนิพนธ์สารคดีท่องเที่ยว เช่น ๑ ไหลในเมืองจีน, ยูนนาน, สายธารอารยธรรมจีน, ที่ไซบีเรียหนาวไหม, จีนตะวันออก, ตุรกี ดินแดนจักรพรรดิโรมัน และสุลต่านออตโตมัน ฯลฯ ซึ่งล้วนเต็มไปด้วยเนื้อหาสาระและภาพถ่ายที่งดงาม

ในการเสด็จเยือนต่างประเทศก็จะทรงพระกรุณาให้โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจบันทึกเทปโทรทัศน์ เพื่อเผยแพร่ให้คนไทยได้รับความรู้ด้านประวัติศาสตร์โบราณคดีและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศมากขึ้นด้วย สารคดีการเสด็จพระดำเนินประเทศต่างๆ จึงยังประโยชน์มิใช่น้อย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นพระราชธิดาที่ใกล้ชิดสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีมากที่สุดได้เสด็จพระดำเนินตามรอยพระยุคลบาทสมเด็จพระศรีนครินทราบรมราชชนนีตลอดเวลา และทรงงานอย่างหนักเพื่อความผาสุกของพสกนิกรเช่นเดียวกัน ด้วยพระภาระกิจนานับประการนี้ สภามหาวิทยาลัยต่างๆ ได้ทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายปริญญา ดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์ทั้งทางด้าน อักษรศาสตร์ และ ศิลปศาสตร์ ด้านครุศาสตร์ ด้านพยาบาลศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ด้านประวัติศาสตร์ตลอดจนด้านการสังคมสงเคราะห์ อย่างต่อเนื่อง

ในกาลอันเป็นมงคลสมัยแห่งวโรกาส ๘๔ พรรษา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พระบรมวงศ์ฝ่ายในที่ทรงเจริญพระชันษาสูงสุด ในปัจจุบันเหล่าพสกนิกรทั้งมวล ขอน้อมเกล้าขอน้อมกระหม่อมถวายพระพรชัยมงคลขอทรงพระเจริญ พระชนมายุยิ่งยืนนาน ทรงพระเกษมสำราญ ทุกราตรีกาลทรงนิราศจากโรคพยาธิทั้งปวง และสถิตเป็นที่เทิดทูนแห่งพระบรมราชจักรีวงศ์และปวงชนชาวไทยไปตลอดจรัสสุติกาลเทอญ

องค์ที่ปรึกษา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

สารบัญ

Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra
et l'enseignement du français en Thaïlande

Wongchan PHINAINITISATRA, Gérard FOUQUET 3

พระอิสริยยศและพระอิสริยยศศักดิ์พระบรมวงศ์ฝ่ายในสมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

ปรีดี พิศภูมิวิถี 31

ประวัติพระพุทธรูป การจัดสร้างพระพุทธรูปจำลอง และเหรียญพระพุทธรูปเฉลิมพระเกียรติ

๘๔ พรรษา และสถานที่ท่องเที่ยวใน จ. ฉะเชิงเทรา

มูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษาในพระอุโบสถฯ 41

Bouquet de Souvenirs 66

มรดกทางปัญญาของวอลแตร์

อุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์ 93

La place des parents d'Annie Ernaux dans "La place" et "Une femme"

Rachel JUAN 124

Résultats de l'enquête sur l'enseignement/apprentissage du français langue étrangère
au cours de l'année scolaire 2006

Sirajit DEJAMONCHAI 134

Fête annuelle de l'ATPF 2006

Marisa GARIVAIT 147

บรรณาธิการที่ปรึกษา : คุณหญิงวงจันทร์ พิษณุนิติศาสตร์ บรรณาธิการ : นายปรีดี พิศภูมิวิถี ผู้ช่วยบรรณาธิการ : นางสาวสุธาสิณี ผลวัฒน์นะ นางสาวสิริจิตต์
เดชอมรชัย กองบรรณาธิการ : นางสาวมารีสา การ์เวทย์ นางสาวอารีรัตน์ ปิ่นทอง นางสุรภี ฐิโปกการ นางสาวบุปผา อยู่ทรัพย์ นายอาทิตย์ วงษ์สง่า ฝ่ายศิลป์และ
รูปเล่ม : นางสาววาริ จุลโพธิ์ ฝ่ายการเงิน : นางสาวสุธาสิณี ผลวัฒน์นะ ฝ่ายทะเบียนสมาชิกและจัดส่ง : นางสาวมารีสา การ์เวทย์

เจ้าของ : สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย สำนักงานวารสาร 30/9 พหลโยธิน 2 เขตพญาไท กรุงเทพฯ 10400 โทรฯ 02 279 - 0733

กำหนดการออกวารสาร ปีละ 2 ฉบับ บอกรับวารสารที่ นางสาวมารีสา การ์เวทย์ ณ สำนักงานวารสาร วัตถุประสงค์ 1. เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับการเรียนการ
สอนภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษา 2. เพื่อส่งเสริมการศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับวิชาภาษาฝรั่งเศส วิชาภาษาฝรั่งเศสศึกษา และระเบียบวิธีการสอน 3. เพื่อสร้างความ
สัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกและสถาบันวิชาการอื่นๆ

ทัศนะใดที่ปรากฏในข้อเขียนในวารสาร สดผท. นี้เป็นของผู้เขียน กองบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องเห็นพ้องด้วยแต่อย่างใด

พิมพ์ที่ หจก.แสงเทียนการพิมพ์ 298/127-128 ถ.พิษณุโลก แขวงสี่แยกมหานาค เขตดุสิต กรุงเทพฯ 10300 โทร. 0-2281-9087, 0-2628-3677 โทรสาร 0-2281-9916

บทบรรณาธิการ

วารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยฉบับนี้เป็นฉบับพิเศษเนื่องในโอกาสสำคัญ ๒ ประการ คือ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๐ นี้ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ องค์นายกิตติมศักดิ์ของสมาคมฯ ทรงเจริญพระชนมายุครบ ๘๔ พรรษา และประการต่อมาคือในโอกาสที่สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยมีอายุครบ ๓๐ ปีแห่งการก่อตั้ง

ความสำคัญประการแรกเป็นสิ่งที่ไม่เพียงแต่เหล่าสมาชิกสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย จะได้รับพระกรุณาธิคุณมาตลอดระยะเวลา ๓๐ ปีเท่านั้น แต่ย่อมหมาयरวมถึงพสกนิกรทั้งมวลในประเทศที่ตระหนักว่าสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเอาพระทัยใส่ทุกซอกซอกของราษฎรในทุกด้าน การอันเป็นมงคลเช่นนี้ทุกดวงใจจึงร่วมร้อยเรียงกันถวายพระพรให้ทรงพระเจริญยิ่งยืนนาน สมดังบทอาศิรวาทที่เชิญขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายในตอนต้นเล่มแล้ว

ขจรพระยศทั่วหล้า

สากล

ขจรพระคุณมงคล

เกริกด้าว

ขจรพระเกียรติดาลดล

อุดมเลิศ

ขจรพระนามเนื่องน้ำ

หนึ่งน้ำมณีสยามฯ

หากจะกล่าวเฉพาะพระภาระกิจอันเนื่องด้วยกิจการของสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสด้วยแล้ว ก็ยิ่งประจักษ์ชัดว่าทรงเอาพระทัยใส่ในการเรียนการสอนวิชาภาษาฝรั่งเศสมานับแต่ต้น หลังจากเสด็จนิวัติประเทศไทย ทรงรับเป็นพระอาจารย์สอนวิชาภาษาและวรรณคดีฝรั่งเศสในสถาบันต่างๆ ทรงดำริที่จะก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยขึ้น ได้พระราชทานคำแนะนำตลอดจนเสด็จพระดำเนินในกิจกรรมต่างๆ ของสมาคมเป็นประจำ จึงอาจนับได้ว่าสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยมีโชคกว่าผู้ใดที่องค์นายกิตติมศักดิ์ได้พระราชทานพระกรุณาธิคุณอย่างหาที่สุดมิได้

วารสารสมาคมฯ ฉบับนี้มีจุดประสงค์หลักเพื่อร่วมเฉลิมพระเกียรติ จึงประกอบไปด้วยบทความอันมีคุณค่าและมีสาระมากมาย นับแต่ประมวลภาพพระกรณียกิจในองค์นายกิตติมศักดิ์ที่ทรงมีต่อสมาคมฯ ภาพที่ต่อกันจากอดีตสู่ปัจจุบันมีความหมายว่าพระภาระกิจนั้นไม่เคยหยุดอยู่กับที่ จากนั้นเป็นบทความเรื่องเกี่ยวกับพระอิสริยยศและ

พระอิสริยยศักดิ์เจ้านายฝ่ายในสมัยกรุงศรีอยุธยาถึงกรุงรัตนโกสินทร์ซึ่งได้อธิบายที่มาและประวัติศาสตร์เกี่ยวกับโบราณราชประเพณีสำคัญไว้

มูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษาในพระอุปถัมภ์ฯ ได้จัดสร้าง พระพุทธโสธร (จำลอง) และเหรียญพระพุทธโสธร เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา ขึ้น มีการพิธีเททองและการพิธีพุทธาภิเษกเรียบร้อยแล้ว รายละเอียดต่างๆ ปรากฏในบทความว่า ด้วยการจัดสร้างและประวัติของพระพุทธโสธร จึงขอเชิญท่านผู้มีจิตศรัทธาร่วมบูชาได้ตามที่แจ้งไว้

จากนั้นเป็นบทสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ที่เคยถวายงานรับใช้สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ นับแต่การก่อตั้งสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย บรรดาลูกศิษย์ใน “สมเด็จพระอาจารย์” และความประทับใจจาก ผู้ใกล้ชิด ที่ต่างก็เห็นพ้องกันว่าทรงงามด้วยพระจริยาวัตรของความเป็นครูที่แท้จริง

เนื้อหาเชิงวิชาการประจำฉบับเป็นบทความของ ผศ. ดร. อุบลวรรณ โชติวิสิทธิ์ จากมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี เรื่องปรัชญาของวอลแตร์ บทความเรื่อง La place des parents d'Annie Ernaux dans "La place" et "Une femme" ของ ดร. Rachel Juan จากประเทศไต้หวัน รายงานผลการสำรวจผลการจัดการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2549 โดย ผศ. ดร. สิริจิตต์ เดชอมรชัย จากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งจะประมวลได้ว่า เมื่อสมาคม ก่อตั้งมาครบ ๓๐ ปีแล้ว ทิศทางการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทยจะมีแนวโน้มไปทางใด และส่งท้ายด้วยภาพกิจกรรมประจำปี ๒๕๔๙ ของสมาคม ณ มหาวิทยาลัยเซนต์จอห์น ในหัวข้อ Plusieurs France

ความพิเศษที่ประจักษ์ในวารสารฉบับนี้ เกิดขึ้นด้วยสมาชิกสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสทุกคนสำนึกในพระกรุณาธิคุณ ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ที่ทรงอุทิศกำลังพระวรกายและพระสติปัญญา เกื้อหนุนกิจกรรมของสมาคมฯ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด

ในวโรกาสอันเป็นมงคลนี้ กองบรรณาธิการวารสารสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ในนามของสมาชิกทั้งหมด ขอพระราชทานพระอนุญาตถวายพระพรให้ทรงพระเกษมสำราญ ทรงพระเจริญด้วยสิริสวัสดิ์พิพัฒนามงคล ทรงนิราศโรคาพยาธิ มีพระพลานามัยแข็งแรง สถิตเป็นมิ่งขวัญของเหล่าข้าพระพุทธเจ้านานสืบไป

ควรมีควรแล้วแต่จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ

*Son Altesse Royale
la Princesse Galyani Vadhana
Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra*
et l'enseignement du français en Thaïlande

Wongchan PHINAINITISATRA*

Gérard FOUQUET**

Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra a commencé à enseigner le français dès son retour de Suisse en 1950. C'est en effet alors qu'elle a accepté d'être professeur à la faculté des Lettres de l'université Chulalongkorn où, pendant les quelque huit années qui suivirent, elle devait donner des cours dans de nombreuses disciplines telles que littérature, civilisation ou encore conversation. Nombre de ses étudiants de cette époque sont désormais devenus des figures importantes du milieu universitaire thaïlandais.

Plus tard, en 1969, quand le département des langues étrangères de la faculté des Arts Libéraux de l'université Thammasat – où étaient alors enseigné l'allemand, le chinois, le français, le japonais et le russe – voulut se donner un directeur à la hauteur de ses

ambitions et capable de le dynamiser, c'est tout naturellement que le Dr. Adul Vichiancharoen, doyen de la faculté, se tourna vers Son Altesse Royale pour lui demander son aide. Et c'est ainsi que Son Altesse Royale devint professeur à temps plein à l'université Thammasat.

En dépit de la lourde charge de travail que ses fonctions de professeur et d'administrateur lui imposaient, Son Altesse Royale parvint rapidement à élaborer à Thammasat un cursus de licence de langue et de littérature française dont la première promotion devait sortir en 1974.

Pendant cette période, plusieurs universités ont elles aussi sollicité l'aide de Son Altesse Royale et celle-ci donna divers cours de français à l'université de Chiang Mai, à l'université Kasetsart et à l'université le Prince de Songkhla (Pattani). Son expertise devait dès lors

* Vice-présidente de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français

** Enseignant de français à l'université Mahidol

être rapidement reconnue tant dans les milieux universitaires thaïlandais qu'à l'étranger.

Par ailleurs, la participation de Son Altesse Royale à l'élaboration de l'épreuve de français du concours d'entrée dans les universités lui permit très tôt de découvrir et de comprendre dans toute leur complexité les problèmes de l'enseignement du français dans le secondaire, de même que les problèmes posés, dans ce domaine spécifique, par le passage du secondaire au supérieur. Son souci de leur apporter une solution devait alors amener la Princesse Galyani Vadhana à fonder l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français (ATPF).

En 1973, au cours d'un voyage d'étude en France, elle rencontra dans ce but Madame Collet, alors secrétaire générale de la Fédération internationale des Professeurs de Français (FIPF) qui regroupait de multiples associations d'enseignants de français langue étrangère. Finalement, le 11 avril 1977, une première assemblée réunissait quarante et une personnes intéressées par l'idée de créer une association des professeurs de français selon les principes définis par Son Altesse Royale dans une

lettre circulaire adressée aux professeurs de français des universités du pays et aux inspecteurs du ministère de l'Éducation chargés de l'enseignement du français dans le secondaire. Au cours de cette assemblée, un comité de travail fut élu, placé sous la présidence de Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana et qui comportait vingt et un membres : huit représentants des universités du pays (un par établissement), un représentant du Bureau des inspections du ministère de l'Éducation et douze autres professeurs.

Dans une allocution, Son Altesse Royale définissait ainsi les buts de l'association:

1. promouvoir un enseignement et une recherche de qualité dans le domaine de la langue, de la civilisation et de la culture des pays francophones ;
2. servir de centre de rencontre et d'échange de points de vue entre ses membres dans les domaines théorique et méthodologique en organisant des séminaires / ou des rencontres et en diffusant des documents et des publications ;
3. servir de centre de liaison avec les organisations et les services thaïlandais ainsi qu'avec les organisations et les

services étrangers tels que les Services culturels de l'ambassade de France ou encore le SEAMES ;

4. assurer une collaboration harmonieuse et une compréhension mutuelle entre les différentes institutions en négociant l'assistance du gouvernement français.

Par la suite, le comité se réunit à plusieurs reprises au palais Sra Prathum sous les auspices de Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana afin d'élaborer les statuts de l'association. Finalement, le 29 juin 1977, l'Association – dont les statuts définissaient quatre catégories de membres : membres actifs, membres associés, membres institutionnels et membres d'honneur – recevait une autorisation officielle et le comité de travail se transformait en comité exécutif provisoire.

La première assemblée générale se tint à la faculté des Lettres de l'université Chulalongkorn, site provisoire de l'Association. Conformément aux statuts, un comité exécutif partiel de quatorze membres fut élu. Il fut ensuite complété par sept membres supplémentaires choisis par cooptation. Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana fut élue présidente de l'ATPF à l'unanimité.

Grâce au soutien de sa présidente, l'ATPF put s'installer dès le 29 juin 1977 dans des locaux que l'on considérait alors comme permanents au 31/28 soi Athakrit, Aree Samphan 4, rue Rama IV à Bangkok. Malheureusement, en 1982, la mise en chantier de la voie express la contraignit à déménager et à s'installer, là encore grâce au soutien de la Princesse, dans les locaux actuels du 30/9 Phaholyothin 2, Phayathai, Bangkok.

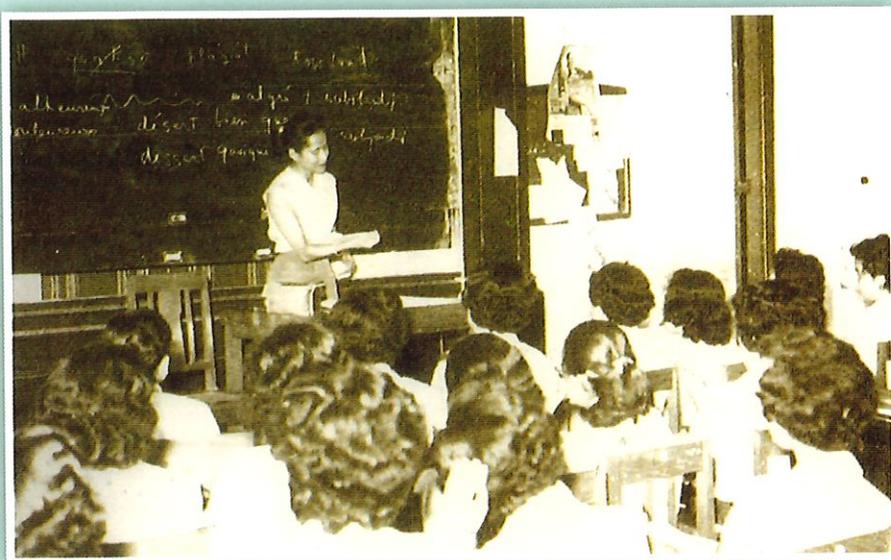
À la fin de son second mandat de présidente de l'ATPF, la Princesse Galyani Vadhana décida de se retirer du comité exécutif, acceptant toutefois le titre de présidente honoraire. Conformément aux statuts révisés en 1981, la présidence de l'association est désormais exercée par deux vice-présidentes. La Princesse, quant à elle, continue d'accorder un soutien actif et indéfectible à l'Association. Non seulement elle préside à chaque élection d'un nouveau comité mais encore elle participe à la plupart des manifestations importantes – séminaires, conférences ou réunions – organisées par l'Association. Ainsi de l'excursion annuelle organisée par l'ATPF pour ses membres et ses amis qui a permis de créer des liens étroits et durables entre les participants thaïlandais et français : c'est la Princesse qui en établit

soigneusement l'itinéraire et elle continue de les honorer de sa présence dynamique et enrichissante.

Pour l'ATPF – qui compte désormais huit cent quinze membres actifs, vingt-huit membres associés et douze membres institutionnels – 2007 est une année très importante : sa présidente honoraire fête ses quatre-vingt-quatre ans (septième cycle de douze ans) et l'Association fête son trentième anniversaire. À cette occasion, elle organisera avec le soutien de

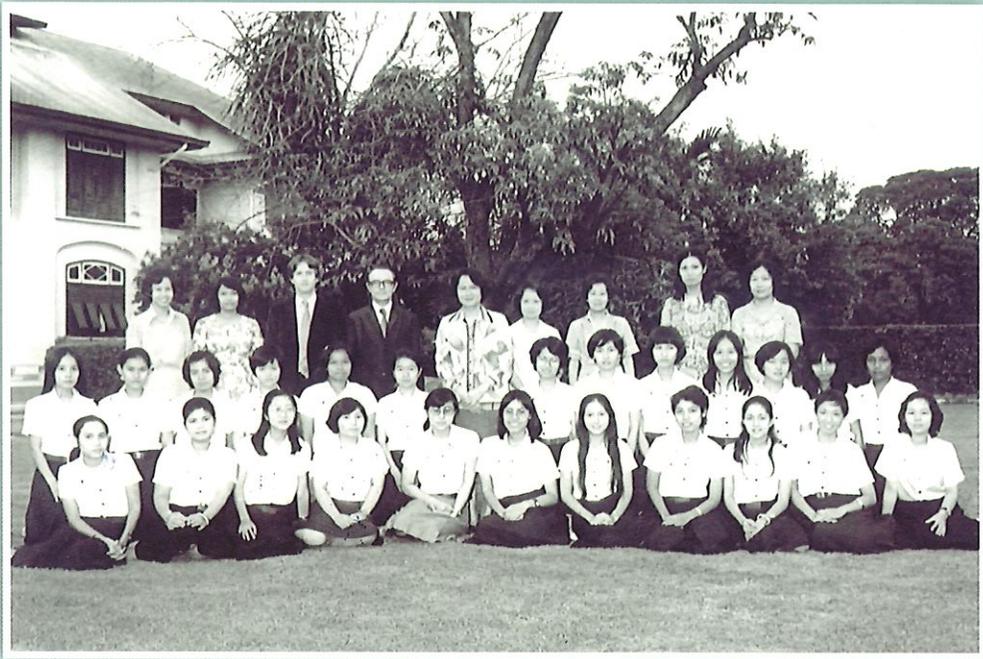
l'ambassade de France en Thaïlande, du 23 au 26 octobre 2007, à l'hôtel Imperial Queen's Park, Sukhumvit 22, un colloque international intitulé : *“Deuxième colloque international de Bangkok : le français comme médiateur de la diversité culturelle et linguistique”*. Puisse cette manifestation marquer une étape nouvelle dans l'histoire de l'Association et insuffler à l'enseignement du français en Thaïlande un dynamisme et une inventivité novatrice qui lui permettront de relever les défis de l'avenir.

A l'Université Chulalongkorn en 1952

Avec les étudiants en français de l'université Thammasat en 1974

Avec les étudiants en français de l'université Kasetsart en 1976

A l'Université le Prince
de Songkla de Pattani

Pendant la réunion
du comité exécutif en 1977

Réunion du comité provisoire
de l'ATPF en 1977

Le 1er comité exécutif de l'ATPF, élu le 27 novembre 1977

Réunion à Bangkok, le 29 janvier 1978 (compte-rendu de la réunion de l'AUFELF de Strasbourg)

Ouverture du 1er siège de l'ATPF, le 29 juin 1979

L'ATPF et la Communauté Française à la résidence de l'Ambassadeur de France à Bangkok, en 1979

Avec les premiers
boursiers du Printemps
à l'aéroport
de Don Muang, en 1980

Réception après le séminaire sur
« l'Evaluation », les 10 – 15 mai 1980,
à l'université Thammasat

Conférence de l'ATPF,
avec la Princesse
Maha Chakri Sirindhorn,
le 2 août 1980

S.A.R. la Princesse
Galyani Vadhana
et les 3 membre
du comité exécutif
pendant un voyage
d'études en France

Fête annuelle de l'ATPF en 1981

Visite du temple Tham
Kra Bok à Saraburi,
le 12 février 1982

Cérémonie de la remise
de la médaille «Victor Hugo »
de l'UNESCO, Paris en 1982

Fête annuelle de l'ATPF,
le 5 décembre 1982,
à l'école Sam Saen Wittayalai

Visite d'un vignoble
à Ratchaburi,
le 6 février 1983

Réunion du comité exécutif
de l'ATPF à la résidence « Le Dix »,
à l'occasion du 60e anniversaire
de S.A.R. la Princesse Galyani Vadhana

Déménagement du siège
à Phaholyothin 2, en 1983

Réunion des membres
institutionnels,
le 14 février 1984

« Marche pour la santé »,
pour le Fond de La Princesse Mère,
le 30 septembre 1984

Election du comité exécutif de l'ATPF,
le 20 octobre 1985

Colloque International de
l'AUPLEF à Bangkok,
les 24-27 août 1987

Fête annuelle de l'ATPF en 1987

Visite de Ratchaburi
et Samutsongkram,
le 31 janvier 1987

Assemblée Générale et
élection du comité exécutif,
le 31 octobre 1987

Visite de Prasat Muang
Singha à Kanchanaburi,
le 31 janvier 1988

Séminaire sur
la traduction,
les 27-29 décembre
1988, à l'université
Thammasat

Fête annuelle de l'ATPF,
les 17 – 18 décembre 1988

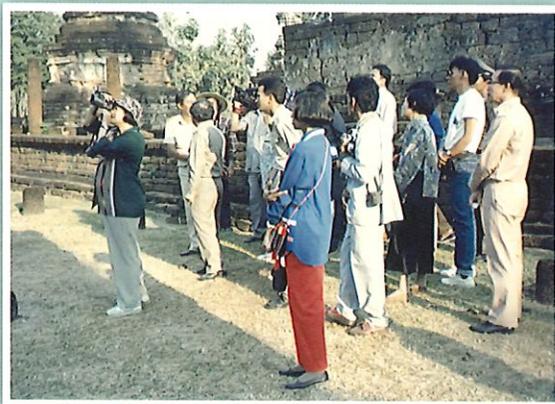

Assemblée Générale,
le 7 novembre 1989

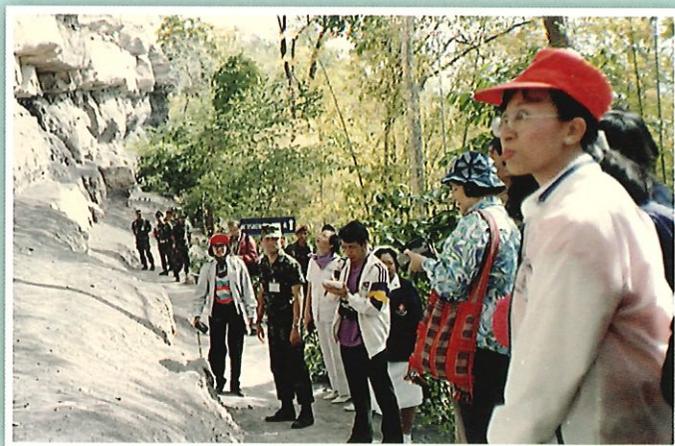
Visite du Palais Doi-Tung
en 1990

Visite de Sukhothai,
les 18 – 20 janvier 1991

Assemblée Générale,
le 7 novembre 1991

Visite d'un site
préhistorique
à Ubonratchathanee,
les 17–18 janvier 1992

Visite de Vientiane au Laos,
les 7-9 janvier 1994

Célébration
du 72e anniversaire
de S.A.R. la Princesse
Galyani Vadhana,
organisée par l'ATPF,
le 12 novembre 1995

Visite du temple Boonyawas à Saiburi,
en Malaisie, les 16 – 19 janvier 1996

Assemblée Générale de l'ATPF, le 17 octobre 1997

Cérémonie de la remise de la « Croix de Commandeur de l'Ordre National du Mérite »

Une soirée amicale pendant le voyage à Chaiyapoom et Khonkaen, les 16 – 18 janvier 1998

Assemblée Générale, le 19 octobre 1999

Voyage à Lopburi,
Nakomsawan, Chainat,
Singhaburi et Angthong,
les 18 – 20 janvier 2002

La FIFP et l'ATPF pendant le Colloque International de Bangkok 2002

Hommage à S.A.R. la Princesse Galyani Vadhana Krom Luang Naradhiwas Rajanagarindra à l'occasion de son 80e anniversaire, organisé par l'ATPF pendant le voyage à Nan, Lampoon et Chiang Mai, les 17-19 janvier 2003

A Pye, pendant
la visite de Chiang Mai
et Mae Hong Sorn,
les 16 – 18 janvier 2004

Réunion régionale
organisée par l'ambassade
de France et l'ATPF,
le 31 mai 2005 à Bangkok

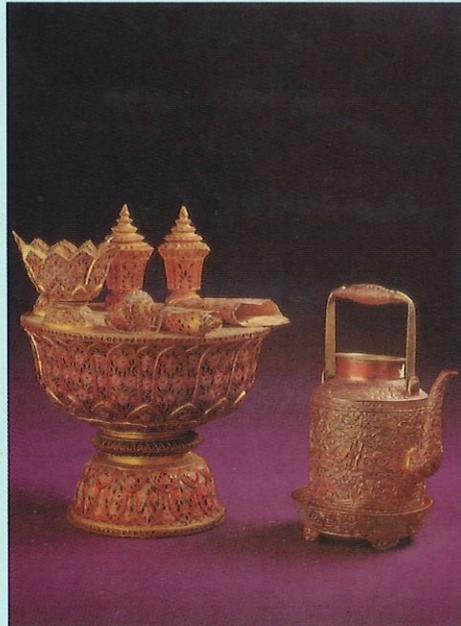

Cérémonie religieuse, organisée par la Fondation pour la Promotion
de la Langue française et des Études françaises, le 22 juillet 2006

พระอิสริยยศและพระอิสริยยศศักดิ์ พระบรมวงศ์ฝ่ายใน สมัยอยุธยาและกรุงรัตนโกสินทร์

ปรดี พิศภูมิวิถ์

ค ธรรมเนียมในราชสำนักอันเป็นที่
ประติษฐานพระบรมวงศ์
ซึ่งหมายถึงพระประยูรญาติในพระเจ้า
แผ่นดิน คือการอวยพระอิสริยยศและ
อิสริยยศศักดิ์ให้มีลำดับลดหลั่นต่างกันไป เมื่อ
พระเจ้าแผ่นดินทรงสถาปนาพระราชวงศ์ให้
มีความมั่นคงสถาพรในแผ่นดินแล้ว
ก็จะทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สถาปนา
พระราชวงศ์น้อยใหญ่ รวมทั้งขุนนาง ข้าราชการ
บริพารใกล้ชิด ให้มียศและตำแหน่งที่ต่างกัน
สำหรับพระบรมวงศ์ การสถาปนาสกุลยศ
หมายถึงการสถาปนาฐานันดรศักดิ์ทางพระ
ราชสกุลให้สูงขึ้น เช่นยกหม่อมเจ้าขึ้นเป็น
พระองค์เจ้า ยกพระองค์เจ้าขึ้นเป็นเจ้าฟ้า
ส่วนการสถาปนาพระอิสริยยศ คือการ
สถาปนาเจ้านายในราชตระกูลตั้งแต่
พระองค์เจ้าขึ้นไปให้เป็นเจ้าต่างกรม
หมายถึงการที่จะทรงกรม เป็นกรมหมื่น
กรมขุน กรมหลวง กรมพระ และกรมพระยา
พระราชประเพณีสำคัญคือการเฉลิม
พระยศเจ้านายฝ่ายหน้า หมายถึงเจ้านายที่

เป็นบุรุษ ซึ่งมีความดีความชอบในราชการ
แผ่นดิน หรือเป็นพระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ที่
พระเจ้าแผ่นดินทรงคุ้นเคยมาแต่ก่อน
พระอิสริยยศสำคัญคือ พระราชกุมารอัน
ประสูติแต่พระอัครมเหสีเอก และหมายว่า
จะเป็นผู้สืบราชสมบัติต่อไป โดย
กฎมณเฑียรบาลบัญญัติเอาไว้ว่า

* อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาฝรั่งเศส ภาควิชาภาษาตะวันตก มหาวิทยาลัยบูรพา, บรรณาธิการวารสาร
สมาคมครุภาษาฝรั่งเศส แห่งประเทศไทย กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิข้าราชการและจัดพิมพ์เผยแพร่หนังสือชุด
ประชุมพงศาวดารฉบับกาญจนานิกเชก สำนักวรรณกรรมและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร กระทรวง
วัฒนธรรม

พระราชกุมารอันเกิดด้วยพระอัศรมเหสี เป็นสมเด็จพระหน่อพุทธเจ้า พระราชกุมารอัน เกิดแต่พระแม่หยั่วเมือง¹ เป็นพระมหา อุปราชา ดังนั้นคือการสถาปนาพระอิสริยยศ ของเจ้านายฝ่ายหน้า ซึ่งมีลำดับความ สำคัญลดหลั่นกันไป

ส่วนเจ้านายฝ่ายใน หรือเจ้านายสตรี ซึ่งเป็นพระบรมวงศ์น้อยใหญ่ในพระราช ตระกูล ก็ย่อมได้รับการสถาปนาขึ้นด้วย ปรากฏเป็นหลักฐานว่าการเฉลิมพระยศ เจ้านายฝ่ายในให้ทรงกรม นั้น เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่เกิดขึ้นในสมัย อยุธยา คือ ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ มหาราช (พ.ศ. ๒๑๙๙ – ๒๒๓๑) ได้มี ประเพณีอย่างใหม่สำหรับการสถาปนายศ เจ้านาย โดยเรียกพระนามตามกรม หรือตั้ง ให้ “ทรงกรม” โดยสถาปนาสมเด็จพระเจ้า น้อยนางเธอ เจ้าฟ้าศรีสุพรรณ เป็น “กรมหลวงโยธาเทพ” และสมเด็จพระเจ้า ลูกเธอ เจ้าฟ้าหญิงสุดาวดี เป็น “กรมหลวง โยธาเทพ” นับเป็นเจ้านายฝ่ายในสอง พระองค์แรกที่ได้สถาปนาขึ้นทรงกรม การสถาปนาให้เจ้านายฝ่ายในทรงกรมเป็น ครั้งแรกนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ทรงสังเกตและมีพระ บรมราชาธิบายไว้ว่า *“ชื่อเจ้ากรม ปลัดกรม อย่างเก่าๆ ไม่ได้ใช้คำวิเศษสูง อะไร และไม่ได้ใช้เป็นผู้หญิง ผู้ชาย*

สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

เช่นเจ้าฟ้ากรมหลวงโยธาเทพ เจ้าฟ้ากรม หลวงโยธาเทพ ก็เห็นได้ว่าพระนารายณ์ คงไม่ได้ตั้งพระขนิษฐา ให้ชื่อโยธาพิทย องค์หนึ่ง พระราชบุตรให้ชื่อ โยธาเทพ ซึ่งเป็นชื่อผู้ชายเช่นนั้น เห็นชัดว่าเป็นชื่อ เจ้ากรมเท่านั้น”²

การทรงสถาปนาให้เจ้านายฝ่ายใน เป็นเจ้าฟ้าต่างกรมนี้ มีวัตถุประสงค์ดั้งเดิม อยู่ที่การกำหนดสิทธิให้เจ้านายพระองค์ นั้นๆ ทรงสิทธิในการตั้งข้าไทเลขสมให้เป็น กรมกองในสังกัดของพระองค์เพื่อทรง

¹ แม่หยั่วเมือง หรือ แม่ยั่วเมือง หรือ แม่อยู่หัวเมือง เป็นคำโบราณเรียกพระสนมเอก ตำแหน่งรองจากพระ อัศรมเหสี และพระชายา

² ม.ร.ว. แสงสุรย์ ลดาวัลย์, “ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย” ใน *ประเพณีในพระราชสำนัก (บางเรื่อง)* พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔ หน้า ๕๙ – ๖๐.

สมเด็จพระเจ้าฟ้าฯ กรมหลวงศรีรัตนโกสินทร

ใช้สอยในกิจการราชการ และทรงสิทธิในการตั้งมหาดเล็กของท่านขึ้นเป็นเจ้ากรม ปลัดกรม สมุหนายก โดยมีบรรดาศักดิ์เป็น ขุน หลวง พระ พระยา ตามแต่ศักดิ์ของข้าราชการบริพารนั้นๆ เมื่อเจ้านายพระองค์นั้น ทรงมีกรมกองเป็นของพระองค์แล้ว คนทั่วไปมักไม่เอ่ยพระนามของพระองค์เจ้า จึงเปลี่ยนเป็นการเอ่ยพระนามกรมแทนการเรียก พระนาม ต่อนานไปจึงมีความเข้าใจผิดว่าชื่อของเจ้ากรม เป็นชื่อของเจ้านาย

ในสมัยอยุธยา พระอิสริยยศกิตติมศักดิ์ของเจ้านายทรงกรม แบ่งออกเป็น ๔ ชั้น ดังนี้³

ชั้นที่ ๑ กรมพระ เป็นอิสริยยศกิตติมศักดิ์

สำหรับพระชนนีของพระมหากษัตริย์ พระมहाอุปราช และวังหลัง

ชั้นที่ ๒ กรมหลวง เป็นอิสริยยศกิตติมศักดิ์สำหรับพระมเหสี

ชั้นที่ ๓ กรมขุน เป็นอิสริยยศกิตติมศักดิ์สำหรับพระราชโอรสชั้นเจ้าฟ้า

ชั้นที่ ๔ กรมหมื่น เป็นอิสริยยศกิตติมศักดิ์สำหรับพระราชโอรสชั้นพระองค์เจ้า

สมัยกรุงศรีอยุธยา ไม่พบหลักฐานว่ามีการเลื่อนชั้นพระอิสริยยศเจ้านายจากที่ได้รับแต่เดิมแต่ประการใด จนเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกทรงสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้ว ก็ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอทั้ง ๒ พระองค์ และพระอนุชาธิราช และพระราชโอรส ธิดาขึ้นเป็นพระบรมวงศ์ทรงอิสริยยศ และอิสริยยศกิตติมศักดิ์เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศ คือ

๑. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ (สา) พระพี่นางพระองค์ใหญ่ เฉลิมพระยศทรงกรม เป็น กรมพระยาเทพสุดาวดี

๒. สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ (แก้ว) พระพี่นางพระองค์น้อย เฉลิมพระยศทรงกรมเป็น กรมพระศรีสุดารักษ์

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ทั้ง ๒ พระองค์นี้ ดำรงพระอิสริยยศกิตติมศักดิ์ชั้น "กรมพระยา" และ "กรมพระ" เทียบเสมอด้วยพระอิสริยยศกิตติมศักดิ์ "กรมพระเทพามาตย์" ซึ่งมีมาก่อนแล้วในสมัยอยุธยา ในตำแหน่ง

³ ศ.ดร.ม.ร.ว. สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, เครื่องอิสริยยศ พระบรมราชวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ : โอเอส พับริ่ง, ๒๕๓๙ หน้า ๓๓.

พระราชชนนีในพระมหากษัตริย์ แต่ว่าทั้ง ๒ พระองค์ไม่ได้ใช้พระนามกรมว่า กรมพระ เทพามาตย์

๓. สมเด็จพระอนุชาธิราช รับพระราชอุปราชาภิเษกเป็นมหาอุปราชที่กรมพระราชวังบวรสถานมงคลมหาสุรสิงหนาท ซึ่งต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ออกพระนามาภิไธยว่า สมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท

๔. สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้าลา รับพระราชทานทรงกรมเป็น กรมหลวงจักรเจษฎา

ส่วนพระราชโอรส พระราชธิดา พระราชนัดดา ก็ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ สถาปนาพระอิสริยยศศักดิ์ เป็นลำดับ⁴ อันหมายความว่าเมื่อแรกสถาปนาพระบรมราชจักรีวงศ์ มีเจ้านายฝ่ายใน ๒ พระองค์ที่ทรงดำรงพระอิสริยยศ และพระอิสริยยศศักดิ์ชั้น “กรมพระยา” และ “กรมพระ” แล้ว

ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ ๒ ทรงสถาปนาพระอิสริยยศสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวง ขึ้นเป็นครั้งแรก โดยถวายพระยศเป็น “กรมพระ” ตามโบราณราชประเพณีเดิม แต่มิได้ถวายพระนามกรมว่า “กรมพระเทพามาตย์” หากทรงถวายพระนามใหม่ว่า “สมเด็จพระอมรินทรามาตย์” ในรัชกาลต่อๆ มาก็ได้ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมราชชนนีขึ้น

สมเด็จพระราชปิตุจฉา เจ้าฟ้าวไลยอลงกรณ์
กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

เป็น “กรมพระ” แต่ได้ถวายพระนามต่างกัน ไป เช่น รัชกาลที่ ๓ ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงขึ้นเป็น “สมเด็จพระศรีสุลาลัย” รัชกาลที่ ๔ ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงขึ้นเป็น “กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทรามาตย์” และรัชกาลที่ ๕ ทรงสถาปนาสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปีหลวงขึ้นเป็น “กรมสมเด็จพระเทพศิรินทรามาตย์”

ครั้นในสมัยรัชกาลที่ ๒ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนคำออกพระนามสมเด็จพระบรมราชชนนี พระพันปี

⁴ ดูพระนามใน ราชสกุลวงศ์ พระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ในงานปลงศพ หม่อมเพิ่ม ภาณุมาศ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๘ หน้า ๗ - ๑๗.

หลวง ในรัชกาลต่างๆ ซึ่งเป็นพระบรมวงศ์
ฝ่ายในอันเคยทรงดำรงตำแหน่งพระ
อัครมเหสี ให้สูงขึ้น โดยทรงออกประกาศ
เฉลิมพระปรมาภิไธยใหม่คือ

สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี
เฉลิมพระปรมาภิไธย เป็น สมเด็จพระ
อมรินทราบรมราชินี

กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี
เฉลิมพระปรมาภิไธย เป็น สมเด็จพระศรี
สุริเยนทราบรมราชินี

กรมสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี
เฉลิมพระปรมาภิไธย เป็น สมเด็จพระเทพ
ศิรินทราบรมราชินี

และทรงเฉลิมพระปรมาภิไธย สมเด็จพระ
บรมราชชนนีในพระองค์ว่า สมเด็จพระ
ศรีพัชรินทราบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี

หนึ่งในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระ
จอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ได้ทรง
บัญญัติพระอิสริยยศเจ้าต่างกรมเพิ่มอีกชั้น
หนึ่ง เป็นกรมพระพิเศษ เรียกว่า “กรมสมเด็จพระ”
เป็นพระยศที่สูงกว่าชั้นกรมพระ
เทียบเท่าชั้นกรมพระยา ดังที่ได้ทรงสถาปนา
สมเด็จพระบรมราชชนนีของพระองค์ขึ้นเป็น
กรมสมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี
และทรงเลื่อน “พระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมหมื่นนุชิตชิโนรส เป็น กรมสมเด็จพระ
ปรมาณุชิตชิโนรส” และ “พระเจ้าพี่ยาเธอ
กรมขุนเดชาดิศร เป็น กรมสมเด็จพระ
เดชาดิศร”⁵

ครั้นถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ พระบาท
สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงเฉลิม
พระยศเจ้านายฝ่ายในลำดับ ๒ องค์ขึ้นใน
ตำแหน่ง “กรมสมเด็จพระ” คือ เฉลิมพระยศ
สมเด็จพระบรมราชชนนี เป็น “กรมสมเด็จพระ
เทพศิรินทราบรมราชินี” และ ทรงสถาปนา

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาสู่दारัตนราชประยูร

“พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมพระสุदारัตน
ราชประยูร” เป็น “กรมสมเด็จพระสุदारัตน
ราชประยูร” ซึ่งเป็นผู้อภิบาลพระองค์มาแต่

⁵ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์
การพิมพ์, ๒๕๔๕ หน้า ๗๙ - ๘๒, ๘๕.

ยังทรงพระเยาว์⁶

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าละม่อม กรมพระยาสุदारัตนราชประยูร หรือ พระองค์เจ้าละม่อม เป็นพระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาทรัพย์ เมื่อวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๓๖๑ เป็นพระชนนีฐานาร่วมเจ้าจอมมารดาเดียวกับ สมเด็จพระบรมราชมาตามหัยกาเธอ พระองค์เจ้าศิริวงศ์ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ซึ่งเป็นพระบิดาของ สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี พระองค์เจ้าละม่อมจึงทรงมีศักดิ์เป็นเสด็จอาของสมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ยังทรงพระอิสริยยศเป็น สมเด็จพระเจ้าจุฬาลงกรณ์ มีพระชนมายุได้ ๘ พรรษา สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินีได้เสด็จสวรรคต เมื่อวันที่ ๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๐๔ พระองค์เจ้าละม่อมก็ได้ทรงอภิบาลพระองค์ พร้อมด้วยพระชนนีฐานาและพระอนุชาทุกพระองค์อย่างดีเป็นลำดับ

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเคารพพระองค์เจ้าละม่อม และยกย่องเสมอพระราชชนนี ทรงออกพระ

สมเด็จพระศรีสวรินทิรา บรมราชเทวี
พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า

นามว่า "เสด็จยาย" และโปรดให้พระราชโอรส พระราชธิดาออกพระนามว่า "ทูลหม่อมย่า" ต่อมาทรงสถาปนาพระองค์เจ้าละม่อมเป็น พระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมพระสุदारัตนราชประยูร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๑ และทรงเลื่อนเป็น พระเจ้าบรมมหายิกาเธอ กรมสมเด็จพระสุदारัตนราชประยูร

⁶ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชาธิบายเพิ่มว่า "กรมสมเด็จพระสุदारัตนราชประยูร ซึ่งเป็นพระภคินีของกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ ซึ่งเป็นพระอัยกาฝ่ายพระมารดาของเรา ก็นับว่าเป็นพระอัยยิกาน้อยข้างฝ่ายพระมารดา ถ้าจะนับตามราชตระกูลข้างฝ่ายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ก็เป็นพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ แต่พระองค์ท่านเป็นผู้ทำนุบำรุงเรามาแต่เล็กจนโตเหมือนเป็นพระชนนี จึงได้ยอมให้เรียกเป็นพระอัยยิกาเธอตามทางพระมารดาของเรองค์หนึ่ง" พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, *ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม*, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๑, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์มามงกุฎราชวิทยาลัย, ๒๕๐๑ หน้า ๓๕.

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๑๖ ชาววังออกพระนาม
พระองค์ว่า ทูลกระหม่อมแก้ว

พระเจ้าบรมมหาราชยศ
กรมสมเด็จพระสุตารัตนราชประยูร เสด็จ
สวรรคตเมื่อวันจันทร์ที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ.

๒๔๓๙ (รัชกาลที่
๕ ทรงโปรดให้ใช้
คำว่า สวรรคต
เสมอพระบรมราช
ชนนี)^๗ ต่อมาใน
สมัยพระบาท
สมเด็จพระมงกุฎ
เกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงออกพระนาม
ว่า สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ
กรมพระยาสุดา
รัตนราชประยูร^๘
นับเป็นพระบรม
วงศ์ฝ่ายในที่ทรง

อิสริยยศชั้นกรมพระยาอีกพระองค์หนึ่ง

พระยศ “กรมสมเด็จพระ” นี้
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
ทรงโปรดฯ ให้ยกเลิก และทรงบัญญัติให้มี
พระยศชั้น “กรมพระยา” ขึ้นแทน ส่วนพระ
นามาภิไธยในสมเด็จพระบรมราชชนนี
ทุกรัชกาลให้ตัดคำว่า “กรม” และ “มาตย์”

ออก และให้ต่อท้ายด้วยคำว่า “บรมราชินี”
เว้นแต่พระนามของสมเด็จพระศรีสุลาลัย
ดังนี้

สมเด็จพระอมรินทราบรมราชินี

สมเด็จพระศรีสุลาลัย

สมเด็จพระศรีสุริเยนทราบรมราชินี

สมเด็จพระเทพศิรินทราบรมราชินี

พระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้พระราช
ทานพระอิสริยยศศักดิ์ “กรมสมเด็จพระ”
โปรดฯ ให้เปลี่ยนเป็น “กรมพระยา” เช่น
สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา
เดชาดิศร สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ
กรมพระยาบวรประไพฯ สมเด็จพระเจ้า
บรมวงศ์เธอ กรมพระยาสุตารัตนราชประยูร
 เป็นต้น

ในสมัยพระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อพระ
ราชโอรสเจริญพระชันษาอันสมควรที่จะพระ
ราชทานให้ทรงกรมนั้น ก็ทรงสถาปนา
พระอิสริยยศศักดิ์ทรงกรมให้โดยใช้ชื่อเมืองใน
พระราชอาณาจักร ซึ่งเป็นธรรมเนียมที่
พระองค์ทรงกำหนดขึ้น ด้วยทรงเห็น
ธรรมเนียมของการตั้งชื่อของเจ้านายใน
เมืองยุโรป จึงมีพระดำริว่าเพื่อเป็นเกียรติ
และสิริมงคลแก่เมืองต่างๆ จึงทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ ให้สถาปนากรมตามชื่อเมือง
อาทิ

สมเด็จพระราชปิตุจฉา
เจ้าท้าวโดยอลงกรณ์
กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร

^๗ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑, อ่างแก้ว หน้า
๓๕๖ - ๓๕๗.

^๘ กรมศิลปากร, สตรีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๗ หน้า ๑๑๐

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าจักร
พงษ์ภูวนาถ กรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ
ตั้งตามชื่อเมืองพิษณุโลก

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้า
จันทราสรีทวาร กรมขุนพิจิตรเจษฎ์จันทร์
ตั้งตามชื่อเมืองพิจิตร

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้ามหา
วชิราวุธ กรมขุนเทพทวาราวดี ตั้งตามชื่อ
เมืองอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงเก่า คือ
กรุงเทพ ทวาราวดีศรีอยุธยา

พระเจ้าลูกยาเธอ พระองค์เจ้าสุริยง
ประยุพันธ์ กรมหมื่นไชยาศรีสุริโยภาส
ตั้งตามชื่อเมืองไชยา

พระเจ้าลูกเธอ พระองค์เจ้าศรีวิไลย
ลักษณ์ สุนทรศักดิ์กุลยวดี กรมขุนสุพรรณ
ภาควดี ตั้งตามชื่อเมืองสุพรรณบุรี

สำหรับพระราชโอรสอันประสูติแต่
สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระ
พันวัสสาอัยยิกาเจ้า ทรงได้รับการสถาปนา
พระนามกรมตามชื่อเมืองทางหัวเมืองปักษ์ใต้
คือ

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า
สมมติวงศวิโรทัย กรมขุนศรีธรรมราชธำรง
ฤทธิ์ ตั้งตามชื่อเมืองนครศรีธรรมราช

สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าวไลย
อลงกรณ์ กรมหลวงเพชรบุรีราชสิรินธร
ตั้งตามชื่อเมืองเพชรบุรี

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ เจ้าฟ้า
มหิตลอลดลยเดช กรมหลวงสงขลานครินทร์
ตั้งตามชื่อเมืองสงขลา⁹

ในรัชกาลปัจจุบัน ได้ทรงพระกรุณา
โปรดเกล้าฯ เลื่อนพระอิสริยยศและ
พระอิสริยยศศักดิ์

พระบรมวงศานุวงศ์
หลายครั้ง
สำหรับครั้งล่าสุด
คือเมื่อสมเด็จพระ
เจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
พระเชษฐภคินี ทรงเจริญ
พระชนมายุครบ
๗๒ พรรษาในปี

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์

พ.ศ. ๒๕๓๘
พระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวทรง
พระกรุณาโปรด

เกล้าฯ ให้สถาปนา ทรงกรม ในที่ สมเด็จพระ
เจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์¹⁰ นับได้
ว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า
กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส
ราชนครินทร์ ทรงดำรงพระอิสริยยศและ
พระอิสริยยศศักดิ์ที่พระบรมวงศ์ฝ่ายใน

⁹ ทุกรายพระนามพระราชโอรสธิดา ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ ได้ใน สมเด็จพระ
เจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์
พระนามพระราชโอรสธิดา และพระราชนัดดา, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๘

¹⁰ กรมศิลปากร, จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์
การพิมพ์, ๒๕๔๕ หน้า ๓๓๓ - ๓๓๖, กรมศิลปากร, นามานุกรมชนบทประเพณีไทย หมวดพระราชพิธี
และรัฐพิธี, กรุงเทพฯ : คุรุสภา, ๒๕๔๖ หน้า ๒๒๗ - ๒๓๐, เพลินพิศ กำราบญ, "พระราชพิธีสถาปนาพระ
อิสริยยศศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา" วารสารมูลนิธิโรคไต ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๘
กรกฎาคม ๒๕๓๘ หน้า ๗ - ๑๒

มีพระชันษาขึ้นสูงสุด ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

การพระราชพิธีทรงสถาปนาพระอิสริยยศกิติ์ทรงกรม เป็นโบราณราชประเพณีที่สำคัญ ซึ่งจะประกอบด้วยการอภิเษกคือการรดน้ำบนศีรษะอย่างหนึ่ง และการจารึกพระสุพรรณบัฏอีกอย่างหนึ่ง ในสมัย

สมเด็จพระเจ้าฟ้า มาลีนพดารา กรมขุนศรีสัชนาลัยสุรกัญญา

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ทรงมีพระดำริปรับปรุงแก้ไขธรรมเนียมพิธีบางประการ คือ

๑. ให้มีการอภิเษกคือการรดน้ำที่ศีรษะในการตั้งกรม ตลอดจนทั้งพระองค์เจ้า โดยจะทรงรดน้ำและทรงเจิมพระราชทานก่อน แล้วจะพระราชทานพระสุพรรณบัฏต่อพระหัตถ์เอง

๒. จะเสด็จพระราชดำเนินไปพระราชทานอภิเษกและสุพรรณบัฏที่วังเจ้านายชั้นพระบรมวงศ์

๓. ให้มีใบกำกับพระสุพรรณบัฏเป็นอำนาจในการแต่งตั้งเจ้ากรม ปลัดกรม และสมุหบัญชีกรม

๔. ให้อาลักษณ์อ่านประกาศพระบรมราชโองการแสดงเหตุซึ่งทรง

เฉลิมพระยศ

ครั้นสมัยรัชกาลที่ ๕ ในปี พ.ศ. ๒๔๓๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้แก้ไขประเพณีการเฉลิมพระยศเจ้านายอีกครั้ง ดังนี้

๑. โปรดเกล้าฯ ให้มีพระราชพิธีตั้งกรม เนื่องในงานมงคลพิธี เช่นการพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา อนึ่งในการตั้งพระสุพรรณบัฏเจ้านายในมณฑลพระราชพิธีไม่ต้องมีงานสวดมนต์เลี้ยงพระที่วัง

๒. รับพระราชทานพระสุพรรณบัฏที่ท้องพระโรงเท่านั้น และหากทรงตั้งกรมเจ้านายหลายพระองค์ ก็ให้รับในคราวเดียวกัน

๓. เมื่อเสร็จการพระราชพิธีแล้ว จึงให้เจ้าพนักงานเชิญพระสุพรรณบัฏไปถวายที่วัง ในวันฤกษ์ตามที่เจ้านายพระองค์นั้นทรงกำหนด¹¹

อนึ่ง เครื่องประกอบพระอิสริยยศฝ่ายในคราวมีการพระราชพิธีสถาปนาเจ้านายฝ่ายในทรงกรม ประกอบด้วยพานพระศรีทองคำลงยาเครื่องพร้อม กาน้ำทองคำและกระโถนทองคำ หีบหมากทองคำลงยา ชั้นน้ำทองคำพร้อมพานรอง เฉพาะพานพระศรีทองคำลงยานั้น สลักดูนเป็นลายดอกไม้ลงยาสีขาว ตัวลายเป็นแบบก้านต่อดอก กลีบบัวที่พานเป็นบัว ๑๖ กลีบ กลีบแซมอีก ๑๖ กลีบ พานพระศรีนี้มีเครื่องพร้อม อันประกอบด้วย ผอบทรงมณฑปแบบย่อเหลี่ยมไม้สิบสอง ยอดทองคำทรงยอดปริกจำนวน ๒ ผอบ

¹¹ ม.ร.ว. แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, "ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย" อ่างแล้ว , หน้า ๑๒๕ - ๑๒๙.

มังสีทองคำลายกลีบดอกไม้เช่นเดียวกับตัวพาน จำนวน ๑ คู่ ของพลุลงยา สำหรับใส่พลูจิบแบบสั้นและยาวอย่างละ ๑ มีดเจียนหมากด้ามทองคำลงยา ๑ และตลับแก้ว สำหรับใส่สีผึ้งสีพระโอบุษฐ์

นับได้ว่าการเฉลิมพระอิสริยยศและพระอิสริยยศักดิ์พระบรมวงศ์ฝ่ายในเป็นโบราณราชประเพณีอันเป็นมงคลและมีความสำคัญยิ่ง หมายถึงการเฉลิมพระเกียรติยศพระบรมวงศ์ผู้ทรงประกอบกิจจานุกิจเพื่อประโยชน์แห่งแผ่นดินเป็นที่ตั้ง

ในโอกาสมงคลสมัยที่ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเจริญพระชนมายุ ๘๔ พรรษาในปี พุทธศักราช ๒๕๕๐ ข้าพระพุทธเจ้าคณะครู อาจารย์ภาษาฝรั่งเศส คณะกรรมการบริหาร สมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย และกองบรรณาธิการวารสารสมาคมครู ภาษาฝรั่งเศส ต่างปลื้มปีติและขอถวายพระพรให้ทรงพระเจริญอยู่ยืนนาน

บรรณานุกรม

- กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์, สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า, *จุฬาลงกรณ์ราชสันตติวงศ์ พระนามพระราชโอรสธิดา และพระราชนัดดา*, พิมพ์ครั้งที่ ๔, กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, ๒๕๔๘
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ, *ธรรมเนียมราชตระกูลในกรุงสยาม*, พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอาทรทิพยนิภา วันที่ ๕ กรกฎาคม ๒๕๐๑, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๐๑.
- ราชสกุลวงศ์ พระนามเจ้าฟ้าและพระองค์เจ้าในกรุงรัตนโกสินทร์, พิมพ์ในงานปลงศพ หม่อมเพิ่ม ภาณุมาศ, กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร, ๒๔๗๘
- ศิลปากร, กรม. *นามานุกรมชนบทประเพณีไทย หมวดพระราชพิธีและรัฐพิธี*, กรุงเทพฯ : ศรีสภา, ๒๕๔๖.
- ศิลปากร, กรม. *จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๑*, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์ การพิมพ์, ๒๕๔๕.
- ศิลปากร, กรม. *จดหมายเหตุเรื่องทรงตั้งพระบรมวงศานุวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์ เล่ม ๒*, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์ การพิมพ์, ๒๕๔๕.
- ศิลปากร, กรม. *สตรีสำคัญในประวัติศาสตร์ไทย*, กรุงเทพฯ : รุ่งศิลป์การพิมพ์, ๒๕๔๗.
- สุริยวุฒิ สุขสวัสดิ์, ศ.ดร.ม.ร.ว., *เครื่องอิสริยยศ พระบรมราชวงศ์กรุงรัตนโกสินทร์*, กรุงเทพฯ : โอเอส พรินติ้ง, ๒๕๓๙
- เพลินทิศ กำราญ, "พระราชพิธีสถาปนาพระอิสริยยศักดิ์ สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา" *วารสารมูลนิธิโรคไต* ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๓๘ หน้า ๗ - ๑๒
- แสงสุรีย์ ลดาวัลย์, ม.ร.ว., "ฐานันดรศักดิ์แห่งพระราชวงศ์ของไทย" ใน *ประเพณีในพระราชสำนัก (บางเรื่อง)* พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี หม่อมทวีวงศ์ถวัลย์ศักดิ์ (ม.ร.ว. เฉลิมลาภ ทวีวงศ์) วันที่ ๒๓ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๔.

นอกจากนี้มูลนิธิฯ ได้เชิญ ดร.เจริญ และคุณหญิงวรรณ สิริวัฒนภักดี ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ นายแพทย์ ปราเสริฐและคุณวัลลีย์ ปราสาททองโอสถ นายชรรค์ชัย บุนปาน นายอรุณ งามดี และนายदनัย จันทรเจ้าฉาย เป็นคณะที่ปรึกษาฝ่ายฆราวาส

คณะกรรมการดำเนินงานฯ ได้กำหนดรูปแบบและจำนวนในการจัดสร้าง พระพุทธโสธร โดยแบ่งเป็นแบบต่างๆ ดังนี้

แบบที่ ๑ พระบูชาพระพุทธโสธร เนื้อทองเหลืองปิดทอง หน้าตัก ๙ นิ้ว จำนวน ๘๕ องค์ ราคาบริจาคบูชาองค์ละ ๕๐,๐๐๐ บาท

แบบที่ ๒ พระบูชาพระพุทธโสธร เนื้อทองเหลืองปิดทอง หน้าตัก ๕ นิ้ว จำนวน ๗๐๐ องค์ ราคาบริจาคบูชาองค์ละ ๕,๐๐๐ บาท

แบบที่ ๓ พระลอยองค์เนื้อทองคำ ขนาด ๑.๙ ซม. จำนวน ๒๐๐ องค์ ราคาบริจาคบูชาองค์ละ ๑๔,๕๐๐ บาท

แบบที่ ๔ พระลอยองค์เนื้อเงิน ขนาด ๑.๙ ซม. จำนวน ๕๐๐ องค์ ราคาบริจาคบูชาองค์ละ ๑,๐๐๐ บาท

แบบที่ ๕ เหรียญทองคำขัดเงาพื้นทราย ทรงรี จำนวน ๗๐ เหรียญ ราคาบริจาคบูชาเหรียญละ ๒๕,๐๐๐ บาท

แบบที่ ๖ เหรียญทองคำขัดเงาพื้นทราย ทรงหยดน้ำ จำนวน ๗๐ เหรียญ ราคาบริจาคบูชาเหรียญละ ๒๕,๐๐๐ บาท

แบบที่ ๗ เหรียญเงินขัดเงาพื้นทราย ทรงรี จำนวน ๑,๐๐๐ เหรียญ ราคาบริจาคบูชาเหรียญละ ๓,๕๐๐ บาท

แบบที่ ๘ เหรียญเงินขัดเงาพื้นทราย ทรงหยดน้ำ จำนวน ๑,๐๐๐ เหรียญ ราคาบริจาคบูชาเหรียญละ ๓,๕๐๐ บาท

แบบที่ ๙ เหรียญทองแดงกึ่งขัดเงา
ทรงรี จำนวน ๒๕,๐๐๐ เหรียญ
ราคาบริจาคบูชาเหรียญละ ๓๐๐ บาท

แบบที่ ๑๐ เหรียญทองแดงกึ่งขัดเงา
ทรงหยดน้ำ จำนวน ๒๕,๐๐๐ เหรียญ
ราคาบริจาคบูชาเหรียญละ ๓๐๐ บาท

เหรียญทั้งหมดประดิษฐานพระ
นามาภิไธยย่อ กว บนฐานด้านหน้าตรง
กลาง ด้านหลังตรงกลางมีข้อความ "เฉลิม
พระเกียรติ ๘๔ พรรษา
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ พุทธศักราช
๒๕๕๐ มูลนิธิส่งเสริม
ภาษาฝรั่งเศสและ
ฝรั่งเศสศึกษา"

มูลนิธิส่งเสริม
ภาษาฝรั่งเศสและ
ฝรั่งเศสศึกษา ในพระอุปถัมภ์ฯ จะทูลเกล้าฯ
ถวาย พระพุทธไสริตรจำลองและเหรียญ
พระพุทธไสริตร เฉลิมพระเกียรติจำนวนหนึ่ง

แต่สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้า
กัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส
ราชนครินทร์ เพื่อพระราชทานตาม
พระอภัยาคัย พร้อมทั้งทูลเกล้าฯ ถวาย
รายได้ ส่วนหนึ่งจากการบริจาคบูชา เพื่อ
สมทบ "ทุนการกุศล กว"

เมื่อวันเสาร์ที่ ๒๒ กรกฎาคม พ.ศ.
๒๕๔๙ เวลา ๑๗.๐๐ น. สมเด็จพระเจ้า
พี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง
นราธิวาสราชนครินทร์ ทรงพระกรุณาเสด็จ
เป็นประธานในพิธีเททองหล่อพระพุทธรูป
จำลองเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา ณ
มณฑลพิธี วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร
กรุงเทพมหานคร โดยทรงพระกรุณาพระราช
ทานทองคำส่วนพระองค์ในพิธีเททองครั้งนี้
ด้วย สมเด็จพระพุฒาจารย์ ประธานที่
ปรึกษาฝ่ายสงฆ์ จารแผ่นทอง เงิน นาก
สำหรับพิธีเททองหล่อพระพุทธรูปจำลอง
พระพรหมสุธี รักษาการเจ้าอาวาสวัดไสริตร

วรารามวรวิหาร ประธานสงฆ์ เจริญชัย
มงคลคาถา

พระพุทธรูปสามองค์ วัดโสธรวรารามวรวิหาร จังหวัดฉะเชิงเทรา

สุธาสิณี ผลวัฒน์*

พระพุทธรูป หรือ หลวงพ่อโสธร เป็นพระพุทธรูปเก่าแก่ ที่ยังไม่พบหลักฐานเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาอย่างชัดเจน มีเพียงการคาดคะเน และสันนิษฐานตามตำนานว่า มีเศรษฐีพี่น้องสามคน อาศัยอยู่ทางเหนือในเขตล้านช้าง-ล้านนา มีจิตศรัทธาและเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ได้จัดสร้างพระพุทธรูปเพื่อบูชาและเป็นการเสริมสร้างบารมี เพิ่มพูนผลานิสงส์ จำนวน ๓ องค์ โดยได้เชิญพรหมณ์มาทำพิธีหล่อพระพุทธรูป และจัดพิธีบวงสรวงเทวดาแล้วจึงอัญเชิญพระพุทธรูปทั้ง ๓ องค์ เข้าประดิษฐานภายในวัด

พระพุทธรูปทั้งสามองค์ดังกล่าว ได้เคลื่อนย้ายไปตามสถานที่ต่างๆ หลายยุคหลายสมัย จนถึงเมืองสุโขทัย หลังจากทัพม่าได้ยกทัพตีกรุงศรีอยุธยา ทัพม่าได้ทำลายทรัพย์สินและเผาบ้านเมือง ตลอดจนวัดวาอารามต่างๆ เหตุการณ์บ้านเมืองเวลานั้นอยู่ในภาวะคับขัน ประชาชนจึงอาราธนาขอให้พระพุทธรูปทั้งสาม

* กรรมการและเลขานุการมูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษา ในพระอุปถัมภ์ฯ

องค์สูงแม่น้ำเพื่อหลบหนีข้าศึกไม่ให้ถูกทำลาย พระพุทธรูปทั้งสามองค์ได้แสดงอภินิหารเคลื่อนองค์สูงแม่น้ำปิง และล่องลงใต้ตลอดเจ็ดวัน จนถึงแม่น้ำเจ้าพระยาตรงบริเวณนี้ในปัจจุบันเรียกว่า “สามเสน” ได้แสดงอภินิหารลอยขึ้นจากน้ำให้ชาวบ้านเห็น ชาวบ้านเกิดจิตศรัทธา เรียกคนมาช่วยกันจุดพระพุทธรูปขึ้นจากน้ำ ทำอยู่สามวันสามคืน มีผู้คนมาช่วยจำนวนแสนคน ก็ไม่สำเร็จ พระพุทธรูปทั้งสามก็จมน้ำลงไปอีก บริเวณนั้นจึงเรียกว่า “สามเสน” นานไปกลายเป็น “สามเสน” ในปัจจุบัน

พระพุทธรูปทั้งสามองค์ลอยเข้าสู่คลองพระโขนง เข้าสู่แม่น้ำบางปะกง ขณะที่ผ่านคลองแห่งหนึ่ง พระพุทธรูปได้แสดงปาฏิหาริย์ลอยโผล่ขึ้นผิวน้ำ ชาวบ้านเห็นจึงชักชวนกันมาชักพระขึ้นจากน้ำ แต่ไม่เป็นผล คลองนั้นจึงเรียกว่า “คลองชักพระ” พระพุทธรูปได้ลอยทวนกระแสน้ำขึ้นไป ชาวบ้านพยายามจุดขึ้นจากน้ำ แต่ไม่สำเร็จสถานที่นั้นจึงเรียกว่า “วัดสามพระทวน” ต่อมาเรียกเพี้ยนไปเป็น “วัดสัมปทวน” ปัจจุบันคือ วัดสัมปทวน (นอก) ตำบลบางแก้ว อำเภอมะนัง จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อจากนั้น พระพุทธรูปได้ลอยน้ำไปตามแม่น้ำบางปะกง ผ่านหน้าวัดโสธรไปถึงคิ่งน้ำใต้วัดโสธร เข้าไปในคลองแห่งหนึ่ง ชาวบ้านช่วยกันจุดขึ้นอีก แต่ไม่เป็นผล ชาวบ้านจึงเรียกหมู่บ้านและคลองนั้นว่า “บางพระ” จากนั้น พระพุทธรูปได้ลอยทวนกระแส น้ำวนอยู่ที่หัวเลี้ยวบริเวณกองพันทหารช่างที่ ๒ หรือ ค่ายศรีโสธรปัจจุบัน จึงเรียก

บริเวณนั้นว่า “แหลมห้วยวน” และคลองที่พระพุทธรูปลอยน้ำมานั้นเรียกชื่อว่า “คลองสองพี่น้อง” หลังจากนั้น พระพุทธรูปได้แสดงปาฏิหาริย์ลอยโผล่ขึ้นผิวน้ำ บริเวณหน้าวัดหงส์ ชาวบ้านเห็นจึงชวนผู้คนระแวกนั้นช่วยกันจุดขึ้นจากน้ำ และจุดเท่าไรก็ได้不起 จนกระทั่งมีอาจารย์ท่านหนึ่งได้ตั้งพิธีบวงสรวง ใช้ด้ายสายสิญจน์คล้องกับพระหัตถ์พระพุทธรูปแล้วอัญเชิญขึ้นบนฝั่งได้โดยใช้คนเพียงไม่กี่คน และนำพระพุทธรูปขึ้นประดิษฐานในวิหารวัดหงส์ ซึ่งตรงกับวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๕ สันนิษฐานว่าน่าจะอยู่ราว พ.ศ. ๒๓๑๓ (หลังกรุงศรีอยุธยาแตก ๓ ปี) คือ “พระพุทธโสธร” ในปัจจุบัน ส่วนอีกองค์หนึ่งได้ลอยน้ำไปตามคลองบางพลี และผูกขึ้นที่คลองใกล้วัดบางพลี จังหวัดสมุทรปราการ ชาวบ้านได้อัญเชิญและประดิษฐานที่วัดบางพลี มีชื่อว่า “หลวงพ่อดิบบางพลี” อนึ่งพระพุทธรูปองค์แรกได้แสดงอภินิหาร ลอยเข้าไปตามลำน้ำแม่กลอง แล้วไปโผล่ที่บริเวณบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม ชาวบ้านได้อัญเชิญขึ้นประดิษฐานที่วัดศรีจำปา หรือ วัดบ้านแหลม ในปัจจุบัน และถวายนามว่า “หลวงพ่อบ้านแหลม” เมื่อราว พ.ศ. ๒๓๐๗

การจัดลำดับพระพุทธรูปสามองค์ที่ลอยน้ำมานั้น พิจารณาจากการอาราธนาอัญเชิญขึ้นจากน้ำ องค์แรกคือ หลวงพ่อวัดบ้านแหลม จังหวัดสมุทรสงคราม องค์ที่สองคือ หลวงพ่อโสธร จังหวัดฉะเชิงเทรา และองค์สุดท้าย คือหลวงพ่อดิบวัดบางพลีใหญ่ จังหวัดสมุทรปราการ

หลวงพ่อโสธรเป็นพระพุทธรูปปางสมาธิหน้าตักกว้าง ๓ ศอก ๕ นิ้ว เดิมหล่อด้วยทองสัมฤทธิ์ปางสมาธิ หน้าตักกว้างศอกเศษ รูปทรงสวยงาม แต่พระสงฆ์ในวัดเกรงว่าจะมีอันตรายมีคนมาลักไป จึงได้เอาปูนพอกเสริมปั้นหุ้มองค์เดิมอีกชั้นหนึ่ง จนมีลักษณะดังที่เห็นในปัจจุบัน ข้อมูลบางแห่งบอกว่าได้มีการสร้างพระพุทธรูปจากไม้ครอบปิดบังองค์พระเดิมไว้ก่อนที่จะนำปูนพอกองค์พระ ฉะนั้น พุทธศาสนิกชนรุ่นหลังจึงไม่ได้เห็นพระพุทธรูปพระองค์จริง

พระพุทธรูปองค์ที่ประดิษฐานในปัจจุบันเป็นพระพุทธรูปปูนปั้น ลงรักปิดทอง พระพักตร์แบบศิลปะล้านนา พระโอษฐ์หนา ครองจีวรแบบเนื้อ หน้าตักกว้าง ๑.๖๕ เมตร สูง ๑.๙๘ เมตร ประทับอยู่เหนือบัลลังก์ ๔ ชั้น ลาดด้วยผ้าทิพย์

หลังจากที่ชาวบ้านได้อัญเชิญพระพุทธรูปประดิษฐานที่วัดหงส์แล้วนั้น ยังไม่มีการเรียกชื่อพระพุทธรูปองค์นั้น เล่ากันว่า หลวงพ่อเดิมเคยประทับที่วัดศรีเมือง ทางภาคเหนือ ชาวบ้านจึงเรียกหลวงพ่อกว่า "พระศรี" ต่อมาได้ร่วมมือกันถวายนามว่า "โสธร" หมายถึง "พี่น้องร่วมท้องเดียวกัน" ซึ่งหมายถึงพระพุทธรูปสามองค์ที่ลอยน้ำมาด้วยกัน แต่ด้วยพระพุทธรูปมีทรงงดงาม และมีความศักดิ์สิทธิ์ ถวายนามพระพุทธรูปว่า "หลวงพ่อโสธร" หรือ "หลวงพ่พุทธโสธร" หรือ "พระพุทธรูปโสธร" ซึ่งมีความหมายว่า "พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์" ตั้งแต่นั้นมา

ส่วนวัดที่ประดิษฐานหลวงพ่อโสธร

เดิมชื่อ "วัดหงส์" เพราะมีหงส์ตั้งอยู่บนยอดเสาศาใหญ่ วัดเดิมถูกน้ำเซาะตลิ่งพัง จึงได้สร้างวัดขึ้นใหม่ ชื่อว่า "วัดเสาชิง" หรือ "เสาทวน" ต่อมาเกิดลมพายุพัดแรง จนกระทั่งหงส์ที่ประดับบนยอดเสาศาหักพังลงมา และเสาศาโค่นหักเป็นสองท่อน ชาวบ้านจึงเรียกชื่อวัดว่า "วัดเสาทวน" หรือ "วัดเสาชิงทวน" หลังจากที่ได้เรียกชื่อพระพุทธรูปใหม่ ว่า "พระพุทธรูปโสธร" ชาวบ้านจึงเปลี่ยนชื่อวัดเป็น "วัดโสธร" และตั้งชื่อหมู่บ้านและคลองว่า "โสธร" รวมทั้งถนนชื่อ "ถนนศรีโสธร" โดยนำชื่อเดิมของพระพุทธรูปว่า "ศรี" มาหน้าชื่อใหม่ "โสธร" รวมเป็น "ศรีโสธร"

วัดโสธร ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมือง จังหวัดฉะเชิงเทรา ประกาศในกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๗๑ ตอนที่ ๓ วันที่ ๕ มกราคม พ.ศ. ๒๔๙๗ มีขอบเขตทางทิศเหนือ ยาว ๖ เส้น ๖ วา ทิศใต้ ยาว ๕ เส้น ๑๐ วา ทิศตะวันออก ยาว ๔ เส้น ๓ วา และทิศตะวันตก ยาว ๓ เส้น ๑ วา รวมเนื้อที่ทั้งหมด ๒๑ ไร่ ๔๒ ตารางวา วัดโสธรเดิมเป็นวัดราษฎร์ได้รับพระราชทานยกฐานะเป็นพระอารามหลวงชั้นตรี ชนิดวรวิหาร มีนามว่า "วัดโสธรวรารามวรวิหาร" เมื่อวันที่ ๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๑

วัดโสธรตั้งอยู่บนแหลม มีภูมิลักษณะประเสริฐ เป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นที่ธรณีสงฆ์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายพิธี "ถือน้ำพิพัฒน์สัตยา" ของเหล่าข้าราชการในจังหวัดฉะเชิงเทรา

จากวัดปิตุลาริราชรังสฤษฏ์ (วัดเมือง) มากกระทำภายในพระวิหารวัดโสธร เพื่อกระทำต่อพระพักตร์หลวงพ่อโสธร เพื่อให้เกิดอานุภาพแห่งความขลังและศักดิ์สิทธิ์ พิธีดังกล่าวกระทำมาตลอดจนกระทั่งสิ้นสุดการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๓ ตามแบบรัชกาลก่อนๆ ต่อมา พ.ศ. ๒๔๕๔ โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งพระราชพิธีราชาภิเษกสมโภช มีการตักน้ำจากแม่น้ำ และแหล่งศักดิ์สิทธิ์ตามมณฑลต่างๆ ที่ถือว่าเป็นแหล่งสำคัญ และเป็นสิริมงคล ไปตั้งทำพิธี ณ วัดสำคัญในมณฑลต่างๆ ๑๐ มณฑล รวมกับพระเจดีย์สำคัญอีก ๗ แห่ง สำหรับมณฑลปราจีนบุรี วัดโสธรได้รับเลือกให้เป็นสถานที่ตั้งพิธีสำคัญดังกล่าว ตราบจนปัจจุบัน

อานุภาพความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อโสธรมีมากมาย จึงมีประชาชนที่เลื่อมใสศรัทธาเดินทางไปกราบนมัสการ รวมถึงชาวต่างชาติ เช่น ชาวฮ่องกง ไต้หวัน มาเลเซีย สิงคโปร์ คนป่วยไข้ที่รักษาไม่หาย พากันไปกราบนมัสการ อธิษฐานขอให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บ โดยขอรับยาดี ยาวิเศษจากหลวงพ่อ ๓ อย่าง คือ ขี้ธูปที่บูชาพระพุทธรูปโสธรในโบสถ์ ดอกไม้บูชาที่มีผู้มากกราบไหว้ที่เหยี่ยวแห้งแล้ว นำมาบดผสมกัน แล้วนำมาทา อาบ ทั่วร่างกาย และอธิษฐานหยุดเทียน ขอน้ำมนต์จากหลวงพ่อ เอาไปต้มนกิน ปรากฏว่าโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ หายไป ผู้ที่

อธิษฐานขอพรขอให้ประสบความสำเร็จ หรือ ขอให้หายจากโรคภัยต่างๆ เมื่อได้ตั้งประสงค์แล้วก็จะกลับมาหาหลวงพ่อโดยนำหัวหมู ไช้ต้มจืด ไช้เค็มต้ม ซึ่งนำมาจุ่มหรือชุบน้ำสีแดง ผึ่งให้แห้งแล้วนำมาถวาย ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าองค์เดิมของหลวงพ่อพุทธรูปเคยได้รับการขโมยด้วยชาดสีแดงมาก่อน นอกจากนี้ ยังมีภรรยาละครรำอีกด้วย อนึ่ง เนื่องจากมีผู้เล่าว่า หลวงพ่อเคยประทับที่วัดทางภาคเหนือ บางคนจึงนำขนมจีนมาถวาย

ความศักดิ์สิทธิ์ของหลวงพ่อโสธรมีพุทธานุภาพอันยิ่งใหญ่ วัดมุงคลของหลวงพ่อโสธรไม่ว่าจะเป็นน้ำมนต์ ด้ายสายสิญจน์ ผ้ายันต์ เหยี่ยวพระเครื่อง พระพุทธรูปบูชา ย่อมเป็นที่แสวงหาในกลุ่มผู้ศรัทธา เคารพ เลื่อมใสในหลวงพ่อโสธร และยังได้จัดงานพิธีพุทธาภิเษกภายในพระอุโบสถต่อพระพักตร์หลวงพ่อแล้ว ไม่มีอะไรมาบดบังพุทธานุภาพอันยิ่งใหญ่ได้ เพราะสรรพสิ่งในพระอุโบสถล้วนศักดิ์สิทธิ์โดยธรรมชาติ เช่นเดียวกับ พระอุโบสถพระพุทธชินราช จังหวัดพิษณุโลก เพียงนำมามงคลวัตถุไปวางไว้ที่พระอุโบสถ และพนมมืออาราธนาด้วยจิตใจที่บริสุทธิ์ พุทธานุภาพก็บังเกิดขึ้นได้ บทบาทของวัดในวันนี้ ยังคงเป็นศูนย์กลางดำเนินชีวิตของผู้คนตั้งแต่เกิดจนตาย พระสงฆ์เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ และอบรมสั่งสอนให้พุทธศาสนิกชน เคารพ ศรัทธา และปฏิบัติตามหลักธรรมคำสั่งสอนของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้คนจึงมีความผูกพันอย่างเหนียวแน่นกับพุทธ

ศาสนา อีกทั้งพระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ได้แผ่เมตตาบาปรมิ ปกป้องคุ้มครองประชาชนและประเทศชาติให้อยู่เย็นเป็นสุข จึงควรที่สาธุชนให้ความเคารพนับถือ และสักการบูชาด้วยจิตใจที่แน่วแน่ต่อบรรพบุรุษศาสนาที่เป็นศูนย์รวมจิตใจคนไทยทั้งชาติ

เมื่อวันที่ ๓ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดชเสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ เจ้าฟ้าอุบลรัตนราชกัญญา ทรงประกอบพระราชพิธีวิสาขบูชา ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร เมื่อเสร็จพระราชกรณียกิจแล้ว ได้มีพระราชกระแสเกี่ยวกับการปรับปรุงพระอุโบสถและบริเวณโดยรอบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอุโบสถที่ประดิษฐานหลวงพ่อโสธร พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์ เวลานั้น พระพรหมคุณาภรณ์ (เจียม กุลละวณิชย์) เป็นเจ้าอาวาสขณะดำรงสมณศักดิ์เป็นพระราชพุทธิรังษี ได้ดำเนินการวางแผนเตรียมการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ เพื่อให้เป็นไปตามพระราชประสงค์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว โดยมอบหมายให้อาจารย์ประเวศ ลิมปรังษี สถาปนิกจากกรมศิลปากร เป็นผู้ออกแบบ หลังจากที่ได้ร่างแบบแปลนแผนผังงานก่อสร้างพระอุโบสถเสร็จแล้ว ได้นำส่งสำนักราชเลขาธิการเพื่อทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเพื่อทอดพระเนตรและทรงมีพระบรมราชวินิจฉัย การก่อสร้างพระอุโบสถไม่มีการเคลื่อนย้ายองค์หลวงพ่อโสธร แต่ได้สร้าง

ห้องครอบไว้ระหว่างดำเนินการก่อสร้าง

วันที่ ๑๙ มกราคม พ.ศ. ๒๕๓๑ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงวางศิลาฤกษ์ก่อสร้างพระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร

พ.ศ. ๒๕๓๖-๒๕๓๗ มีการรื้อถอนพระอุโบสถหลังเก่า และดำเนินการวางรากฐานโดยการเจาะเสาเข็มลึก ๒ เส้น เสากว้าง ๑.๕๐ เมตร จำนวน ๓๗๕ ต้น เริ่มการก่อสร้างโครงสร้างส่วนเหนือพื้นดินทั้งหมด และ พ.ศ. ๒๕๓๘ เตรียมจัดสร้างยอดมณฑปฉัตรทองคำ

วันที่ ๕ กันยายน พ.ศ. ๒๕๓๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินพร้อมด้วยสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงประกอบพระราชพิธียกยอดฉัตรทองคำพระอุโบสถ

การก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ได้ดำเนินมาจนแล้วเสร็จสมบูรณ์ใน พ.ศ. ๒๕๔๑

วันที่ ๓๐ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จแทนพระองค์ในการประกอบพระราชพิธีตัดลูกนิมิต ณ พระอุโบสถวัดโสธรวรารามวรวิหาร

เนื่องจากการก่อสร้างพระอุโบสถหลังใหม่ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก

พระพรหมคุณาภรณ์ จึงได้รื้อเอากระเบื้อง
หลังคาโบสถ์ของวัดที่มีอายุเก่าแก่ นำมาจัด
สร้างพระพุทธรูปหลวงพ่อโสธรและเหรียญ
หลวงพ่อโสธร รายได้ทั้งหมดนำไปสมทบ
งบประมาณการก่อสร้างพระอุโบสถหลัง
ใหม่ นอกจากนี้วัสดุบางอย่างต้องสั่งจาก
ต่างประเทศ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี ทรงดูแลและทรงเลือก
สีด้วยพระองค์เอง ฉะนั้น การก่อสร้างพระ
อุโบสถหลังใหม่จึงกระทำอย่างพิถีพิถัน

พระอุโบสถหลังใหม่มีลักษณะทรง
ไทยประยุกต์ กว้าง ๔๔.๕๐ เมตร ยาว
๑๒๓.๕๐ เมตร ลักษณะเป็นอาคารหลังคา
ประกอบด้วยเครื่องยอดชนิดทรงมณฑป
แบบไทย ต่อเชื่อมด้วยวิหารทั้งด้านหน้าและ
ด้านหลัง ด้านข้างต่อเชื่อมด้วยอาคารรูป
ทรงอย่างเดียวกับพระวิหารเป็นอาคาร
จัตุรมุข ซึ่งเมื่อประกอบเข้าด้วยกันแล้ว
จะเป็นหลังคาแบบจัตุรมุขอย่างอาคาร
ปราสาทแบบไทย พื้นที่ใช้สอยแบ่งออกเป็น
๔ ส่วน คือ อาคารพระอุโบสถ วิหารพระ
ไตรปิฎกหรือวิหารพระธรรม อาคารวิหาร
พระเดิม และอาคารมุขเด็จ

อาคารพระอุโบสถ ส่วนกลางของ
อาคาร มีพื้นที่ใช้สอย ๕ ชั้น รูปอาคารชั้น
ล่างสูง ๒ ชั้น เป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้าง
ด้านละประมาณ ๒๙ เมตร รวมพื้นที่ชั้นล่าง
ประมาณ ๑,๓๗๐ ตารางเมตร ตั้งแต่ชั้น ๓
ขึ้นไป เป็นอาคารทรงมณฑปรูปแปดเหลี่ยม
ปาดมุม ความสูงจากพื้นชั้นล่างของพระ
อุโบสถถึงยอดของหลังคามณฑป ประมาณ
๔๕ เมตร ความสูงของเพดานพระอุโบสถ

จากตรงหน้าฐานชุกชีพระประธานและหลวง
พ่อพุทธโสธรถึงฝ้าเพดานทรงโดม ประมาณ
๒๙ เมตร

วิหารพระไตรปิฎกหรือวิหาร
พระธรรม เชื่อมต่อกับอาคารส่วนกลางของ
พระอุโบสถทางด้านทิศตะวันออก มีความ
กว้างประมาณ ๒๐ เมตร ยาวประมาณ ๔๕
เมตร ความสูงจากพื้นถึงยอดอกไก่สันหลังคา
ประมาณ ๒๔ เมตร รวมพื้นที่ทั้งสิ้น
ประมาณ ๑,๐๕๐ ตารางเมตร

อาคารวิหารพระเดิม ก่อสร้างแทน
วิหารหลังเดิมเชื่อมต่อกับอาคารส่วนกลาง
ของพระอุโบสถทางทิศตะวันตก มีความ
กว้างประมาณ ๒๐ เมตร ยาวประมาณ ๔๕
เมตร ความสูงจากพื้นถึงยอดอกไก่สันหลังคา
ประมาณ ๒๔ เมตร รวมพื้นที่ทั้งสิ้น
ประมาณ ๙๐๐ ตารางเมตร

อาคารมุขเด็จ เชื่อมต่อกับด้านข้าง
ของพระอุโบสถทางทิศเหนือ และเชื่อมต่อกับ
พระอุโบสถทางทิศใต้ เป็นอาคาร ๒ ชั้น
มีความกว้าง ประมาณ ๒๐ เมตร
ยาวประมาณ ๙ เมตร ความสูงจากพื้นถึง
ยอดอกไก่สันหลังคา ประมาณ ๒๖ เมตร
รวมพื้นที่ของอาคารมุขเด็จด้านข้างของพระ
อุโบสถทั้งสองด้าน ประมาณ ๓๕๐ ตาราง
เมตร

ส่วนบนของหลังคาพระอุโบสถ
เป็นยอดมณฑปบุกระเบื้องเคลือบสี
ซึ่งส่วนนี้ใช้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ
บนยอดมณฑป เหนือเม็दन้าค้าง ครอบฉัตร
ทองคำ คือ ฉัตร ๕ ชั้น ความสูงของตัวฉัตร
ประมาณ ๔.๙๐ เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางของ

ฉัตรชั้นล่างประมาณ ๐.๓๐ เมตร โครงสร้างเป็นโลหะสแตนเลส ยอดฉัตรและระบายนฉัตรทำด้วยแผ่นทองคำแท้ หนักเป็นลวดลายรวมน้ำหนักทองคำ ๗๗ กิโลกรัม

ผนังกำแพงและพื้นพระอุโบสถนุด้วยหินอ่อนจากเมืองคาร์ราว่า ประเทศอิตาลี จึงเป็นพระอุโบสถที่งดงามมาก และมีขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ชาวเซี่ยงเต๋อสรางขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ ๒ ประการ คือ เพื่อสนับสนุนพระศาสนาซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธศาสนิกชน และเพื่อร่วมเฉลิมฉลองพระราชพิธีกาญจนาภิเษกถวายเป็นพระราชกุศล โดยร่วมกันทูลเกล้าฯ ถวายให้เป็นพระอุโบสถประจำรัชกาลที่ ๙ สืบต่อไป

ทัศนศึกษาศิลปวัฒนธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา

คำขวัญประจำจังหวัด เมืองธรรมะ พระศักดิ์สิทธิ์ ชิดเมืองหลวง มะม่วงหวาน
ข้าวสารขาว มะพร้าวน้ำหอม

มูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและ
ฝรั่งเศสศึกษา ในพระอุปถัมภ์สมเด็จพระเจ้า
พี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง
นราธิวาสราชนครินทร์ ได้จัดโครงการ
ทัศนศึกษาศิลปวัฒนธรรม ณ จังหวัด
ฉะเชิงเทรา และเพื่อเข้าร่วมพิธีมหา
พุทธภิเษกพระพุทธไสยาจำลองและเหรียญ
พระพุทธไสยาเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา
สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา
กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ในวันเสาร์ที่
๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ณ พระอุโบสถ
วัดโสธรวรารามวรวิหาร

จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่รู้จักกัน
มานานตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา มี
พระพุทธไสยา พระพุทธรูปศักดิ์สิทธิ์คู่บ้าน
คู่เมืองและเป็นที่เคารพนับถือในกลุ่ม
พุทธศาสนิกชนมาช้านาน มีศาสนสถาน
สำคัญๆ หลายแห่ง อนุสรณ์สถานพระสถูป
เจดีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่สร้าง
ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในคราวต่อสู้กับพม่า
และชมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่
มีอายุกว่าร้อยปี ในโอกาสนี้ จึงขอเสนอ
ประวัติจังหวัดฉะเชิงเทรา โบราณสถานและ
สถานที่ท่องเที่ยวต่างๆ โดยสังเขป

จังหวัดฉะเชิงเทรา หรือ แปดริ้ว เป็นจังหวัดที่เก่าแก่ ในอดีตเคยเป็นเมืองเมืองหนึ่งในมณฑลปราจีน ได้รับการสถาปนาเป็นจังหวัดเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ตามเอกสารทางประวัติศาสตร์ ชื่อ "ฉะเชิงเทรา" ปรากฏเป็นครั้งแรกในรัชสมัยสมเด็จพระมหาธรรมราชาแห่งกรุงศรีอยุธยา ชื่อ "ฉะเชิงเทรา" อาจมาจากคำเขมรว่า "สตรง์ตรง" หรือ "ฉ'ทรง์เทรา" ซึ่งแปลว่า "คลองลึก" อาจเป็นเพราะเมืองฉะเชิงเทราตั้งอยู่บนสองฝั่งแม่น้ำบางปะกง เมืองนี้เคยอยู่ในอำนาจการปกครองของขอมมาก่อนในสมัยอิทธิพลของอาณาจักรลพบุรีและอาจเป็นไปได้ว่า ชาวเมืองสมัยโบราณเรียกแม่น้ำบางปะกงว่า "คลองลึก" หรือ "คลองใหญ่" ตรงกับภาษาเขมรว่า "สตรง์ตรง" หรือ "ฉ'ทรง์เทรา" ครั้นต่อๆ มา เสียงเพี้ยนไปเป็น "ฉะเชิงเทรา" เมืองที่อยู่บนฝั่งแม่น้ำได้ชื่อว่า "ฉะเชิงเทรา" ไปด้วย แต่ก็พบความเห็นอื่นที่แตกต่างออกไปว่า ชื่อ "ฉะเชิงเทรา" อาจเพี้ยนมาจาก "แสงเซรา" หรือ "แสงเซา" หรือ "แสงเซา" ซึ่งเป็นเมืองที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชเสด็จไปได้ตามพระราชพงศาวดารฉบับหลวงประเสริฐกล่าวไว้

ส่วนคำว่า "แปดริ้ว" เป็นคำไทย เนื่องจากเมืองนี้เป็นเมืองที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วย อุ้ข้าวอุ้่น้ำ โดยเฉพาะในลำนน้ำมีปลาช่อนชุกชุมและมีขนาดใหญ่ จนเมื่อนำมาแล้เนื้อเพื่อตากทำปลาแห้ง จะต้องแล่อกถึง "แปดริ้ว" เมืองนี้จึงได้ชื่อว่า "แปดริ้ว" ตามขนาดตัวใหญ่ของปลาช่อนซึ่งเป็น

เอกลักษณ์ของเมืองนี้

จังหวัดฉะเชิงเทราตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศไทย อยู่ระหว่างเส้นรุ้งที่ ๑๓ องศา ๑๐ ลิปดา ถึง ๑๓ องศา ๑๕ ลิปดาเหนือ และเส้นแวงที่ ๑๐๐ องศา ๕๐ ลิปดา ถึง ๑๐๒ องศา ๒ ลิปดา ตะวันออก จัดอยู่ในเขตภาคตะวันออก หรืออยู่ในพื้นที่ ๓ จังหวัดชายฝั่งทะเลตะวันออก ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง มีพื้นที่ประมาณ ๕,๓๗๐.๒๔ ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับจังหวัดต่างๆ ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับจังหวัดนครนายกและปราจีนบุรี ทิศใต้ติดต่อกับจังหวัดชลบุรี ระยองและอ่าวไทย ทิศตะวันตกติดต่อกับกรุงเทพฯ สมุทรปราการ และปทุมธานี

ลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดฉะเชิงเทราแบ่งเป็น ๓ เขตใหญ่ๆ คือ

เขตที่ราบลุ่มแม่น้ำ เป็นพื้นที่ราบเรียบ ดินอุดมสมบูรณ์ มีน้ำเพื่อการชลประทานอย่างเพียงพอ มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านอำเภอบางน้ำเปรี้ยว เข้าสู่อำเภอบางคล้า อำเภอมืองฉะเชิงเทรา และไหลออกสู่ทะเลบริเวณอ่าวไทยที่อำเภอบางปะกง มีความยาวทั้งสิ้น ๒๓๐ กิโลเมตร ทำให้เกิดที่ราบลุ่มภาคตะวันออกเฉียงใต้ เชื่อมติดกับลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา เป็นที่ราบลุ่มดินน้ำอุดมสมบูรณ์ เป็นแหล่งผลิตข้าวเพื่อการค้าที่สำคัญของภาคตะวันออกและของประเทศ จึงเป็นเขตเศรษฐกิจที่สำคัญของจังหวัด

เขตที่ดอนหรือที่ราบลูกฟูก เขตพื้นที่ตอนกลางค่อนไปทางทิศตะวันตก และทางเหนือติดต่อกับจังหวัดปราจีนบุรี

โดยครอบคลุมพื้นที่ส่วนใหญ่ของจังหวัด
ประมาณร้อยละ ๕๑.๑ หรือ ประมาณ
๒,๒๐๕.๖๐ ตารางกิโลเมตร ลักษณะ
ภูมิประเทศเป็นที่ราบสูงในลักษณะลูกคลื่น
เป็นเนินดินสลับกับพื้นที่ราบ ทำให้พื้นที่
บริเวณนี้ไม่สามารถเก็บกักน้ำได้มากเท่าที่
ควร ประชาชนส่วนใหญ่จึงนิยมปลูกมัน
สำปะหลัง ทำไร่ย่อย และเลี้ยงสัตว์

เขตที่ราบสูงและภูเขา มีเทือกเขาอยู่
ทางตะวันออกเฉียงใต้ไปสิ้นสุดในเขตท้องที่
ของจังหวัดชลบุรี มีลักษณะเป็นที่ดอนและ
ภูเขาสูง ส่วนดินที่พบเป็นดินเหนียว ดินร่วน
ปนทราย และดินลูกรัง มีป่าไม้ขึ้นปกคลุม
อยู่ทั่วไป

ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบเขต
เมืองร้อน หรืออากาศร้อนชื้นแถบ
เส้นศูนย์สูตร อุณหภูมิสูงเกือบตลอดปี
โดยเฉพาะในช่วงเดือนมีนาคม-พฤษภาคม
เดือนเมษายนอุณหภูมิจะร้อนที่สุด ฤดูกาล
แบ่งเป็น ๓ ฤดูกาล คือ ฤดูร้อน ตั้งแต่กลาง
เดือนกุมภาพันธ์ถึงถึงกลางเดือนพฤษภาคม
โดยมีลมตะวันออกเฉียงใต้พัดผ่าน
ฤดูฝน ตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึงเดือน
ตุลาคม มีลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้พัดผ่าน
ฤดูหนาว ตั้งแต่กลางเดือนตุลาคมถึงกลาง
เดือนกุมภาพันธ์ มีลมมรสุมตะวันออกเฉียง
เหนือพัดผ่าน

จังหวัดฉะเชิงเทราแบ่งเขตการ
ปกครองออกเป็น ๑๐ อำเภอ ๑ กิ่งอำเภอ
๙๓ ตำบล ๘๘๐ หมู่บ้าน ๒๒ เทศบาล
อำเภอและกิ่งอำเภอประกอบด้วย อำเภอ
เมืองฉะเชิงเทรา อำเภอบางคล้า อำเภอ

แปลงยาว อำเภอบางน้ำเปรี้ยว อำเภอบาง
ปะกง อำเภอบ้านโพธิ์ อำเภอพนมสารคาม
อำเภอสนามชัยเขต อำเภอราชสาส์น อำเภอ
ท่าตะเกียบ และกิ่งอำเภอลองเขื่อน

ประชากรในจังหวัดฉะเชิงเทรา มี
จำนวนประมาณ ๖๔๓,๔๓๒ คน มาจาก
หลากหลายเชื้อชาติ คือ จีน เขมร ลาว
รามัญ (มอญ) โดยเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่
สมัยอดีต ส่วนหนึ่งเข้ามาค้าขาย ส่วนหนึ่ง
ถูกกวาดต้อนมา ปัจจุบันพื้นที่บางแห่งมีคน
ไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่ และยังคงรักษา
ขนบธรรมเนียมประเพณีไว้อย่างดี

จากที่ตั้งเมือง นักโบราณคดี
นักภูมิศาสตร์ และนักธรณีวิทยาหลายคนได้
ลงความเห็นว่า ช่วงแนวชายฝั่งทะเลเดิม
บริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา มีลักษณะ
เป็นอ่าวลึกเข้าไปในแผ่นดินมากกว่า
ปัจจุบัน บริเวณใกล้เคียงกับชายฝั่งทะเล
เดิมเป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำเป็นเส้นทาง
คมนาคมติดต่อกับชุมชนบริเวณฝั่งทะเลกับ
ชุมชนที่อาศัยลึกเข้าไปในแผ่นดิน ต่อมา
ทางน้ำเหล่านี้เป็นตัวกลางในการพัดตะกอน
ดินและทับถมในฤดูฝน ทำให้บริเวณที่ราบ
ลุ่มเหล่านี้อุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การทำ
เกษตรกรรม บริเวณพื้นที่ด้านตะวันออกของ
แม่น้ำเจ้าพระยา ก็คือบริเวณสองฝั่งแม่น้ำ
บางปะกงนั่นเอง จากการสำรวจทราบว่า
เมืองฉะเชิงเทราเคยเป็นถิ่นที่อยู่ของมนุษย์
โบราณสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และเป็นดิน
แดนเก่าแก่บริเวณหนึ่งในดินแดนฝั่งทะเล

นอกจากนี้ อาจสันนิษฐานได้ว่า
เมืองฉะเชิงเทรามีการตั้งหลักแหล่งของ

ชุมชนบางกลุ่มอยู่บ้าง เพราะตั้งอยู่ใกล้กับเมืองโบราณในสมัยทวาราวดี ดังหลักฐานที่พบเช่น “ถนนขอม” เชื่อมเมืองศรีพะโล ในอำเภอชลบุรีปัจจุบัน ไปยังเมืองพระรถ บริเวณอำเภอพนัสนิคม จังหวัดชลบุรี และตัดผ่านที่อำเภอสนามชัยเขต จังหวัดฉะเชิงเทรา เพื่อเข้าไปยังจังหวัดปราจีนบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของเมืองศรีมโหสถ นอกจากนี้ยังพบแหล่งโบราณคดี ที่มีการขุดพบโบราณวัตถุที่สามารถกำหนดอายุและการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในแต่ละยุคสมัยได้ด้วย

สมัยสุโขทัยก็ไม่พบหลักฐานชัดเจน แต่อาจสันนิษฐานจากโบราณวัตถุโบราณสถาน ที่ขุดพบในยุคหลังๆ ซึ่งเป็นบริเวณใกล้เคียงกับเมืองฉะเชิงเทราปัจจุบัน เช่น ที่วัดสระมรกต อำเภอโคกปีบ ปัจจุบันคือ อำเภอศรีมโหสถ จังหวัดปราจีนบุรี

สมัยกรุงศรีอยุธยา ฉะเชิงเทราปรากฏบทบาทขึ้น โดยมีฐานะเป็นหัวเมืองชั้นใน ของกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ. ๑๙๙๑-๒๐๓๑) แต่นักประวัติศาสตร์เชื่อว่าฉะเชิงเทรานั้นจะได้รับการแต่งตั้งขึ้นในสมัยสมเด็จพระมหาจักรพรรดิ (พ.ศ. ๒๐๙๑-๒๑๑๑) เพื่อใช้เป็นทีระดมพลในยามศึกสงคราม เช่นเดียวกับเมืองนนทบุรี เมืองนครไชยศรี และเมืองสาครบุรี ซึ่งเป็นเมืองใหม่ที่ตั้งขึ้นในสมัยนั้น

ในรัชสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชแห่งกรุงศรีอยุธยา ในยามที่ไทยมีศึกกับพม่า เขมรมักยกทัพมาก่อวุ่นตามหัวเมืองของกรุงศรีอยุธยาบ่อยๆ ในปี พ.ศ. ๒๑๓๖ สมเด็จพระนเรศวรมหาราชจึง

เตรียมการยกทัพไปตีเขมร เนื่องจากเป็นศึกสงครามใหญ่ มีกำลังพลและยุทธโปกรณ์มาก จึงได้ส่งกำลังบำรุงล่วงหน้าและทรงกำหนดให้พระยานครนายก (เจ้าเมืองนครนายก) เป็นแม่กอง ร่วมกับ พระยาปราจีน (เจ้าเมืองปราจีนบุรี) พระวิเศษ (เจ้าเมืองฉะเชิงเทรา) และพระยาสระบุรี (เจ้าเมืองสระบุรี) เกณฑ์ไพร่พลทั้งสี่เมืองจำนวนหมื่นคน ตั้งเป็นกองเสบียงทางบก เพื่อคอยจ่ายเสบียงอาหารให้แก่กองทัพหลวง เมื่อเสร็จศึกสงครามแล้วพระวิเศษได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยาวิเศษ

ต่อมาราว พ.ศ. ๒๓๐๙ ก่อนการเสียกรุงศรีอยุธยาให้กับพม่าเข้าศึก สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ขณะนั้นเป็นที่พระยากำแพงเพชร ตั้งค่ายอยู่ที่วัดพิชัย ได้คุมสมัครพรรคพวกตีฝ่าวงล้อมพม่าไปทางตะวันออก ผ่านเมืองนครนายก ปราจีนบุรี ฉะเชิงเทรา เมื่อพม่าทราบข่าวได้ส่งกองทัพทางบกออกติดตามพระยากำแพงเพชร แต่พม่าก็เสียทีในการรบทุกครั้งไป พม่าจึงจัดทัพเรือ และยกทัพมารวมกับทัพบกที่ปากน้ำโจ้โล่ อำเภอบางคล้า เมืองฉะเชิงเทรา และยกพลขึ้นบกที่ท่าข้าม (น่าจะเป็นตำบลท่าลาด อำเภอพนัสนิคม ในปัจจุบัน) พระยากำแพงเพชรใช้ทำเลภูมิศาสตร์ที่ได้เปรียบ สามารถตั้งแนวกำบัง ตั้งปืนใหญ่ ดักยิงข้าศึกจนถอยทัพกลับไป และได้เดินทางต่อไปถึงกรุงศรีอยุธยาเพื่อขับไล่พม่าให้พ้นจากดินแดนไทย พระยากำแพงเพชรสามารถกู้กรุงศรีอยุธยาคืนมาได้เมื่อ พ.ศ. ๒๓๑๓ นั่นเอง

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก มหาราช จังหวัดฉะเชิงเทรามีฐานะเป็นเมือง จัตวา ขึ้นกับกรมพระกลาโหม ภายหลัง สังกัดกรมมหาดไทย นอกจากนี้ ชาวเวียง จันทน์ถูกกวาดต้อนให้มาอยู่ในเมือง ฉะเชิงเทรา อำเภอบางละมุง และอำเภอบาง ตะเกียบ ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระ พุทธเลิศหล้านภาลัย เมืองฉะเชิงเทรา จึงเป็นเมืองการค้า และเป็นดินแดน วัฒนธรรมในยุคต้นรัตนโกสินทร์ จนถึง รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้า อยู่หัว มีการปราบกบฏเจ้าอนุวงศ์ พ.ศ. ๒๓๗๑ มีการกวาดต้อนชาวลาวพวน ลาวเวียง ลาวเหนือ และฮ่อ เข้ามาใน แผ่นดินไทยเป็นจำนวนมาก โดยส่วนหนึ่งมา ตั้งบ้านเรือนในเขตอำเภอนนทบุรี และอำเภอสนามชัยเขต ขณะนั้น ประเทศ อังกฤษ และฝรั่งเศสขยายอิทธิพลเข้ามาใน เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีผลทำให้ประเทศ เพื่อนบ้านใกล้เคียงตกอยู่ในอำนาจของ ประเทศมหาอำนาจเหล่านี้ รัชกาลที่ ๓ ทรงเห็นภัยที่จะเกิดขึ้นอันมาจากชาติ ตะวันตก จึงโปรดเกล้าฯ ให้สร้างกำแพง เมืองและป้อมปราการ (พ.ศ. ๒๓๗๗) และสร้าง "วัดเมือง" เพื่อใช้เป็นที่ตั้งมั่นน้ำ พิพัฒน์สัตยา

ชาวจีนที่เดินทางเข้ามาใน ฉะเชิงเทราสมัยรัชกาลที่ ๓ ส่วนใหญ่เป็น พวกที่เข้ามาเพื่อแสวงโชค มีบางส่วนที่เข้า มาเพื่อตั้งหลักแหล่งอย่างเป็นทางการใน เขตเมืองฉะเชิงเทราและประกอบการค้าขาย

ซึ่งขณะนั้น เป็นช่วงที่ชาวอังกฤษนำฝิ่นจาก อินเดียเข้ามาขายในเมืองจีน ชาวจีนสูบฝิ่น จนติด พอมาดั้งรอกากในเมืองไทย ชาวจีน จึงขนฝิ่นติดตัวเข้ามาด้วย จึงเป็นเหตุให้คน ไทยติดฝิ่นมากขึ้น พระบาทสมเด็จพระนั่ง เก้าเจ้าอยู่หัวจึงมีพระราชดำรัสให้ตั้งด่าน ตรวจจับฝิ่น หากมีการครอบครองหรือสูบ ฝิ่นถือว่าผิดกฎหมาย แต่ก็ยังมีลักลอบ ซ้ำกัน จนเกิดกลุ่มคนจีนที่เรียกตัวเอง ว่า "อั้งยี่" อยู่ในแขวงเมืองนครไชยศรี และแขวงเมืองสมุทรสาคร กระจายตัวไป ตามเมืองชายทะเลต่างๆ ที่ไม่มีการ ตรวจตราจับฝิ่น ในปี พ.ศ. ๒๓๘๗ พวกอั้งยี่ เดินทางเข้ามาขายฝิ่นที่ป่าแสม ริมชายทะเล ตำบลแสมดำ บริเวณปากแม่น้ำบางปะกง เขตติดต่อกับแขวงเมืองสมุทรปราการ จนเกิดปะทะกับเจ้าหน้าที่ที่ปราบฝิ่นในพื้นที่ นั้น พวกอั้งยี่เป็นฝ่ายพ่ายแพ้

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๓๘๑ มีกลุ่มคนจีนรวมตัวขึ้นอีกครั้งที่ฉะเชิงเทรา เรียกว่า "จีนตัวเหี้ย" ซึ่งเป็นก๊กหนึ่งในพวก อั้งยี่ที่เข้ามาเป็นกบฏ และฆ่าพระยาวิเศษ ฤาไชย (บัว) เจ้าเมืองจนถึงแก่ความตาย และยึดป้อมเมืองฉะเชิงเทราเป็นที่มั่น รัชกาลที่ ๓ ได้ส่งกองทหารอันมีเจ้าพระยา พระคลัง และเจ้าพระยาบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) เป็นแม่ทัพไปปราบอั้งยี่เหล่านี้จน รวบคาบ

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่ หัว รัชกาลที่ ๔ ได้เสด็จพระราชดำเนิน ทอดพระเนตรเขาดิน ซึ่งเป็นตำบลหนึ่งใน อำเภอบางปะกง มีลักษณะเป็นเนินเขาเล็ก ๆ

เมื่อวันที่ ๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๐๒ นอกจากนี้ยังโปรดเกล้าฯ ให้ยกฐานะขึ้นเป็น “เมืองพนมสารคาม” ขึ้นกับเมืองฉะเชิงเทรา แล้วพระราชทานบรรดาศักดิ์เจ้าเมืองพนมสารคามว่า “พระพนมสารคามนรินทร์”

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นยุคของการล่าอาณานิคมของชาติมหาอำนาจ รัชกาลที่ ๕ ทรงมีพระราชปณิธานในการพัฒนาประเทศให้ทันสมัยโดยทำการปรับปรุงคุณภาพชีวิตของประชาชนในทุกๆ ด้าน เมืองฉะเชิงเทราจึงได้รับการปรับปรุงให้ทันสมัย เพื่อเป็นฐานปฏิบัติการต่อสู้ในด้านทิศตะวันออก

เริ่มจากการสร้างทางรถไฟมาถึงเมืองแปดริ้ว เริ่มปฏิรูปการปกครองเป็นแบบเทศาภิบาล โดยการรวมเมืองต่างๆ ตั้งขึ้นเป็น “มณฑล” ทรงประกาศตั้งมณฑลพิษณุโลกและมณฑลปราจีน ขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๓๕ การตั้งมณฑลปราจีนนั้น ได้ยึดเอาลำน้ำบางปะกงเป็นหลัก ประกอบด้วยเมืองปราจีนบุรี เมืองนครนายก เมืองพนมสารคาม และเมืองฉะเชิงเทรา โดยมีที่ว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองปราจีนบุรี ต่อมาด้วยเมืองฉะเชิงเทรามีหน่วยงานราชการมากกว่าเมืองอื่นๆ มีทางรถไฟผ่าน และเป็นเมืองตั้งอยู่ในมณฑล จึงย้ายที่ว่าการมณฑลจากเมืองปราจีนบุรีมาตั้งที่เมืองฉะเชิงเทราตั้งแต่วันที่ ๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๕ (ร.ศ. ๑๒๑) และได้ก่อสร้างศาลาที่ว่าการมณฑลปราจีน เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙

นอกจากนี้ ยังมีการสร้างกำลังทหารขนาดกองพลขึ้นที่ตำบลโสธร (ค่ายศรีโสธร

ปัจจุบัน) สร้างโรงเรียนตัวอย่างมณฑลปราจีน “ฉะเชิงเทรารังสฤษฎ์” (ปัจจุบันคือโรงเรียนเบญจมราชรังสฤษฎ์) เขตบริเวณเมืองในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทั้งหมด อยู่บนที่ตั้งของเมืองที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ เป็นส่วนใหญ่ คือตั้งแต่ตำบลโสธร เรียบฝั่งแม่น้ำบางปะกง จนถึงตำบลบ้านใหม่ เป็นบริเวณหลายคั้งน้ำ

เมื่อวันที่ ๒๔ มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินทรงเปิดการเดินรถไฟสายกรุงเทพฯ-ฉะเชิงเทรา และประทับรถไฟพระที่นั่งเป็นปฐมฤกษ์ ได้พระราชทานพระแสงราชศาสตราประจำเมืองฉะเชิงเทราแก่ พลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงศ์สิริพัฒน์ พระเจ้าน้องยาเธอ ในรัชกาลที่ ๕ ทรงดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลปราจีน (พ.ศ. ๒๔๔๖-๒๔๕๙)

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เสด็จเมืองฉะเชิงเทรา ประมาณเดือน มกราคม พ.ศ. ๒๔๕๕ (ร.ศ. ๑๓๑) โดยเสด็จพระราชดำเนินไปทรงกระทำพิธีเปิดสโมสรเสือป่า ที่บริเวณบ้านนายอำเภอเมืองฉะเชิงเทราในปัจจุบัน เป็นที่น่าเสียดายว่าปัจจุบันได้มีการรื้อทำลายไปหมดแล้ว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว อานันทมหิดล รัชกาลที่ ๘ เสด็จพระราชดำเนินประทับเป็นประธานคณะผู้พิพากษา เมื่อวันที่ ๒๕ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ณ ศาลจังหวัดฉะเชิงเทรา ในอดีตเคยเป็นที่ตั้งของศาลมณฑลปราจีน ปัจจุบัน

ใช้เป็นอาคารที่ทำการพุทธสมาคมจังหวัด
ฉะเชิงเทรา

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพล
อดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ทรงมีพระมหา
กรุณาธิคุณแก่จังหวัดฉะเชิงเทราเป็นเอนก
อนันต์ ได้เสด็จพระราชดำเนินเพื่อทรง
ประกอบพระราชกรณียกิจต่างๆ เช่น
ทรงบำเพ็ญพระราชกุศลวันวิสาขบูชา ณ วัด
โสธรวรารามวรวิหาร ทรงประกอบพิธีเปิด
ศาลพระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว
ณ ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสารคาม
และจากการเสด็จเยี่ยมราษฎร ทำให้
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราช
ดำริที่จะพัฒนาประชาชน ภูมิภาค
เพื่อให้ประชาชนสามารถอยู่กับธรรมชาติได้
อย่างสมดุล ทรงมีพระราชดำริจัดตั้ง
โครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาการเขานิน
ซ้อนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

ตำบลเขาหินซ้อน อำเภอพนมสาร
คาม จังหวัดฉะเชิงเทรา โดยพระราชทาน
แนวทางการพัฒนา คือ เป็นศูนย์ตัวอย่างที่
รวมการพัฒนาด้านเกษตรกรรมที่สมบูรณ์
ทั้งด้านพัฒนาแหล่งน้ำ พื้นฟูสภาพป่า
พัฒนาดิน วางแผนการปลูกพืชและทำการ
เลี้ยงสัตว์ ส่งเสริมงานศิลปอาชีพ หัตถกรรม
พื้นบ้าน ให้ความรู้แก่ประชาชนเพื่อยกระดับ
รายได้ของเกษตรกร

อนึ่ง การปกครองระบอบเทศบาล
เรียกตำแหน่งเจ้าเมืองว่า “ผู้ว่าราชการ
เมือง” ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้เปลี่ยนคำ
ว่า “เมือง” เป็น “จังหวัด” จึงให้เรียก
ตำแหน่งผู้ว่าราชการเมืองว่า “ผู้ว่าราชการ

จังหวัด” ต่อมาในปี ๒๔๗๕ ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
เป็นช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงระบอบการ
ปกครอง มีการยุบระบอบเทศาภิบาลมาใช้
พระราชบัญญัติว่าด้วยระเบียบราชการ
บริหารแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๔๗๖
ทำให้อำนาจการปกครองของรัฐบาล
กระจายออกสู่ส่วนภูมิภาค การปกครอง
ระบอบเทศาภิบาลที่เริ่มมีมาตั้งแต่ พ.ศ.
๒๔๓๕ จึงได้ถูกยกเลิกไป ตำแหน่ง “ผู้ว่า
ราชการจังหวัด” ในระบอบเทศาภิบาล
จึงเปลี่ยนเป็น “ข้าหลวงประจำจังหวัด” ใน
พ.ศ. ๒๔๗๕ จังหวัดฉะเชิงเทราได้รับเลือก
ให้เป็นสถานที่ตั้งภาค มีเขตความรับผิดชอบ
๘ จังหวัด ซึ่งเป็นการตั้งภาคเป็นครั้งสุดท้าย
ก่อนที่จะยกเลิกไป นับว่าเป็นบทบาทที่
สำคัญทางประวัติศาสตร์การปกครองของ
จังหวัดฉะเชิงเทรา ต่อมาได้มีประกาศใช้
พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการ
แผ่นดิน พ.ศ. ๒๔๗๕ ให้เรียก “ข้าหลวง
ประจำจังหวัด” ที่ดำรงตำแหน่งหัวหน้า
บริหารส่วนภูมิภาคในเขตจังหวัดว่า “ผู้ว่า
ราชการจังหวัด” สืบมาจนทุกวันนี้

ในการทัศนศึกษาจังหวัดฉะเชิงเทรา ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ มีกำหนดการ
ซึ่งจัดโดยมูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและ ทัศนศึกษาดังนี้
ฝรั่งเศสศึกษาในพระอุปถัมภ์ฯ ในวันเสาร์ที่

กรุงเทพฯ - ฉะเชิงเทรา

๐๖.๓๐น. พบกันที่หน้าพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติพระนคร สนามหลวง กรุงเทพฯ

๐๗.๐๐น. ออกเดินทางสู่จังหวัดฉะเชิงเทรา ใช้ทางด่วนยมราช และถนนกรุงเทพ-ชลบุรี
สายใหม่ (มอเตอร์เวย์) เข้าทางหลวงหมายเลข ๓๑๔ บางปะกง-ฉะเชิงเทรา
(อาหารเช้าบนรถ) พักระหว่างทาง ก่อนถึงอำเภอบางคล้า (ประมาณ ๒๐
นาที)

ภาคเช้า
อำเภอบางคล้า ชมอนุสรณ์สถานพระสวญเจติย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราช วัดโพธิ์บางคล้า ร้านขนมเปี๊ยะ ตั้ง เซ่ง จิวอำเภอบางคล้า ชมวัดจีน
ประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) ตลาดบ้านใหม่ เลือกรื้อสินค้าพื้นเมือง อาหาร
ขนม ของที่ระลึกของเมืองแปดริ้ว

ถึงอำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา

อำเภอบางคล้า อยู่ห่างจากตัวเมืองฉะเชิงเทราประมาณ ๒๓ กิโลเมตร
(โดยใช้ทางหลวงหมายเลข ๓๐๔ เส้นทางฉะเชิงเทรา-กบินทร์บุรี ประมาณ
๑๗ กม. แยกเข้าทางหลวงหมายเลข ๓๑๒๑ อีก ๖ กม. เข้าตัวเมืองบางคล้า)

ถึงอนุสรณ์สถานพระสวญเจติย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช

๐๘.๔๕น. ตั้งอยู่บริเวณปากน้ำโจ้ได้ (คลองท่าลาด) ตำบลปากน้ำ หลังจากที่สมเด็จพระ
พระเจ้าตากสินมหาราชตีวงล้อมของพม่าออกจากกรุงศรีอยุธยาหลัง
เหตุการณ์เสียกรุงครั้งที่ ๒ ได้เดินทัพผ่านจังหวัดนครนายก ปราจีนบุรี
และปะทะกับพม่าบริเวณปากน้ำโจ้ได้ ด้วยพระปรีชาสามารถของสมเด็จพระ
พระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์รบชนะพม่าซึ่งมีกำลังเหนือกว่า และได้พัก
ทัพบริเวณนี้ พระองค์จึงได้สร้างพระเจดีย์เพื่อเป็นอนุสรณ์แห่งชัยชนะในการสู้
รบกับพม่า แต่บริเวณดังกล่าวถูกกระแสน้ำกัดเซาะจนพระเจดีย์พังทลายเมื่อ
ประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๑ ต่อมามีการสร้างพระสวญเจติย์สมเด็จพระเจ้าตากสิน
มหาราชขึ้นใหม่บริเวณเดิม และได้สร้างศาลพร้อมอนุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้า
ตากสินมหาราชขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑

๐๙.๓๐น.	<p>เดินทางไปวัดโพธิ์บางคล้า ชมฝูงค้างคาวพันธุ์แม่ไก่จำนวนนับแสนเกาะอยู่บริเวณต้นไม้ภายในวัด ค้างคาวแม่ไก่เป็นค้างคาวที่มีปีกสีดำ หน้าตาเหมือนสุนัขจิ้งจอก คือ มีจมูกและใบหูเล็ก ตาใหญ่ ขนสีน้ำตาลแกมแดง ในเวลากลางวันจะอยู่กันเป็นกลุ่มใหญ่เกาะตามกิ่งไม้ห้อยหัวลง ยามพลบค่ำจะออกบินไปหากิน ค้างคาวแม่ไก่นี้จะกินผลไม้เป็นอาหาร แต่ไม่เคยทำความเสียหายให้กับสวนผลไม้ของชาวบ้านบางคล้าเลย</p>
๐๙.๕๐น.	<p>ออกเดินทางไปร้านขนมเปี๊ยะ ตั้ง เซ่ง จั้ว ริมทางหลวงหมายเลข ๓๐๔ (ฉะเชิงเทรา-กบินทร์บุรี) ตำบลเสม็ดเหนือ ชมและชิมขนมเปี๊ยะบางคล้าหลากหลายชนิด เลือกซื้อขนมเปี๊ยะและสินค้าอื่นๆ ตามอัธยาศัย</p>
๑๐.๔๕น.	<p>ออกเดินทางสู่อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา</p>
๑๑.๐๐น.	<p>ถึงวัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) ตั้งอยู่ถนนศุภกิจ ตำบลบ้านใหม่ ห่างจากศาลากลางจังหวัด ๑ กม. เป็นวัดจีนในพุทธศาสนาฝ่ายมหายานที่ขยายมาจากวัดเล่งเน่ยยี่ในกรุงเทพฯ สร้างในสมัยรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๔๙ ในคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเมืองแปดริ้ว ชมแผ่นป้ายชื่อพระราชทาน รูปปั้นขนาดใหญ่ของจตุโลกบาล เทวรูปจีนอ้วยให้แต่งกายชุดนักรบ และวิหารศักดิ์สิทธิ์ เช่น วิหารบูรพาจารย์ วิหารเจ้าแม่กวนอิม วิหารว่องอ้วน วิหารตั้งอ่อง และสระน้ำที่สวรรคต ภายในพระอุโบสถนมัสการพระพุทธรูปแบบจีน ๓ องค์ ทำจากกระดาดที่นำมาจากเมืองเชียงไฮ้ และ พระอรหันต์ ๑๘ องค์ ทำจากกระดาดด้วยเช่นกัน</p>
๑๑.๒๐น.	<p>ชมตลาดบ้านใหม่ จากวัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) สามารถเดินไปตลาดบ้านใหม่ ซึ่งเป็นตลาดริมแม่น้ำบางปะกง อายุกว่าร้อยปี สะท้อนวิถีชีวิตของชุมชนเก่าแกริมน้ำ</p>
๑๒.๑๕น.	<p>ออกเดินทางสู่มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์</p>
๑๒.๓๐น.	<p>ถึงห้องอาหารบางปะกงปาร์ค มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์</p>
๑๒.๔๕น.	<p>รับประทานอาหารกลางวัน</p>
ภาคบ่าย	<p>เข้าร่วมพิธีมหาพุทธาภิเษกพระพุทธไสยาจำลองและเหรียญพระพุทธไสยาเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา ณ วัดโสธรวรารามวรวิหาร</p>

๑๔.๐๐น.	ตามอัธยาศัย เลือกรื้อสินค้าพื้นเมือง อาหาร ขนม ของที่ระลึกของเมืองแปดริ้ว ภายในบริเวณสัมมนาकारบางปะกงปาร์ค มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
๑๕.๓๐น.	เตรียมตัวเพื่อเข้าร่วมพิธีมหาพุทธอภิเษกพระพุทธโสธรจำลองและเหรียญพระพุทธโสธรเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา
๑๖.๐๐น.	ออกเดินทางไปวัดโสธรวรารามวรวิหาร
๑๗.๐๐น.	ท่านผู้หญิงทัศนาวลัย ศรสงคราม ผู้แทนพระองค์ เดินทางถึงวัดโสธรวรารามวรวิหาร ปฏิบัติแทนพระองค์ในการประกอบพิธีมหาพุทธอภิเษกพระพุทธโสธรจำลองและเหรียญพระพุทธโสธร เฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา ภายในพระอุโบสถ
๑๗.๔๕น.	คณะทัศนศึกษาขึ้นรถเพื่อเดินทางไปมหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์
๑๗.๕๕น.	คณะทัศนศึกษาถึงสัมมนาकारบางปะกงปาร์ค มหาวิทยาลัยราชภัฏราชนครินทร์ รับประทานอาหารว่าง ณ ห้องอาหารสัมมนาकारบางปะกงปาร์ค
๑๘.๔๕น.	ออกเดินทางกลับกรุงเทพฯ
๒๐.๐๐น.	ถึงพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร สนามหลวง กรุงเทพฯ โดยสวัสดิภาพ

วัดโสธรวรารามวรวิหาร ตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง ตำบลหน้าเมือง อำเภอเมืองฉะเชิงเทรา ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ ๒ กิโลเมตร ฉะเชิงเทราเป็นเมืองที่มีพระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมือง เป็นที่เคารพในกลุ่มพุทธศาสนิกชนชาวฉะเชิงเทรา แม้แต่นักท่องเที่ยว หรือผู้คนที่แวะมาจังหวัดฉะเชิงเทรา จะต้องมากราบนมัสการหลวงพ่อบุญรอดที่วัดโสธรวรารามวรวิหารโดยเฉพาะพระอุโบสถหลังใหม่ที่ประดิษฐานหลวงพ่อบุญรอด บนฐานชุกชีรูปทรงดอกบัว รายล้อมด้วยพระพุทธรูปปางต่างๆ

รวมทั้งพระอัครสาวก ฐานชุกชีรูปดอกบัวอยู่บนพื้นหินที่มีลวดลายคล้ายคลื่น สายน้ำและสัตว์น้ำนานาชนิด ดูเสมือนว่าดอกบัวลอยอยู่บนผิวน้ำในห้วงมหานที ภายในตัวพระอุโบสถหลังใหม่นี้ อนุญาตให้เข้ากราบสักการะ แต่ไม่อนุญาตให้จุดธูป เทียน หากต้องการจุดธูป เทียน และปิดทองที่องค์พระ ทางวัดได้จัดองค์พระพุทธโสธรจำลองไว้ในอาคารวิหาร

วัดจีนประชาสโมสร (วัดเล่งฮกยี่) ตั้งอยู่บนถนนศุภกิจ ตำบลบ้านใหม่ อำเภอเมืองฯ ห่างจากศาลากลางจังหวัดไปทางเหนือค่อนไปทางตะวันออกประมาณ ๑

กิโละเมตร วัดเล่งฮกยี่ เป็นวัดเก่าแก่ในพุทธศาสนาิกายมหายาน หลวงจีนชกเฮ็ง ศิษย์ของวัดมังกรกมลาวาส หรือ วัดเล่งเน่ยยี่ ในกรุงเทพฯ เป็นผู้ก่อตั้งวัดนี้ขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๙ รูปแบบสถาปัตยกรรมการก่อสร้างจึงคล้ายกับสถาปัตยกรรมของวัดมังกรกมลาวาส หรือ วัดเล่งเน่ยยี่ ที่กรุงเทพฯ ชื่อ "วัดเล่งฮกยี่" ได้เปลี่ยนเป็น "วัดจีนประชาสโมสร" เมื่อคราวที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จฯ เยือนเมืองฉะเชิงเทรา แผ่นป้ายชื่อพระราชทานยังปรากฏให้เห็นเด่นชัด

วัดจีนสโมสรเป็นพุทธภวานาสถานของชาวไทยเชื้อสายจีน บนลานหน้าวัดมีเจดีย์ศิลปะแบบจีนตั้งอยู่ ชาวจีนเรียกว่า "ละ" มีลักษณะรูปหกเหลี่ยมขนาดลดหลั่นเรียงขึ้นไป จุดยอดสุดคลุมด้วยหลังคายกมุม ส่วนผนังด้านนอกของ "ละ" จะเป็นภาพเขียนสีสวยงาม

เมื่อเดินผ่านเข้าไปในวิหาร ที่ทางเข้าพระอุโบสถของวัด จะพบรูปปั้นท้าวจตุโลกบาลขนาดใหญ่อยู่ทั้งสองด้านของผนังวิหาร ทำเป็นรูปนายทหารและเทวรูปจีนยืนรักษาปากประตูทางขวามีรูปปั้นสององค์คู่กัน คือ รูปปั้นท้าวภุวรรณหาราช (เวสสุวัณ) เทพพิฆายาชา ในหัตถ์ถือ "ละ" (เจดีย์) ปกครองทิศอุดร และเป็นเจ้าแห่งภูติผีและรูปปั้นท้าวธรรมหาราช เป็นเทพพิฆายาชา ในหัตถ์ถือพิณ ปกครองทิศบูรพา เป็นเจ้าแห่งคนธรรพ์ ทางซ้ายมีรูปปั้นสององค์ยืนคู่กัน เป็นรูปปั้นท้าววิรุฬหกมหาราช

มีพิฆายาชาในหัตถ์ถือธรรมาวุธ ปกครองทิศทักษิณ เป็นเจ้าแห่งกุมภภัณฑ์ และท้าววิรุฬหกมหาราช เป็นเทวรูปพิฆายาชาในหัตถ์ถือกระบี่จีนและงู ปกครองทิศประจิม เป็นเจ้าแห่งนาค

ผ่านจากท้าวจตุโลกบาลทั้งสี่แล้ว จะพบพระศรีอริยเมตไตรยและเทวรูปจีนพระเวทธรรมโพธิสัตว์ แต่งกายในชุดนักรบภายในพระอุโบสถมีพระพุทธรูปแบบจีนลัทธิมหายานอีกสามองค์ สร้างขึ้นจากกระดาดทำมาจากเมืองเซียงไฮ้ ประเทศจีน พระพุทธรูปสามองค์ คือ พระอยู่ได้ พระโอบิโหสุต และ พระเอี้ยซือสุต ที่เชื่อว่าสามารถบำบัดรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้นอกจากนี้ ยังมีพระอรหันต์ ๑๘ องค์ ที่ทำจากกระดาด ประดิษฐานอยู่ด้านข้างพระอุโบสถ

พระวิหารอีกหลัง เป็นที่ประดิษฐานพระรูปของอดีตเจ้าอาวาส คือ พระคุณเจ้าจางชื่อ ตรงกลางด้านล่างประดิษฐาน "พระสำเร็จ" อดีตเจ้าอาวาสอีกองค์หนึ่งของวัดจีนประชาสโมสร นอกจากนี้ ยังได้บูรณปฏิสังขรณ์บริเวณด้านข้างวิหารและใต้ถุนวิหาร เจ้าแม่กวนอิมมาประดิษฐานทางขวา และพระที่จั่งอ้วงโพธิสัตว์ประดิษฐานทางซ้ายของวิหาร

ในวาระเฉลิมฉลองการครองสิริราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทางวัดจีนประชาสโมสรได้สร้างเจดีย์เจ็ดยอด และรูปปั้นพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร หรือ เจ้าแม่กวนอิมพันมือ เพื่อร่วมฉลองในวโรกาสนี้ด้วย

ตลาดบ้านใหม่ หรือตลาดริมน้ำร้อยปี ตั้งอยู่ที่ถนนศุภกิจ (ทางไปอำเภอบางน้ำเปรี้ยว) ไม่ไกลจากวัดจีนประชาสโมสร สามารถเดินต่อไปได้ เป็นตลาดโบราณริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง อายุกว่า ๑๐๐ ปี สะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนที่อยูริมแม่น้ำ เพื่อเป็นการอนุรักษ์วิถีชีวิตแบบนี้ไว้และสร้างอาชีพให้แก่ชาวชุมชน จึงเกิด "ชมรมรักษ์ตลาดบ้านใหม่" ในตลาดมีสินค้ามากมาย ทั้ง ข้าวแกง ก๋วยเตี๋ยว กาแฟโบราณ เครื่องดื่มโบราณ สมุนไพร ขนมไทย ขนมจีน ของเล่นโบราณ ของที่ระลึกต่างๆ ตลาดนี้มักจะเป็นฉากในการถ่ายทำภาพยนตร์ที่นำเสนอวิถีชีวิตของชาวจีน เช่น อยู่กับก๋ง

วัดโพธิ์บางคล้า ตั้งอยู่ที่เขตเทศบาลบางคล้า อำเภอบางคล้า ห่างจากตัวเมืองฉะเชิงเทราประมาณ ๒๓ กิโลเมตร และห่างจากศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชประมาณ ๕๐๐ เมตร สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงสร้างวัดนี้ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์ในคราวยกทัพฝ่าวงล้อมพม่าออกมาจากกรุงศรีอยุธยา เมื่อคราวเสียกรุงครั้งที่ ๒ เส้นทางเดินทัพผ่านเส้นทางแม่น้ำบางปะกง ตรงเข้าปากแม่น้ำเจ้าโล้ว แล้วเดินทัพผ่านเมืองพนสนิมคม เพื่อเข้าสู่เมืองจันทบุรี

วัดนี้ตั้งอยู่ในบริเวณที่ราบลุ่มมีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓ เมตร ตั้งอยูริมแม่น้ำบางปะกงโดยมีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่านทางด้านทิศเหนือของวัด บริเวณโดยรอบเป็นพื้นที่เกษตร และพื้นที่ที่

อยู่อาศัยสลักับป่าโปร่ง ทิศตะวันออกติดกับบ้านบางคล้า ทิศตะวันตกและทิศใต้ติดกับคลองท่าทองกลาง จากหลักฐานทางโบราณคดีที่พบ สันนิษฐานว่าอยู่ในราวสมัยอยุธยาตอนปลาย-รัตนโกสินทร์

ภายในวัดมีค้างคาวแม่ไก่จำนวนมากอาศัยอยู่ตามกิ่งไม้ต่างๆ ตอนกลางวันจะเกาะต้นไม้เป็นกลุ่มใหญ่ห้อยหัวลง แต่ตอนพลบค่ำจะบินออกหากิน จะกินแต่ผลไม้เป็นอาหาร ค้างคาวแม่ไก่มีปีกสีดำ หน้าตาเหมือนสุนัขจิ้งจอก มีจมูกและใบหูเล็ก ตาใหญ่ ขนสีน้ำตาลแดง

วัดปากน้ำโจโล้ว และ ศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช วัดปากน้ำโจโล้วหรือเจ้าโล้ว ปัจจุบันเปลี่ยนชื่อเป็นวัดปากน้ำ เป็นวัดในสมัยอยุธยาตอนปลาย ตั้งอยู่ตำบลบางตลาด อำเภอบางคล้า เป็นบริเวณที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำบางปะกง มีความสูงจากระดับน้ำทะเลประมาณ ๓ เมตร ทางทิศใต้มีแม่น้ำบางปะกงไหลผ่าน ทิศเหนือติดต่อกับบ้านปากคลองท่าลาด ทิศตะวันออกติดต่อกับบ้านปากน้ำ ทิศตะวันตกติดต่อกับบ้านไร่

บริเวณปากน้ำโจโล้วนี้ เคยเป็นที่ตั้งของทัพพม่า ทั้งทัพบกและทัพเรือที่ยกมาเพื่อติดตามพระยากำแพงเพชร และทัพพม่าได้ปะทะกับทัพของพระยากำแพงเพชรพม่าสู้ไม่ได้จึงพ่ายแพ้กลับไป พระยากำแพงเพชรได้ยกทัพต่อไปและสามารถกอบกู้เอกราชของชาติกลับคืนมาได้สำเร็จ เมื่อ พ..ศ. ๒๓๑๓ หลังจากปราบดาภิเษกขึ้นเป็นสมเด็จพระเจ้าตากสินแล้ว มีรับสั่งให้

ข้าราชการบริพารสร้างเจดีย์และวัดขึ้น ณ ปากน้ำโจ้ไล้ เพื่อเป็นอนุสรณ์ในการเดินทัพ ครั้งนี้ ในปี พ.ศ. ๒๔๘๔ เจดีย์ได้ถูกน้ำเซาะพังทลายลงไปแล้ว ทางราชการจึงได้จัดสร้างศาลสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ณ ที่ตั้งเดิมของเจดีย์ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๓๑

พระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ประดิษฐานอยู่ ปลายแหลมปากคลองท่าลาด (ปากน้ำโจ้ไล้) อำเภอบางคล้า สร้างขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๓๑ เพื่อเป็นอนุสรณ์รำลึกถึงพระมหากษัตริย์คุณของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชที่ทรงกู้เอกราชชาติไทยโดยเดินทัพผ่านและได้ต่อสู้กับพม่าบริเวณนี้

ร้านขนมเปี๊ยะตั้ง แซง จั่ว เป็นร้านขนมเปี๊ยะเก่าแก่อำเภอบางคล้า ตั้งอยู่ริมทางหลวงหมายเลข ๓๐๔ (จะเขียงเทวากบินทร์บุรี) ตำบลเสม็ดเหนือ อำเภอบางคล้า จากครอบครัวคนจีนที่อพยพมาจากเมืองซัวเถา ประเทศจีน ด้วยเรือสำเภามาผ่านความยากลำบากจากการเดินทาง และได้เริ่มชีวิตใหม่บนพื้นแผ่นดินไทยด้วยความสามารถที่ติดตัวมาจากบ้านเกิด คือ การทำขนมเปี๊ยะไส้ถั่วผสมผักเชื่อม ซึ่งทั้งในอดีตและปัจจุบัน ขนมเปี๊ยะไส้ถั่วผสมผักนี้มีความสำคัญในพิธีการต่างๆ เช่น งานแต่งงาน ไหว้เจ้า สารทจีน

ปัจจุบันลูกหลานครอบครัว ตั้ง แซง จั่ว ได้ช่วยกันดำเนินกิจการร้านขนมเปี๊ยะจนเป็นที่รู้จักกันในชื่อ "ตั้ง แซง จั่ว สุดยอดขนมเปี๊ยะบางคล้า" และเพื่อให้เข้ากับรสนิยมลูกค้าและทุกกลุ่ม ทางร้านได้เพิ่มไส้

ขนมเปี๊ยะให้มีความหลากหลายขึ้น เช่นขนมเปี๊ยะไส้ถั่วไข่เค็ม ไส้จาดำ ไส้คัสตาร์ด ไส้เผือก ไส้ฝักทอง ไส้มะตูม ขนมเปี๊ยะฮกเกี้ยน สิ่งที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือได้ถ่ายทอดสิ่งที่บรรพบุรุษได้สร้างไว้ให้แก่ลูกหลานในรูปสถาปัตยกรรมของร้านที่คงศิลปกรรมจีนไว้ได้อย่างงดงาม

สถานที่สำคัญต่างๆ ในจังหวัด จะเขียงเทวายังมีอีกมากมาย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ทางวัฒนธรรม รวมถึงภูมิปัญญาชาวบ้านและเทคโนโลยีท้องถิ่น รวมถึงโครงการศูนย์ศึกษาการพัฒนาเขานินซอนอันเนื่องมาจากพระราชดำริ ณ ตำบลเขานินซอน อำเภอพนมสารคาม ซึ่งไม่สามารถบรรยายได้หมด

นอกจากนี้ เมืองจะเขียงเทวายังเป็นเมืองแห่งนักปราชญ์ราชบัณฑิต และบุคคลสำคัญในสาขาต่างๆ มากมายทั้งในอดีตจนถึงปัจจุบัน อาทิ พระยาศรีสุนทรโวหาร (น้อย อาจารยางกูร) ดร. โกวิท วรรณพัฒน์ ศาสตราจารย์ ดร.วิจิตร ศรีสอาน นายชลวณะภูติ นายประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ นายสงว ทรัพย์สำรวย หรือ ล้อต๊อก ศิลปินนักแสดงตลกผู้มีชื่อเสียงและเป็นศิลปินแห่งชาติ ประจำปี ๒๕๓๗ และนายวิบูลย์ เข็มเฉลิม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่บ้านห้วยหิน อำเภอสนามชัยเขต เป็นบุคคลดีเด่นของชาติ สาขานุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จากองค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (เอฟเอโอ) เป็นเกษตรกรดีเด่นแห่งชาติ ในการใช้ประโยชน์จากความหลากหลายของธรรมชาติ คนไทยคนแรก

และเป็นคนเอเชียคนที่สามที่ได้รับเกียรตินี้ และเคยดำรงตำแหน่งวุฒิสมาชิกอีกด้วย

จังหวัดฉะเชิงเทราจากอดีตถึงปัจจุบัน ได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช พระมหากษัตริย์แห่งราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว และพระกรุณาธิคุณจากสมเด็จพระบวรราชเจ้ามหาสุรสิงหนาท และพลตรี พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนมรุพงษ์ศิริพัฒน์ ที่ได้ทรงวางรากฐานการเมืองการปกครอง วัฒนธรรม และวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวเมืองฉะเชิงเทราให้อยู่เย็นเป็นสุข พ้นจากภัยสงคราม และพัฒนาบ้านเมืองให้ทันสมัยอยู่เสมอ โดยยึดหลักเพิ่มพูนความรู้ สร้างจิตสำนึก และเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ

ในการจัดทัศนศึกษาศิลปวัฒนธรรม จังหวัดฉะเชิงเทรา และการจัดพิธีมหา

พุทธาภิเษกพระพุทธไสยาจำลองและเหรียญพระพุทธรูปเฉลิมพระเกียรติ ๘๔ พรรษา สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ณ พระอุโบสถ วัดโสธรวรารามวรวิหาร ในวันที่เสาร์ที่ ๑๖ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๔๙ ในครั้งนี้ มูลนิธิส่งเสริมภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษา ในพระอุปถัมภ์ฯ ได้รับความอนุเคราะห์เป็นอย่างดีจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ อาทิ สำนักพระราชวัง กองพระราชพิธี กรมราชองครักษ์ กองบังคับการตำรวจทางหลวง ตำรวจทหาร หน่วยงานราชการในพื้นที่จังหวัดฉะเชิงเทรา มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนครินทร์ และวัดโสธรวรารามวรวิหาร ทางมูลนิธิฯ ขอขอบคุณทุกหน่วยงาน ทั้งภาครัฐและเอกชนที่ได้ให้ความอนุเคราะห์และเอื้อเฟื้อในการดำเนินการครั้งนี้

หนังสืออ่านเพิ่มเติม

บุญเกิด ภูมิเพชร. ฉะเชิงเทรา. กรุงเทพฯ : เอิร์นเอ็ดดูเคชั่น จำกัด, ๒๕๔๓.

พ. สุวรรณ. ประวัติและคาถาพระพุทธไสยา (หลวงพ่อไสยา). กรุงเทพฯ : แสงดาวสร้อยทอง, ๒๕๔๓.

มาลี แดงดอกไม้. ฉะเชิงเทรา เมืองเกษตร-อุตสาหกรรม. กรุงเทพฯ : องค์การค้าของคุรุสภา, ๒๕๔๒.

สุราลินี ผลวัฒน์ (รวบรวม). หนังสือสวนมนต์แปล. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, (พิมพ์เนื่องในงาน พระราชทานเพลิงศพ นางสุดา ผลวัฒน์ (สิงห์เสนี) เป็นกรณีพิเศษ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม ๘ พฤษภาคม ๒๕๔๒).

กรมศิลปากร. วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดฉะเชิงเทรา.

คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา ๖ รอบ ๕ ธันวาคม ๒๕๔๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา ลาดพร้าว, ๒๕๔๓.

ภาพประกอบบทความ ได้รับความเอื้อเฟื้อจากคุณวารี จุลโพธิ์

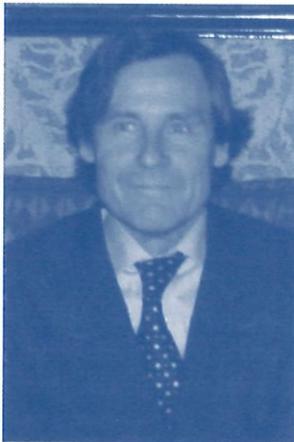
Bouquet de Souvenirs

เมื่อกองบรรณาธิการวารสารสมาคมฯ เห็นว่า สิ่งที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งที่เราควรได้รับการบันทึกไว้ในโอกาสสำคัญ ๒ วาระในปีนี้ กองบรรณาธิการจึงได้ขอสัมภาษณ์บุคคลต่างๆ ที่เคยถวายงานสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ และได้เคยใกล้ชิดกับพระองค์ รวมทั้งได้มีโอกาสทำงานกับสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยมาแต่เริ่ม

ข้อมูลที่กำลังออกมาจากหัวใจ ด้านล่างทั้งหมดนี้ จึงพร้อมพรั่งออกมานับแต่ความสนใจและแรงบันดาลใจของทุกท่าน

ต่อภาษาฝรั่งเศส โอกาสที่ทุกท่านได้เคยถวายงาน หรือเป็นลูกศิษย์ของสมเด็จพระเจ้าพี่ฯ กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ หรือ “สมเด็จพระอาจารย์”

กองบรรณาธิการขอขอบพระคุณทุกท่านที่กรุณาสละเวลาให้สัมภาษณ์ และพยายามจัดหารูปภาพเก่าๆ อันควรเก็บโดยหวังว่าบทสัมภาษณ์นี้จะมีเป็นเพียงความทรงจำเท่านั้น หากเป็นข้อเสนอแนะแนวทางในการกระตุ้นและปรับปรุงให้เกิดสิ่งใหม่ๆ ต่อสมาคมฯ ในอนาคต

Monsieur AUBLIN,
L'ambassadeur de France
en Thaïlande

Excellence, Merci d'avoir accepté de répondre à nos questions. Tout d'abord, je voudrais savoir si vous connaissiez l'Association Thaïlandaise des Professeurs de

Français avant de prendre vos fonctions en Thaïlande ?

Oui, j'avais entendu parler de l'Association Thaïlandaise des professeurs de français, qui est un modèle pour de

nombreuses associations de ce type. Avant de venir ici, j'étais Directeur de la Coopération Culturelle et Linguistique du Ministère des Affaires étrangères. Donc je m'intéressais à l'enseignement du français partout dans le monde et notamment en Thaïlande. Je connaissais l'existence de l'ATPF et le fait que la langue française a des lettres de noblesse en Thaïlande, ceci étant du à la chance qu'a le français d'être pratiqué par les membres les plus éminents de la famille royale de Thaïlande. Ceci est de notoriété publique en France, et les français savent donc qu'il existe une authentique passion pour le français en Thaïlande.

Quelle est votre vision de l'enseignement du français en Thaïlande ?

Quand je suis arrivé ici je me suis beaucoup intéressé à la question et j'ai organisé des tables rondes où j'ai fait venir un certain nombre de personnes appartenant à des milieux différents, des professeurs bien entendu, mais aussi des professionnels de différents métiers, des gens des milieux d'affaires etc. Enfin j'ai voulu avoir une idée du statut, de la situation de la langue française en Thaïlande. Et donc j'ai demandé au Service de

Coopération et d'Action Culturelle de réfléchir à une stratégie pour redonner de l'impulsion à l'enseignement de la langue française en Thaïlande.

C'est quelque chose qui me tient à cœur personnellement. Comme je l'ai dit tout à l'heure mon intérêt pour la langue française s'explique par mon passé professionnel, mais aussi comme diplomate je me suis toujours senti comme un combattant pour la langue française, pour la beauté de la langue française tant à l'oral qu'à l'écrit.

Comme vous le savez, il y a un lien fort entre la diplomatie, la langue et la littérature. Il nous faut essayer de gagner les gens au charme de la langue française, à sa musicalité, à la séduction de sa littérature. Si nous y réussissons, c'est un pas essentiel pour notre diplomatie, et vous en êtes un exemple, comme les thaïlandais francophones avec lesquels nous travaillons beaucoup. J'ai beaucoup travaillé sur cet aspect de la question, notamment dans un de mes postes précédents à Hong Kong, où il y a une très importante Alliance française. Ce réseau des Alliances est également fondamental pour la diffusion du français dans de très nombreux pays.

Et pour le rôle du français en Thaïlande. Quelle est la place, d'après vous, de l'enseignement du français ?

Il faut bien évidemment comparer ce qui est comparable. La Thaïlande, du point de vue de la place du français ne peut pas se comparer avec des pays où le français est langue nationale, ou avec des pays francophones. Mais cela dit, c'est un pays où il y a une forte affection pour la langue et la culture françaises, entretenue notamment par la famille royale et par l'histoire. Il y a une histoire très longue de relations avec la France. La France a été un des premiers pays qui ont manifesté leur présence dans cette région du monde, avec les premières ambassades au XVème siècle et par la suite cela s'est développé pendant le XIXème et le XXème siècle. Il y a une histoire très forte de relations entre la Thaïlande et la France et pour cette raison pour beaucoup de Thaïs, la France, la langue française, a un attrait particulier.

De plus, il y a un certains secteurs dans des activités intellectuelles et professionnelles où la langue française occupe une place importante par exemple le droit public et bien sûr les secteurs où la France est en pointe dans le domaine de la créativité comme la mode ou encore

certaines secteurs industriels où il y a une forte influence française comme l'aéronautique, l'espace etc.

Il y a donc un certain nombre d'atouts pour le français, mais il faut aussi renforcer cette idée que le français est quelque chose d'agréable. C'est une belle langue qui ouvre l'accès à une culture qui est une culture intéressante et également à des activités industrielles et économiques.

Les difficultés d'apprentissage du français ne sont pas insurmontables. Nous travaillons, de ce point de vue, exactement dans le même sens. L'ATPF est pour notre ambassade un partenaire de confiance et il n'y a pas dans le monde, à ma connaissance, d'association des professeurs qui soit aussi importante, aussi puissante dans le pays même et qui ait des relations aussi positives, organiques et efficace que l'ATPF a avec l'Ambassade de France.

Je crois que c'est une chose unique en Thaïlande et je pense que l'on le doit en grande partie à Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana qui a lancé cette association il y a 30 ans et qui en a fait ce qu'elle est maintenant et c'est évidemment une chose tout à fait essentielle.

Mais encore une fois c'est important que les professeurs sachent qu'ils ne doivent pas travailler isolément avec les élèves. C'est une problématique générale d'attirer des gens vers le français. Parce que les élèves dans le monde entier, et en Thaïlande en particulier sont sollicités par beaucoup de choses : d'autres matières à l'école, d'autres langues vivantes dont l'anglais, qui est non seulement une langue mais un instrument, un outil de travail. En dehors de l'anglais, il y a encore une concurrence entre avec le chinois, l'allemand, l'espagnol... Avec toute cette concurrence, la place du français, n'est pas facile à tenir. Il faut arriver à séduire et cela c'est la grande force du français.

Des gens viennent sans parfois des raisons véritablement objectives. Il y a des gens qui viennent au français simplement parce que c'est une belle langue, c'est une langue de culture. Pour nous, c'est toujours très important d'améliorer l'enseignement, de soutenir l'enseignement du français et les échanges culturels. Ici, je dois rendre un hommage également à l'ATPF parce que c'est un travail que j'ai suivi de près. J'allais chaque année à La Fête Saint John et c'est vraiment un grand plaisir

pour moi de voir des élèves de toutes les écoles de Thaïlande, des expositions extraordinaires de talents et de connaissances et une compréhension de la France tout à fait étonnante. Et puis évidemment aussi les chansons, les spectacles etc. C'est un moment émouvant et d'ailleurs Son Altesse Royale la Princesse Galyani venait également chaque année. C'est tout à fait remarquable et il y a aussi votre colloque annuel et pour cette fin 2007 vous avez préparé un très grand colloque qui aura lieu en octobre. Evidemment, c'est un travail d'animation des professeurs, et je salue le dévouement de ce réseau de 800 professeurs en Thaïlande.

Et aussi la Fête de francophonie...

Oui, la Fête de francophonie. J'ai cherché à donner aussi du dynamisme à cette Fête de la francophonie. On a essayé plusieurs formules, on a fait dans l'Université Thammasat puis à l'université Chulalongkorn et après nous sommes revenus à l'Alliance française. J'ai appris que grâce à Monsieur Charconnet et à l'ATPF la fête de cette année a eu un écho, une dimension tout à fait impressionnante. Deux mille cinq cents personnes sont venues et que je vous

félicite beaucoup et ça montre encore une fois que, entre l'Ambassade et l'ATPF, il y a une relation de travail qui est quelque chose unique au monde.

Donc ça veut dire que l'Ambassade de France va nous donner une sorte de support moral du côté de professeurs.

L'Ambassade vous appuie absolument à fond. J'ai beaucoup insisté depuis mon arrivée ici pour dire que l'ATPF devrait être considérée un partenaire tout à fait prioritaire et privilégié de l'Ambassade. Pour revenir sur les motivations, c'est vraiment pour moi ce qui est important parce qu'on travaille ensemble. Ce que nous faisons pour démontrer aux jeunes Thaïlandais que apprendre le français, c'est non seulement plaisant mais aussi utile. Evidemment, la dimension francophone est importante parce que dans le monde il existe quand-même 200 millions de personnes qui parlent le français, réparties sur les cinq continents. C'est vraiment une langue parlée dans le monde entier. En Thaïlande, il y a de très nombreux débouchés professionnels. On pense que, le festival « Tout à fait Thaï » qui a eu lieu l'an dernier a joué un rôle pour

inciter les gens de venir en Thaïlande puisqu'on a eu cette année un afflux sans précédent de touristes français en Thaïlande. Donc, ça entraîne des emplois, un besoin des gens qui parlent le français puisqu'il y a beaucoup de touristes français en Thaïlande.

Pendant les quatre ans de votre mission comme Ambassadeur, quelle a été votre impression envers Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana ?

On peut constater le travail qu'elle a fait dans les différents endroits où elle a été, à l'université Thammasat, à l'ATPF... C'est quelqu'un qui a réellement travaillé pendant des années et a donné un exemple d'excellence puisqu'elle-même parle un français absolument parfait. C'est un modèle d'éducateur en Thaïlande. C'est une personne extrêmement cultivée. C'est toujours d'un grand intérêt, tout à fait passionnant de discuter avec elle de divers sujets.

Elle m'a parlé de façon extrêmement confiante de certains éléments, de l'histoire thaïlandaise, de l'histoire de la famille royale et puis aussi de sa passion pour le français, etc. Donc c'est quelqu'un qui est à la fois un modèle, un

modèle professionnel, et une personne d'une grande humanité. C'est important puisqu'en Thaïlande, évidemment, tout le monde regarde vers la famille royale. Une personne qui incarne les vertus, les vertus du sérieux, de la persévérance, de l'excellence dans son travail, c'est important. De plus, comme son travail est l'enseignement du français, pour nous évidemment c'est un grand privilège. Et puis sur le plan personnel, c'est une personne extrêmement simple, ouverte, parlant clairement et ouvertement, avec chaleur, une personnalité vraiment attachante.

Après la visite du Président Jacques Chirac. Est-ce que le gouvernement français a une stratégie spécifique pour le français en Thaïlande ?

De tout façon, la visite du Président a re-dynamisé la relation entre la France et la Thaïlande en général. On a signé un grand nombre d'accords, des accords économiques, des accords dans le domaine de la science, des hautes technologies et ces accords auront des conséquences en matière de la langue française. Par exemple, dans le domaine de l'espace, des satellites, d'observation de la terre...

Dans ces domaines la Thaïlande peut former des spécialistes en France. Ces spécialistes bien-sûr, il faut qu'ils apprennent le français pour être formés en France. Donc cela fait du travail pour les professeurs de français. On a signé un document qui s'appelle le plan d'action franco-thaïlandais : il s'agit de programmes pour la coopération entre les deux pays. Et ce plan d'action comporte très nombreux objectifs et échanges de coopérations nouveaux, par exemple le tourisme. On a décidé entre la France et la Thaïlande de créer un genre complémentaire nouveau de coopération de tourisme avec plusieurs relais. Un de ces relais, c'est l'enseignement du français de spécialité du métiers du tourisme. Il y a des échanges nouveaux entre des universités en France et en Thaïlande et puis les écoles professionnelles etc. comme l'école Vatel par exemple. Récemment nous avons vu aussi la création d'un nouveau Master de français pour le tourisme culturel. C'est cette nouvelle stratégie donc qui consiste à ouvrir une nouvelle dimension qui est la dimension du français comme moyen de communication à l'appui d'une connaissance autre, à l'appui par exemple des domaines des sciences, du tourisme, des affaires, etc.

D'après vous, faut-il changer la stratégie de l'enseignement du français au niveau secondaire et universitaire ?

Ca ne veut pas dire qu'on change la stratégie. On continue bien sûr. Il faut donner du dynamisme aux départements de français. On fait un effort particulier pour aider des départements de français. C'est important parce que c'est la base. Il ne faut pas affaiblir des départements de français. Pour l'avenir, il faut attirer des gens vers le français, développer des actions de communication, diffuser des documents chez des jeunes. Il faut parler des métier de la mode. En Thaïlande c'est un pays qui a beaucoup d'avenir dans le domaine de la mode. Et bien évidemment, la capitale de la mode c'est Paris. La mode, c'est véritablement un secteur mondialisé mais qui a une forte composante française. Beaucoup d'artistes vous diront que la France est un grand pays, un pays de culture, un pays de tourisme également.

Il faut essayer d'amener des gens au français en faisant d'autres choses, en s'intéressant aux secteurs professionnels où la France a des atouts, en partageant la culture française, en valorisant notre patrimoine artistique et créatif. C'est

ainsi que je vois les choses.

Et bien sûr, ce qui est très important c'est de continuer une excellente collaboration avec l'ATPF. Par exemple sur les questions de certification, d'évaluation puisque vous travaillez actuellement avec nos collègues du secondaire sur la diffusion du Delf comme moyen de certification. Cela est excellent, puisque vous travaillez sur ces questions en partenariat avec notre service de Coopération et d'Action Culturelle et avec le Réseau des Alliances Françaises. Les compétences des Alliances Françaises peuvent être utilisées par l'ATPF, comme celles de notre service de coopération. Maintenant, tous les partenaires francophones en Thaïlande travaillent la main dans la main et c'est un des objectifs que je m'étais fixé. Je suis heureux qu'il soit atteint.

Au nom de l'ATPF, je vous remercie d'avoir bien voulu consacrer votre temps pour nous donner votre avis surtout sur le rôle du français en Thaïlande.

ศาสตราจารย์เกียรติคุณ คุณหญิงไขศรี ศรีอรุณ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม

ดิฉันสนใจภาษาฝรั่งเศสมาตั้งแต่เรียนมัธยมต้น เพราะได้ยินพี่สาวคนโต ซึ่งเรียนภาษาฝรั่งเศสท่องศัพท์และท่องการกระจายคำกริยา รู้สึกว่าเพราะดี จึงคิดว่าอยากจะเรียนบ้าง เมื่อเรียนจบปริญญาตรี และปริญญาโทจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยแล้ว ได้สอนภาษาฝรั่งเศสที่คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากรมาจนปัจจุบัน

แนวโน้มการใช้ภาษาฝรั่งเศสยังคงมีความสำคัญอย่างมาก ในประเทศไทยแต่เดิมภาษาฝรั่งเศสมีบทบาทด้านวัฒนธรรม แต่ปัจจุบันมีความสำคัญทั้งในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี คือกว้างขวางมากขึ้น ดังนั้นควรจะจะมีการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสให้กว้างขวางกว่าเดิม เพื่อว่าความสัมพันธ์และความร่วมมือของทั้ง 2 ประเทศ ในด้านต่าง ๆ จะได้คล่องตัวมากขึ้น

เมื่อสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยก่อตั้งขึ้น ในปี พ.ศ. 2520 โดยสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นองค์ประธานคณะทำงานนั้น ดิฉันทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยเหรัญญิกของคณะกรรมการสมาคมชุดแรก เป็นผู้ช่วยคุณหญิงวงจันทร์ พิณยนิติศาสตร์ กิจการของสมาคมฯ ได้เจริญก้าวหน้ามาเป็นลำดับ และก่อให้เกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนและผู้สอนอย่างยิ่ง

เมื่อพิจารณาบทบาทของสมาคมครูฯ ในขณะนี้ จะเห็นว่าสอดคล้องกับวัตถุประสงค์นับแต่แรกก่อตั้ง คือการพยายามสนับสนุนการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย และรู้สึกว่าจะขยายบทบาทมากขึ้นตามลำดับด้วย ซึ่งนับว่าเป็นประโยชน์ต่อครูผู้สอนภาษาฝรั่งเศสอย่างแท้จริง ทำให้เป็นตัวอย่างที่ดีแก่ผู้สอนภาษา

ต่างประเทศอื่นๆ ที่พยายามก่อตั้งสมาคม
ขึ้นมาบ้าง เช่น ครูสอนภาษาอังกฤษ และครู
สอนภาษาจีน เป็นต้น

สำหรับการก่อตั้งมูลนิธิส่งเสริม
ภาษาฝรั่งเศสและฝรั่งเศสศึกษานั้น
จะทำให้การทำกิจกรรมกว้างขวางมากขึ้น
โดยเฉพาะทางด้านวิชาการ ในปัจจุบัน
เทคโนโลยีสารสนเทศ มีความสำคัญและ
ปรับเปลี่ยนรวดเร็วมาก การเรียนการสอน
ภาษาฝรั่งเศสก็ต้องตามให้ทัน งานวิจัย
เพื่อสร้างองค์ความรู้ก็มีความสำคัญเช่นกัน
งานลักษณะที่ว่านี้ระบบราชการที่ไม่
คล่องตัวทำให้ตามโลกไม่ทัน แต่มูลนิธิฯ
จะช่วยสนับสนุนได้มาก

ภารกิจที่สมาคมฯ และมูลนิธิฯ
สมควรติดต่อเพื่อทำงานร่วมกันน่าจะเป็น

สถานเอกอัครราชทูตฝรั่งเศส กระทรวง
ศึกษาธิการ มหาวิทยาลัยทั้งของรัฐและ
เอกชนที่มีการเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศส
องค์กรและเอกชนที่จะสามารถให้การ
สนับสนุนกิจการของมูลนิธิได้

สำหรับดิฉันแล้ว สมาคมครูภาษา
ฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย มีการดำเนินงานที่
เข้มแข็งอย่างมีระบบที่ดีมาโดยตลอดเวลา
30 ปี เพราะการสนับสนุนและพระบารมีของ
องค์นายกิตติมงคลดี สมเด็จพระเจ้าพี่นาง
เธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวง
นราธิวาสราชนครินทร์ ดิฉันอยากให้
สมาคมดำเนินงานได้ดั่งเช่นนี้ตลอดไป
ขอให้กำลังใจกรรมการสมาคมและผู้
เกี่ยวข้องทุกคนที่เสียสละเข้ามาทำงานเพื่อ
ส่วนรวม

ศาสตราจารย์ ดร. กาญจนา นาคสกุล
อุปนายกสถาบันติตยสถาน

ดิฉันมีโอกาสที่สำคัญมากในชีวิตที่ได้เรียนนิชาววรรณคดีฝรั่งเศสกับสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา หรือสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้าจุฬาภรณวลัยลักษณ์ อัครราชกุมารี จุฬาฯ ชั้นปีที่ ๔ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง จะเสด็จมาสอนนิชาววรรณคดีแก่นิสิตประมาณ ๔๐ คน เวลาที่เสด็จมาถึงนั้น เราจะส่งผู้แทนลงไปรับเสด็จที่ด้านล่างและทูลเชิญเสด็จเข้าห้องที่ประทับก่อน แต่ดิฉันจำได้ว่าสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ จะทรงตรงต่อเวลามาก ทุกครั้งจะเสด็จเข้าห้องเรียนตรงเวลาเสมอ

สิ่งที่ทรงสอนนั้นคือวรรณคดีฝรั่งเศส ซึ่งดูทรงเพลิดเพลินและสนุกกับการสอนอย่างยิ่ง ทรงเตรียมการสอนเป็นอย่างดี และจะทรงซักถามความเข้าใจของนิสิตตลอดเวลา หากไม่เข้าใจก็จะทรงอธิบายซ้ำ แต่จะโปรดให้บรรยายภาคในห้องเรียนเป็นไปแบบการซักถามระหว่างผู้สอน กับผู้เรียนมากกว่าที่จะให้ทรงบรรยายฝ่ายเดียว

จะทรงกระตุ้นให้ผู้เรียนตอบคำถามตลอดเวลา และสิ่งสำคัญคือจะทรงให้เราเขียนวิจารณ์งานวรรณคดีด้วย ซึ่งเป็นสิ่งที่แตกต่างจากการสอนของอาจารย์ท่านอื่นๆ

อีกประการหนึ่งคือ สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ จะทรงละเอียดรอบคอบในการตรวจงาน และการอธิบายประเด็นต่างๆ เช่น ในบางครั้งจะทรงอธิบายคำกริยาอย่างละเอียดถึงรากศัพท์ และวิธีการใช้ศัพท์ สำนวน และเกร็ดประวัติต่างๆ ซึ่งเป็นการแสดงพระอัจฉริยภาพในภาษาฝรั่งเศสที่ทรงมีอย่างลุ่มลึกมาก

เป็นที่น่าเสียดายที่พวกเราได้มีโอกาสเรียนกับพระองค์ท่านเพียง ๓ - ๔ อาทิตย์ เท่านั้น เพราะเสด็จกลับไปต่างประเทศ แต่ก็นับได้ว่าได้ทรงเป็นแบบอย่างที่ดีของความเป็นครู และทรงทดลองการสอนเริ่มแรกที่คุณแม่ อัครราชกุมารี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สมเด็จพระนริศฯ ทรงเป็นครูอย่างแท้จริง หมายความว่าแม้จะทรงดำรงพระอิสริยยศและพระอิสริยยศศักดิ์สูง แต่ทรงกลับเห็นว่าสิ่งสำคัญกว่านั้นคือการอธิบายให้นิสิต หรือคนทั่วไปเข้าใจในเรื่องที่ยากๆ ได้ ทรงมีความละเอียดอ่อน รอบคอบ และทรงเอาพระทัยใส่อย่างจริงจังต่อการสอน ซึ่งดิฉันคิดว่าเป็นสิ่งที่สำคัญมากที่สุด

สำหรับ นิสิตจุฬาลักษณ์ นั้น อีกประการหนึ่งที่เราทุกคนประทับใจก็คือ พระจริยาวัตรของพระองค์ที่สง่างาม ทรงมีพระสิริโฉมที่งามมาก

หลังจากที่ดิฉันเรียนจบแล้วก็ไปเรียนต่อด้านภาษาไทยและภาษาเขมร และกลับมาทำงานต่อโดยมีโอกาสน้อยที่จะเกี่ยวข้องกับภาษาฝรั่งเศสอีก แต่ด้วยความรับผิดชอบด้านการใช้ภาษา เมื่อสมเด็จพระนริศฯ ทรงนิพนธ์หนังสือเช่นไปรษณียบัตร เจ้าฟ้า หากมีข้อสงสัยเรื่องการใช้คำ เช่นคำแสลง ก็ทรงจะให้ผู้แทนติดต่อซักถามมาเสมอ นับว่าเป็นพระกรุณาธิคุณที่ทรงมีต่อลูกศิษย์อย่างต่อเนื่อง และยังเป็นเครื่องย้ำว่าทรงงานอย่างละเอียดรอบรอบ และถูกต้องตามหลักวิชาการอย่างแท้จริง

รองศาสตราจารย์ ดร. จิตา บุญธรรม
อุปนายกสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงเป็นพระอาจารย์อยู่หลายสถาบันระดับอุดมศึกษา อาจารย์หลายท่านที่ได้เคยทำงานร่วมกับพระองค์ต่างระบุตรงกันว่า ทรงเป็น “ครู” ที่โปรดการสอน การเตรียมงานและโปรด “ความแม่นยำ” “ความถูกต้องของภาษา” โปรดและให้รายละเอียดกับ “ตัวเลขและสถิติ” ถ้ามีการกล่าวถึง ทุกอย่างต้องแม่นยำและถูกต้อง ผู้ร่วมงานจะต้องตระเตรียมอย่างดี ในฐานะพระอาจารย์ ทรงรักนักศึกษา ทรงให้กำลังใจและทรงถ่ายทอดความรู้อย่างเต็มที่ พระองค์โปรดที่จะสร้างและสนับสนุนบุคลากรรุ่นใหม่ ลูกศิษย์ที่มีความสามารถ จะทรงจัดหาทุนและบางครั้งได้พระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อศึกษาต่อ ได้เสด็จไปดูสถานศึกษา ทรงพบกับอาจารย์ของสถาบันการศึกษาหลายแห่ง

สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ กรมหลวง จะทรง

เตรียมงานสอนเป็นอย่างดี ในขณะที่ทรงสอนทรงใช้สื่อการสอนที่เหมาะสมกับระดับของผู้เรียน ถึงแม้จะทรงเป็นพระอาจารย์ระดับอุดมศึกษา แต่ทรงทราบสภาวะทางการศึกษาของเด็กไทย ทรงอธิบายอย่างง่าย ๆ ตามขั้นตอน ทรงพอพระทัยเมื่อนักศึกษาตั้งคำถามหรือมีข้อสงสัย เมื่อไม่ได้ทรงสอนแล้ว และทรงทราบว่าลูกศิษย์ประกอบอาชีพที่ไหนอย่างไร ทรงติดตามและทรงจำชื่อและที่ทำงานของลูกศิษย์ได้เป็นอย่างดี ในบางครั้งเคยเสด็จไปเยี่ยมลูกศิษย์ในสถาบันการศึกษาในต่างจังหวัด เมื่อเสด็จพระดำเนินในภารกิจอื่น สิ่งนี้ประทับใจลูกศิษย์และผู้ที่ได้ทราบและได้เห็นทรงมีความเป็น “ครู” อย่างสมบูรณ์แบบ

เมื่อเสด็จไปทรงงาน ณ ประเทศฝรั่งเศส ได้ทรงพบกับ Madame Sturzé ซึ่งเป็นเลขานุการของ Fédération Internationale des Professeurs de Français (FIPF) ซึ่งตั้งอยู่ที่ CIEP (Centre

Internationale d'Etudes Pédagogiques) รับสั่งถามถึงกิจการและการก่อตั้งสมาพันธ์ จากนั้นก็ทรงดำริก่อตั้งสมาคมฯ ขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ. ๒๕๒๐ โดยมีกลุ่มทำงานที่เลือกจาก อาจารย์จากมหาวิทยาลัย จากศึกษานิเทศก์ กระทรวงศึกษาฯ ซึ่งในระยะแรกทรงเล็งเห็นว่า มีครูเสนอจะให้ทำเป็นสมาคมฯ เฉพาะ อาจารย์มหาวิทยาลัย แต่ทรงเห็นว่า มีครู อาจารย์ฝรั่งเศสระดับมัธยมศึกษาอีก จำนวนมากในประเทศ ที่สมควรจะได้รับ ประโยชน์จากการก่อตั้งสมาคมฯ นี้ด้วย ทรงเล็งเห็นว่า การมีสมาคมฯ จะก่อให้เกิด การพัฒนา ด้านการเรียน การสอน การพัฒนา ศักยภาพของครูผู้สอน

ในเวลานั้นดิฉันเป็นผู้หนึ่งซึ่งอยู่ใน กลุ่มก่อตั้งและดำเนินงาน ดิฉันประทับใจใน การทรงงานของพระองค์ท่าน ทรงวางแผน ทรงศึกษางาน มอบหมายหน้าที่และติดตาม งาน ผู้ร่วมงานต้อง “แม่นยำ” เรื่องข้อมูล เรื่อง “ตัวเลข” และจากการที่ทรงเป็น “ครูผู้ สอน” มาก่อน งานที่ทรงวางแบบอย่างจึง ตรงตามแนวทางของการเรียนการสอนใน ขณะนั้นเป็นอย่างดี คณะกรรมการบริหาร ด้านวิชาการทรงจัดแบ่งเป็น 2 แนวทาง วิชาการ คือ ทางภาษาฝรั่งเศสทั่วไปและ ทางภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้าน โปรดให้จัด สัมมนา ด้านภาษาฝรั่งเศสเฉพาะด้านขึ้น เป็นครั้งแรก ทรงสนพระทัยเรื่องการจัดสร้าง บทเรียน การสอน ทรงเข้าร่วมฟังบรรยาย เข้าร่วมกลุ่ม ครั้งนั้นจัดที่สมาคมฝรั่งเศส กรุงเทพฯ (Alliance Française) สร้างความ

ประทับใจแก่อาจารย์คนไทยและวิทยากร ฝรั่งเศสมาก

ในระยะการเริ่มต้นของการจัดตั้ง สมาคมฯ ความต้องการในการพัฒนา การปรับปรุง การเริ่มต้นเทคนิคใหม่ๆ ด้านการเรียนมีมาก สมาคมฯ โดยการนำ ของพระองค์ท่านซึ่งทรงเป็นองค์นายถถึง สองสมัย การจัดประชุมวิชาการ การสัมมนา การอบรมหัวข้อต่างๆเป็นไปตามความ ต้องการของครูอาจารย์ อาทิเช่น การวัดผล หลักสูตรภาษา การอบรมภาษาฝรั่งเศส เฉพาะด้าน เรื่องจุดประสงค์ของหลักสูตร ความเชื่อมโยงของหลักสูตรมัธยมและ อุดมศึกษา

ดิฉันขอยกตัวอย่าง การสัมมนา เรื่องการวัดผลภาษาฝรั่งเศส หัวเรื่องน่า สนใจ เป็นประโยชน์ การวัดผลเป็นเรื่องยาก คนที่เก่งทางวัดผลในประเทศเป็นอาจารย์ ไทย แต่ไม่มีความรู้ในภาษาฝรั่งเศส ทรงให้ เชิญผู้เชี่ยวชาญการวัดผลจากฝรั่งเศสมา ช่วยและให้อาจารย์ไทยทางวัดผลร่วมด้วย ซึ่งเราอยู่ในคณะทำงาน รู้สึกความ ผสมผสานและมองเห็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ พระองค์เสด็จร่วมประชุมเตรียมงานหลาย ครั้งกับคณะกรรมการจากมหาวิทยาลัย กับศึกษานิเทศก์และผู้เชี่ยวชาญจาก Services Culturels แม้ในวันหยุดราชการ ดิฉันประทับใจในวันประชุมที่มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ ทรงเข้าร่วมกลุ่มกับครูมัธยม อย่างใกล้ชิด ครูอาจารย์เหล่านั้นต่าง ประทับใจที่ทรงเป็นกันเอง เสด็จไปทรงเยี่ยม

กลุ่มต่างๆ ในพระหัตถ์มีเอกสารการอบรม ตารางอบรม ทรงเข้าร่วมเสวยพระกระยาหาร กลางวันอย่างเป็นกันเองกับครูอาจารย์

ดิฉันคิดว่า ทรงเป็นองค์นายกที่วางแนวทางการทำงานซึ่งทำให้คณะกรรมการที่ทำงานต่อมา เดินทางไปถูกทิศทาง การเรียนการสอนภาษาฝรั่งเศสเจริญก้าวหน้าไม่แพ้ประเทศอื่นๆ

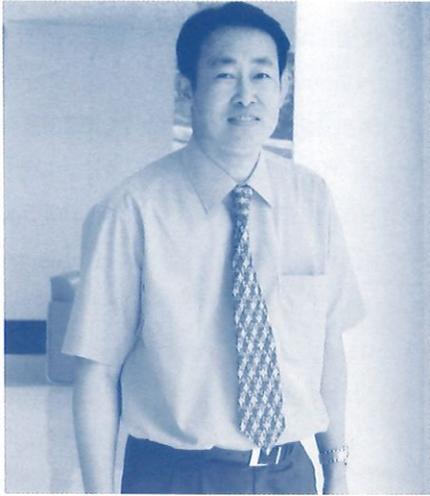
ในส่วนของี่เกี่ยวกับการพัฒนาด้านศักยภาพทางภาษาของครู ทรงให้สำรวจจำนวนครู วุฒิกการศึกษา ทรงหวังโยว่า มีครูใหม่ ครูเด็กๆ และครูสูงอายุหลายท่านยังไม่เคยมีโอกาสไปฝรั่งเศสหรือไปประเทศที่ใช้ภาษาฝรั่งเศส จึงทรงดำเนินการเจรจากับประเทศฝรั่งเศสในโครงการพัฒนาบุคลากรซึ่งอยู่ในรูปของ “ทุนฤดูใบไม้ผลิ” (Bourses du Printemps) การไปฝรั่งเศสของครูอยู่ในช่วงหยุดภาคฤดูร้อนแต่ในประเทศฝรั่งเศสเป็นฤดูใบไม้ผลิ ชื่อทุนดูสมเหตุสมผลเป็นความสดสวย เป็นความสมหวัง การให้ทุนเริ่มต้นตั้งแต่จำนวน 15 ทุน จนถึงมากที่สุด 50 ทุน ในวันปฐมนิเทศผู้ได้รับทุนได้เสด็จมาพบครู ทรงแนะนำควบคุมการกรอกแบบฟอร์ม ทรงรู้จักชื่อของครูว่ามาจากที่ไหน จังหวัดใด และครั้งหนึ่ง ได้เสด็จไปส่งครูทุนฤดูใบไม้ผลิถึงสนามบินดอนเมืองซึ่งยังความปิติยินดีแก่ครูเป็นอย่างยิ่ง

ครั้งหนึ่ง เสด็จไปดูงานที่ประเทศฝรั่งเศส ก็ได้ทรงแวะไปเยี่ยมครูที่ได้รับทุนของสมาคมฯ ที่เมือง Vichy การไปฝรั่งเศสของครูที่ได้ทุนจะเขียนจดหมายเล่าเรื่องต่างๆ มาถึงพระองค์ ก็จะประทานเล่าสาระ

ของจดหมายให้กรรมการฟัง

การปรับปรุงพัฒนาการเรียนการสอนมิใช่ทรงหวังโยในเรื่องของครูเพียงอย่างเดียว แต่ทรงสนพระทัยในเรื่องของตัวผู้เรียนด้วย การจัดงานประจำปีสำหรับผู้เรียนเป็นงานใหญ่ ซึ่งเริ่มต้นจากงานเล็กๆ ครั้งแรกจัดที่ครุสภา กระทรวงศึกษาธิการ ทรงเสด็จมาเป็นประธาน พระราชทานรางวัล ต่อมางานขยายขอบข่ายขึ้น มีการประกวดประเภทต่างๆ ทรงสนพระทัยการจัดบอร์ดนิทรรศการตามหัวเรื่องของงาน ทรงปรารภกับคณะกรรมการว่า น่าจะมีงานอย่างนี้ในสวนภูมิภาค ซึ่งได้จัดขึ้นอีกหลายครั้ง เช่นที่ จ.สงขลา จ.ขอนแก่นและ จ.เชียงใหม่ พระองค์ได้เสด็จไปร่วมงานด้วย นักเรียนนิสิต นักศึกษาที่ร่วมงานได้เฝ้าอย่างใกล้ชิดใครที่ได้รับรางวัลก็ดีใจและภาคภูมิใจที่ได้รับพระราชทานรางวัลจากพระหัตถ์ นักเรียนนักศึกษาหลายคนที่ได้รางวัลเป็นบุคลากรทางภาษาฝรั่งเศสของประเทศ และทุกคนจารึกความทรงจำมาจนปัจจุบันนี้

หากจะพิจารณากันตามสภาพจริงแล้ว อาจกล่าวได้ว่าคงไม่มีวิชาสาขาใดๆที่มีการจัดตั้งสมาคมทางวิชาการที่ดำเนินกิจกรรมส่งเสริมการเรียนการสอน พัฒนาผู้สอนและผู้เรียนโดยทั่วถึงกันเช่นสมาคมครูภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยนี้ และนับว่าสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ มีพระกรุณาธิคุณ อย่างหาที่สุดมิได้ ทั้งต่อคณาจารย์และนักเรียนที่เรียนภาษาฝรั่งเศสในประเทศไทย

คุณพิสิฐพล สิมะเสถียร
ผู้สื่อข่าวสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓

ผมได้เรียนภาษาฝรั่งเศสในระดับอุดมศึกษาที่โรงเรียนสวนกุหลาบวิทยาลัย โดยเลือกเรียนภาษาฝรั่งเศส เพราะเห็นว่าเป็นภาษาที่น่าสนใจและอยากรู้ เมื่อสอบเข้ามหาวิทยาลัยนั้นได้มีโอกาสเข้าศึกษาที่คณะวิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และเป็นลูกศิษย์ในสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ซึ่งทรงสอนนิพนธ์วรรณคดีฝรั่งเศส

ในช่วงโมงแรก ทรงซักถามนิสิต ขณะนั้นผมเพิ่งได้รับอุบัติเหตุเล็กน้อย ต้องพันผ้าที่แขน จึงทรงถามสาเหตุและทรงเตือนให้ระมัดระวังมากขึ้น วิชาที่ทรงสอนนั้นคือวรรณคดีเรื่อง Le Roman de Renard ทรงอธิบายประวัติผู้เขียน และอ่านบทนำของหนังสือ เพื่อให้เข้าใจที่มาของการประพันธ์ จากนั้นจะทรงตั้งคำถามเพื่อให้ นิสิตตอบ หรือมีส่วนร่วม ทรงอธิบาย

ความหมายของศัพท์ที่ยาก ทั้งทรงแนะนำ การตีความ การยกประโยคเปรียบเทียบ นิสิตทุกคนต้องเตรียมตัวล่วงหน้าเป็นอย่างดี และต้องมีความรับผิดชอบในการบ้านที่ทรงให้และทรงตรวจด้วยพระองค์เอง

ในชั้นปีที่ ๓ และ ๔ ผมจำได้ว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ ทรงสอนเรื่อง Candide และ เรื่อง Le Bourgeois Gentilhomme โดยที่ทรงอธิบายประวัติของ ทั้ง Voltaire และ Molière อย่างกระจ่างชัด ซึ่งผมยังคงจำได้จนทุกวันนี้

เมื่อผมจบการศึกษาแล้ว ได้ประกอบอาชีพหลายอย่าง ก่อนที่จะมาเป็นผู้สื่อข่าวของสถานีวิทยุโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง ๓ และมีโอกาสถวายงานในการทำข่าว การเสด็จพระดำเนินในที่ต่างๆ หลายครั้ง เมื่อสมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาสราชนครินทร์ ทรงทราบว่าคุณเป็นลูกศิษย์ จึงทรง

นำข้อสอบและผลการเรียนของผมในวิชา
ต่างๆ ที่ทรงสอนมาให้ดู และรับสั่งว่าผม
สามารถประกอบอาชีพนักข่าวได้ตรงตาม
เป้าหมายที่ผมเคยเขียนส่งถวายไว้ก่อนจบ
การศึกษา ผมมีความรู้สึกประทับใจมากที่
ทรงมีพระกรุณาธิคุณเป็นอย่างยิ่งและทรงมี
พระอัจฉริยภาพในการบันทึกความทรงจำ
มาก ทรงห่วงใยและให้ความสำคัญกับ
ลูกศิษย์ทุกคนเสมอ

การตามเสด็จไปทำข่าวในแต่ละ
ครั้งนั้น ต้องทำการบ้านล่วงหน้าเป็นอย่างดี

มาก จะต้องหาข้อมูลเกี่ยวกับสถานที่นั้นๆ
ให้ชัดเจนก่อน และเขียนอธิบายให้กระจ่าง
เพราะจะเป็นสิ่งที่ผู้ชมได้รับความรู้โดยตรง
ด้วย เท่ากับว่า สมเด็จพระเจ้าพี่นางเธอ
เจ้าฟ้ากัลยาณิวัฒนา กรมหลวงนราธิวาส
ราชนครินทร์ ทรงเป็นครูอย่างแท้จริง เพราะ
ทรงอบรมสั่งสอนผมทั้งทางตรงและทางอ้อม
จากเหตุการณ์จริง สถานที่จริง ได้ทรง
พิจารณาทุกอย่างด้วยเหตุผล พระวินิจฉัย
ต่างๆ จึงล้นเกล้าต้องตามหลักวิชาการ

Wacharee YONGSKUL

Ambassade de France en Thaïlande, ancienne
étudiante de S.A.R la Princesse Galyani Vadhana

1ère promotion de Langue et Littérature française à l'Université Thammasat

Aujourd'hui, je me penche sur une
partie de ma vie passée, au temps
de mes études... à la clef, une licence de
Langue et Littérature française en 1976
à l'Université Thammasat. A l'époque de
ma 1ère année dans cet établissement
en 1971, le français était juste un cours
parmi d'autres langues étrangères dans
notre université. En 1973, la spécialité
de langue et littérature française a été
approuvée grâce au dévouement et au
soutien de Son Altesse Royale la
Princesse Galyani Vadhana, qui

consacrait son temps précieux à la
faculté des Arts Libéraux au sein de
l'Université Thammasat, ainsi qu'à
d'autres universités en Thaïlande.

Le français m'a immédiatement
séduit et conduinué d'exercer sur moi
une attirance irrésistible.

C'est une très belle langue avec
une histoire, une littérature très riche,
qui donne l'envie de gravir les étapes
successives afin de mieux appréhender
la culture française.

A l'époque, j'étais très enthousiaste

par ce nouveau programme "Langue et Littérature française" et je n'ai pas hésité à étudier un an de plus pour obtenir ma licence en 5 ans au lieu de 4 ans.

Je suis très heureuse et fière d'avoir fait partie de la 1ère promotion en 1976, et très reconnaissante à Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana pour la qualité de ses cours de grammaire et de littérature, et l'envie insatiable qu'elle a su faire naître en moi, de découvrir chaque jour, un peu plus cette langue aux reflets multiples et aux nuances infinies. Grâce à Son Altesse Royale, l'enseignement de la

langue française s'est développé à travers des secteurs diversifiés jusqu'alors inexploités.

De plus, ma vie professionnelle en a été totalement imprégnée puisque j'évolue dans un climat français en Thaïlande depuis 1983, année où j'ai pris mes fonctions au sein de l'Ambassade de France à Bangkok.

En 1999, après avoir rendu 16 ans de service, j'ai eu l'honneur d'être décorée Chevalier dans l'Ordre National du Mérite. Je remercie vivement à cette occasion la République Française, et tous mes professeurs, ainsi que Son Altesse Royale.

Monsieur Jean-Michel VIDAL

Sans le parrainage de la Famille Royale Thaïlandaise et en particulier de Son Altesse Royale La Princesse Galyani Vadhana qui a été à l'origine de la création de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français (ATPF) il y a maintenant trente ans, la place de la langue française en Thaïlande serait aujourd'hui réservée à quelques initiés ou amoureux inconditionnels. Le prestige irremplaçable de ce parrainage a conféré à la langue française ses plus

belles lettres de noblesse dans tout le Royaume.

L'action quotidienne et inlassable de Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana, son soutien sans faille à notre culture et à notre langue est incommensurable. La France a, à l'égard de son Altesse Royale, une dette immense et puisque nous fêtons cette année le trentième anniversaire de l'ATPF, je souhaiterais lui rendre un hommage tout particulier.

J'ai eu l'occasion de servir à deux reprises en Thaïlande, tout d'abord en tant qu'Attaché Culturel auprès de l'Ambassade de France puis en tant que Conseiller auprès de la délégation de la Commission Européenne où même si je n'avais pas de liens directs avec l'ATPF, je n'en suivais pas moins tous ses agissements. Et j'ai pu me rendre compte de l'immense impact de la contribution de Son Altesse Royale à la promotion et à la défense de la langue française.

Avant d'être nommé en poste pour la première fois en 1992, j'avais eu l'occasion lors de divers séjours en Thaïlande de discuter avec d'anciens boursiers du gouvernement français qui m'avaient fait visiter le bureau que Son Altesse Royale gardait à l'Université Thammasat de Bangkok. J'avais déjà pu mesurer l'influence énorme que Son Altesse Royale exerçait vis-à-vis des étudiants et de la fierté qu'ils tiraient d'avoir été élèves lorsque Son Altesse Royale exerçait encore.

Et puis j'ai découvert l'ATPF. C'est beaucoup plus qu'une association, c'est un réseau exceptionnel et unique en Asie de près de 700 professeurs de français répartis sur l'ensemble du territoire qui

font preuve d'une abnégation inégalée et consacrent leur vie à notre culture et à notre langue. Je me souviens encore de mes déplacements aux quatre coins du pays où je rencontrais des gens passionnés par ce qu'ils faisaient et qui avaient la foi en notre langue. Ils exercent leur sacerdoce avec parfois peu de moyens et ils attendent toujours du soutien de la part de notre Ambassade. L'ATPF est toujours présente, à la fois pour les encourager en organisant des manifestations toujours parfaitement mises au point et pour faire également toucher du doigt les difficultés de leur action au quotidien. Je me suis toujours rendu disponible pour leur venir en aide et parfois ma simple présence dans tel ou tel établissement du secondaire leur redonnait encore plus de courage et de volonté pour continuer leur action et leurs efforts en faveur de notre langue.

Je me souviens également des manifestations les plus importantes où la présence de Son Altesse Royale leur donnait encore plus de faste. Au premier chef, la grande fête annuelle de l'ATPF à l'Université St. John qui a généralement lieu fin novembre où des milliers de jeunes Thaïlandais se réunissent avec leurs professeurs pour montrer tout

l'attachement qu'ils manifestaient à l'égard de notre langue et dont Son Altesse Royale récompense les meilleurs d'entre eux. Et puis, en janvier, le traditionnel voyage de l'ATPF retransmis sur toutes les chaînes de télévision qui donne l'occasion de se retrouver pour visiter le patrimoine culturel du Royaume et auquel j'ai participé à 12 reprises.

Mais au delà de ces événements prestigieux et médiatiques, il y a tout le travail quotidien invisible mais ô combien essentiel (organisations de colloques, de séminaires, préparation d'ouvrages et de documents pédagogiques, sélection de boursiers etc.), tout ce travail de fourmi qui permet d'irriguer tout le réseau des professeurs tant à Bangkok qu'en province, en liaison avec les fonctionnaires du ministère de l'Education acquis à notre cause et qui se battent quotidiennement pour que le français demeure une langue majeure dans l'enseignement des langues étrangères en Thaïlande.

Son Altesse Royale, entourée de son équipe dévouée, est le ciment de cette armée de professeurs, de fonctionnaires et aussi de bénévoles. Son activité débordante donne en permanence l'impulsion nécessaire et

irradie jusqu'aux confins du Royaume.

J'ai également des souvenirs plus personnels en présence de Son Altesse Royale, mais de cela je ne souhaite pas en parler ici. J'aurai peut-être un jour l'occasion d'écrire à ce sujet tellement j'ai vécu de moments exceptionnels depuis maintenant plus de quinze ans que j'ai le privilège et l'immense honneur de pouvoir la rencontrer à chaque fois que je me trouve à Bangkok.

Je le disais au tout début, le parrainage du français par la Famille Royale Thaïlandaise est un atout irremplaçable et il convient de pérenniser ce soutien si l'on veut que le français continue d'avoir une place de choix au Royaume de Siam. Tous les Thaïlandais savent que la Famille Royale est francophone et francophile et cela ajoute au prestige de notre langue et de notre culture.

Le français est à présent concurrencé par d'autres langues étrangères de la région (notamment le japonais et le chinois) mais aussi par d'autres langues européennes et il va être difficile à l'avenir de maintenir notre langue au niveau où elle se trouvait il y a seulement quinze ans (deuxième après l'anglais). Néanmoins, les efforts colossaux

déployés par notre service culturel et le réseau des Alliances Françaises malgré des moyens limités permettent de garder espoir. Le Bureau d'EDUFRANCE est également un atout essentiel pour inciter les étudiants Thaïlandais à venir s'imprégner de la culture française en choisissant notre pays pour parfaire leur cursus universitaire. Le gouvernement Thaïlandais a bien compris l'intérêt qu'il avait à envoyer des boursiers étudier en France et a multiplié les efforts en faveur de notre pays.

Pour le futur, on s'achemine, il me semble, davantage vers la création de pôles d'excellence pour l'apprentissage du français plutôt que vers un enseignement tous azimuts. Les universités formeront les francophones de demain et on

s'orientera de plus en plus vers un français de spécialité juridique, diplomatique ou scientifique et technologique. Il convient également que la France continue son effort de diffusion culturelle au travers de l'Union Européenne et la Foire Educative Européenne (à laquelle l'ATPF doit être associée) est un bon moyen de montrer que le français, langue de travail de l'Union, est une langue qui compte et peut inciter les Thaïlandais à se diriger vers nos universités.

Je ne voudrais pas finir ces quelques lignes sans souhaiter le plus grand bonheur possible à Son Altesse Royale qui est entrée dans son septième cycle et souhaiter également le meilleur à l'ATPF qui a déjà tant fait pour la diffusion de notre culture et de notre langue.

Monsieur Gérard FOUQUET

Ce n'est que lors de mon premier séjour à Thammasat, de juillet 1979 à juillet 1981, que j'ai eu l'occasion de travailler en tant qu'enseignant de français avec Son Altesse Royale (lorsque je suis revenu à Thammasat en 1988, elle avait – je crois – cessé d'y enseigner). Toutefois en 1979, Son Altesse Royale avait déjà quitté les

fonctions de Chef de la section de français et donnait seulement, si je me souviens bien, des cours de littérature française aux étudiants de quatrième année. Je n'ai donc eu alors l'occasion de la rencontrer que lors de quelques réunions et cérémonies. J'ai gardé de ces réunions le souvenir d'une personnalité extraordinairement dynamique, d'une

grande rigueur intellectuelle et dont le sens critique extrêmement aiguisé s'exerçait toujours avec beaucoup d'humour.

Je n'ai alors été que très rarement impliqué dans le travail de l'ATPF, mais je garde un excellent souvenir de la participation de Son Altesse Royale au bulletin de l'Association. La lettre de la « Tatillonne » était toujours un plaisir à lire, qui – au fil des multiples activités de Son Altesse Royale – mêlait, dans un style élégant toujours pimenté d'une pointe d'humour, aperçus culturels, réflexions personnelles, conseils et idées pratiques à l'intention des enseignants de français et encouragements de toutes sortes.

J'ai eu par ailleurs, beaucoup plus tard, l'honneur de travailler pour Son Altesse Royale à la préparation d'une publication consacrée à la Princesse Mère et ai gardé des quelques séances de travail avec elle, où la rigueur du travail était tempérée par une extrême affabilité, un excellent souvenir.

Le français n'est plus une langue internationale au niveau mondial. De ce fait, son statut en Thaïlande a forcément changé. Ce qui ne veut pas dire que son enseignement n'a plus de sens. Ainsi, à

l'heure actuelle, dans les grandes entreprises françaises installées en Thaïlande, l'anglais est la langue de communication internationale et il serait vain et irréaliste d'espérer une évolution faveur du français. Pour y être embauché, une très grande maîtrise de l'anglais continuera donc d'être une condition nécessaire, toutefois la maîtrise du français restera sans doute un atout majeur.

Par ailleurs, le français reste une langue internationale de communication au niveau européen et africain et sa maîtrise constitue donc un atout déterminant pour quiconque envisage une carrière tournée vers ces continents. Enfin, le français constitue un outil d'ouverture culturelle majeur.

Pour les raisons mentionnées précédemment, je pense que le français en Thaïlande continuera de jouer un certain rôle mais qu'il est encore difficile de dire exactement lequel.

Partant, l'enseignement de la langue française dans le pays devra être complètement repensé et redéfini et, de ce point de vue, l'ATPF est naturellement appelée à jouer un rôle déterminant.

Le Souvenirs de l'Université Chiang Mai

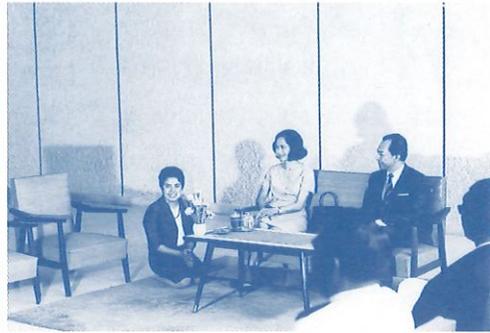
Son Altesse Royale la Princesse Galyani Vadhana nous a fait l'honneur d'accepter, en 1972, de venir donner des cours à la Section de Français de l'Université de Chiang Mai. Son Altesse avait été invitée par Madame Nengnoi Penth, Directrice de la Section à l'époque et ancienne élève de Son Altesse Royale à la Faculté des Lettres de l'Université Chulalongkorn, qui souhaitait que les étudiants de français de l'Université de Chiang Mai aient, eux aussi, la possibilité d'assister aux cours de celle-ci.

De 1972 à 1984 (excepté en 1979), Son Altesse Royale venait enseigner chaque année, pour une

durée d'une semaine, la langue et la littérature françaises et ne manquait pas de prodiguer aux professeurs de la Section de précieux conseils sur le développement de l'enseignement du français.

Son Altesse Royale reversait à la Section l'intégralité des rémunérations qui lui étaient dues et, en 1979, a fait don de fonds personnels pour que soient allouées des bourses d'études à des étudiants de français nécessaires.

L'Université de Chiang Mai a décerné à Son Altesse Royale, le 29 janvier 1973, le titre de docteur honoris causa ès Lettres, en reconnaissance des importants sacrifices qu'elle a faits tout au long de sa vie en faveur de

l'enseignement du français en Thaïlande.

A l'occasion du 72ème anniversaire de Son Altesse Royale, la Section de Français de la Faculté des Humanités, Université de Chiang Maï, en collaboration avec d'autres organismes locaux, a organisé une grande soirée où professeurs et étudiants ont présenté des spectacles

en français pour lui rendre hommage.

Pour son 84ème anniversaire, les professeurs de la Section de Français prient Son Altesse Royale de daigner accepter leurs vœux les meilleurs et les plus chaleureux, avec l'expression de leur fidèle attachement.

มรดกทางปัญญาของวอลแตร์

อุบลวรรณ ไชติวิสิทธิ์ *

วอลแตร์

(VOLTAIRE ค.ศ. ๑๖๙๔-๑๗๗๘)

ฟร็องซัวส์-มารี อารูเอต์ (François-Marie AROUET) เกิดที่ปารีสเมื่อวันที่ ๒๑ พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๙๔ บิดาเป็นทนายความ ได้เริ่มเรียนหนังสือขั้นต้นกับนักบวชเยซูอิตที่ โรงเรียนหลุยส์ เลอกรองด์ (Louis-le-Grand) จนจบชั้นมัธยมแล้วจึงเรียนต่อทางกฎหมาย พรสวรรค์ของ

วอลแตร์ในด้านงานเขียนได้ฉายแววตั้งแต่ตอนอยู่โรงเรียนแล้ว บทกวีนิพนธ์ของเขาได้รับรางวัลเมื่อเขาอายุได้ ๑๖ ปี ในปี ค.ศ. ๑๗๑๗ บทกวีนิพนธ์ที่เขาเขียนเสียดสีโจมตีผู้สำเร็จราชการของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ เป็นเหตุให้ต้องโทษจำคุกที่

บาสตีล (La Bastille) เป็นเวลา ๑๑ เดือน เหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้เขาเริ่มตระหนักว่าอาชีพนักเขียนจะต้องเสี่ยงภัยเพียงไร ในปี ค.ศ. ๑๗๑๘ ขณะอายุได้ ๒๔ ปี วอลแตร์ก็

ทำชื่อเสียงให้แก่ตนเองในฐานะผู้เขียนบทละคร โศกนาฏกรรมเรื่อง Oedipe (อิติปุส) ของเขาประสบความสำเร็จอย่างงดงาม และในปีนั้นเองที่วอลแตร์เปลี่ยนชื่อจาก "AROUET" เป็น "VOLTAIRE" โดยการสับเปลี่ยนอักษรจาก "AROUET LE JEUNE"

วอลแตร์ต้องพบกับความอยุติธรรมใน ค.ศ. ๑๗๑๘ เนื่องจากความมีอภิสิทธิ์ของชนชั้นขุนนาง เขาถูกขุนนางชื่อ โรออง ชาโบต์ (Le chevalier de Rohan-Chabot) คุกเขี่ยดหามและส่งคนมาแอบซุ่มดักตี

ซ้ำยังกล่าวโทษจนวอลแตร์ต้องติดคุกบาสตีลอีกในปี ค.ศ. ๑๗๒๖ และหลังจากนั้นก็ต้องไปพักอยู่ที่ประเทศอังกฤษจนถึงปี ค.ศ. ๑๗๒๙

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี

การพำนักที่อังกฤษมีผลต่อความคิด ความอ่านของวอลแตร์มาก ที่นั่นเขาได้พบกับเสรีภาพที่เขาไม่เคยเห็นในฝรั่งเศส ได้เห็นสังคมเปิดซึ่งตรงกันข้ามกับสังคมปิดของฝรั่งเศส และที่นั่นเองที่เขาได้เขียนงานชิ้นสำคัญคือ *Lettres philosophiques* หรือ *Lettres anglaises* ซึ่งถือได้ว่าเป็น “คัมภีร์แห่งเสรีภาพสมัยใหม่” เป็นเสมือนแผนแม่บท (*programmes des Lumières*) เพื่อให้ฝรั่งเศสปรับปรุงประเทศให้ทันสมัยขึ้น โดยมีอังกฤษเป็นแบบอย่าง ทั้งทางด้านศาสนา การเมือง การปกครอง การค้า ศิลปะ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ อย่างไรก็ตาม ผลงานที่เขียนเป็นจดหมาย ๒๔ ฉบับนี้ก็ยังไม่มีโอกาสพิมพ์เผยแพร่ ระหว่างนี้วอลแตร์ (ซึ่งมีความสามารถในการศึกษาภาษาอังกฤษได้เร็วมาก) ได้เขียนและพิมพ์เผยแพร่ผลงานภาษาอังกฤษเรื่อง *Essay upon the Civil Wars of France and also upon the Epick (sic) Poetry of the European Nations from Homer down to Milton* ในปี ค.ศ. ๑๗๒๗ และปีถัดมาก็ได้พิมพ์มหากาพย์เล่มเดียวของเขาคือ *La Henriade* เพื่อสรรเสริญพระเจ้า Henri IV ในปี ค.ศ. ๑๗๓๔ วอลแตร์จัดพิมพ์เผยแพร่ *Lettres philosophiques* พร้อมกันทั้งที่ลอนดอนและปารีส โดยได้เพิ่มจดหมายฉบับที่ ๒๕ เพื่อวิจารณ์หลักปรัชญาของ Pascal เข้าไปด้วย ผลก็คือทางการฝรั่งเศสตั้งข้อหาว่าหนังสือเล่มนี้แสดงความคิดเสรีที่เป็นอันตรายต่อศาสนาและสังคม จึงออกหมายจับ และ สั่งเผาหนังสือเสีย

วอลแตร์ต้องหนีไปอยู่กับมาตาม ดูชาเตอเลต์ (*Madame du CHÂTELET*) ที่ Cirey ในแคว้นลอร์เรน เขาพำนักอยู่ที่นั่นนานถึง ๑๐ ปี ระหว่างนี้ได้แต่งบทละครและเขียนงานประพันธ์ทั้งที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และประวัติศาสตร์ออกมาอีกเป็นจำนวนมาก

ในปี ค.ศ. ๑๗๔๔ วอลแตร์ได้รับตำแหน่งนักประวัติศาสตร์ประจำราชสำนัก และต่อมาในปี ค.ศ. ๑๗๔๖ ก็ได้เป็นสมาชิกของบัณฑิตยสภาแห่งฝรั่งเศส อย่างไรก็ตามชีวิตของวอลแตร์ที่ราชสำนักแวร์ซายส์ไม่ราบรื่นนัก เนื่องจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ ไม่ทรงโปรด ประกอบกับ มาตาม ดูชาเตอเลต์ ผู้เป็นคู่ชีวิตได้ถึงแก่กรรมลงในปี ค.ศ. ๑๗๔๙ วอลแตร์จึงตัดสินใจรับคำเชิญของพระเจ้าเฟรเดริกที่สอง (*Frédéric II*) มาอยู่ที่ราชสำนักแห่งปรัสเซีย ณ กรุงเบอร์ลินระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๕๐-๑๗๕๓ ต่อมาเกิดเรื่องบาดหมางกับพระเจ้าเฟรเดริก จึงออกจากเบอร์ลินไปอยู่ที่คฤหาสน์เดลิซซ์ (*Délices*) ที่ชานเมืองเจนีวาในปี ค.ศ. ๑๗๕๕ และอีก ๔ ปีต่อมาเขาก็ได้ซื้อคฤหาสน์แฟร์เนย์ (*Ferney*) ตรงชายแดนระหว่างฝรั่งเศสและสวิตเซอร์แลนด์

ระหว่างที่อยู่ที่แฟร์เนย์ เป็นเวลาเกือบ ๒๐ ปี (๑๗๕๙-๑๗๗๘) นับได้ว่าเป็นยุคทองของวอลแตร์ เขาสร้างผลงานด้านวรรณกรรมจำนวนมาก ทั้งบทละคร นิทาน ปรัชญา ประวัติศาสตร์นิพนธ์ จดหมาย ที่มีเนื้อหาลุ่มลึกและโวหารคมคายได้อย่าง

รวดเร็วลื่นไหลดูจน่าตกที่ตะถั่งลงมาไม่ขาดสาย นอกจากนี้ยังได้ช่วยเหลือชาวบ้านที่ยากไร้ในละแวกนั้นให้มีหนทางทำมาหากิน ทั้งในด้านกสิกรรมและอุตสาหกรรม และต่อมาก็ได้ขยายความช่วยเหลือไปยังแวดวงผู้ที่ถูกกดขี่หรือได้รับความอยุติธรรม ทั้งจากผู้ที่ทรงอิทธิพล องค์กรทางศาล และศาสนา ในช่วงนี้วอลแตร์จึงมี ชื่อเสียงเลื่องลือเป็นที่นิยมยกย่องอย่างสูงจากผู้คนทั่วสารทิศ โดยเฉพาะหลังจากที่ได้ช่วยดำเนินการล้างมลทินให้ครอบครัว Calas เป็นผลสำเร็จ

สิ่งที่วอลแตร์ถือเป็นเป้าหมายสำหรับโจมตีในงานเขียนระยะนี้ก็คือความเชื่อมงาย (la superstition) และความขาดขันติธรรม (L'intolérance) ซึ่งวอลแตร์เรียกรวม ๆ ว่า “ความชั่วร้ายเลวทราม” ที่ต้องบดขยี้ให้แหลกลาญ (“Ecrasez L'infâme”) วอลแตร์ถึงกับประกาศหลักการของเขาไว้ อย่างหนักแน่นว่า “ข้าฯ จะขอเทิดทูนพระเจ้า รักเพื่อน ไม่เกลียดศัตรู แต่จะเกลียดความเชื่อมงาย ไปจนวันตาย” ในที่สุดหลังจากต้องอยู่นอกปารีสเกือบถึง ๓๐ ปี วอลแตร์ก็ได้รับเชิญให้กลับเข้ากรุงปารีสได้ในเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๗๗๔ และในวันที่ ๓๐ มีนาคม โศกนาฏกรรม เรื่องสุดท้ายของเขา คือ Irène ก็ได้รับเสียงปรบมือจากผู้ชมอย่างกึกก้อง วอลแตร์ถึงแก่กรรมอีก ๒ เดือนต่อมาเมื่อวันที่ ๓๐ พฤษภาคม ขณะอายุได้ ๘๔ ปี

ผลงานของวอลแตร์

วอลแตร์เขียนงานทุกประเภท ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรองและบทละคร เขาได้รับการยกย่องจากคนร่วมสมัยว่าเป็นนักเขียนละครและกวีชั้นนำ แต่ในปัจจุบันวอลแตร์กลับเป็นที่ยกย่องในฐานะนักเขียนเชิงเสียดสี ผลงานส่วนใหญ่ของเขามีจุดประสงค์ที่จะเผยแพร่ความคิดทางปรัชญาไปยังมวลชนเพื่อต่อต้านความคิดและระบบสถาบันแบบเก่า ความเชื่อที่มงาย ความบ้าคลั่งศาสนา ตลอดจนบุคคลที่เป็นศัตรูต่อเขา ซึ่งเขาถือว่าเป็นศัตรูของกลุ่มนักปรัชญาด้วย ผลงานสำคัญของวอลแตร์อาจจำแนกเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

ผลงานเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนา และศีลธรรม

ผลงานเกี่ยวกับปรัชญา ศาสนาและศีลธรรม ที่สำคัญได้แก่ *Lettres philosophiques* (๑๗๓๔) *Poème sur le désastre de Lisbonne* (๑๗๕๖), *Traité sur la tolérance* (๑๗๖๓) และ *Dictionnaire philosophique* (๑๗๖๔) ผลงานปรัชญาเรื่องสุดท้ายคือ *Questions sur l'Encyclopédie* (๑๗๗๐-๑๗๗๒) นั้นเป็นงานชิ้นใหญ่ที่สุดของวอลแตร์มีความยาวถึง ๙ เล่มจบ

บทละคร

วอลแตร์ชอบละครเป็นอย่างยิ่งและหวังจะให้คนรุ่นหลังจดจำเขาในฐานะกวี

และนักแต่งบทละคร แต่คงต้องผิดหวัง เพราะคนในสมัยปัจจุบันแทบไม่เคยนำบทละครของเขา มาแสดงเลย

วอลแตร์ใช้ละครเป็นเครื่องมือ สำหรับเผยแพร่ความคิดทางปรัชญาด้วย ผลงานประเภทบทละครของเขามีทั้งหมด เกือบ ๕๐ เรื่อง เรื่องที่ได้รับความนิยม อย่างงดงามคือ *Zaïre* (๑๗๓๔) ในละครเรื่องนี้วอลแตร์โจมตีข้อห้ามทางศาสนาที่ ทำลายสิทธิแห่งความรักและความสุข และเรียกร้องขั้นดิธรรม ละครเรื่อง *Mahomet* (๑๗๔๒) มีจุดประสงค์เพื่อ ต่อต้านความบ้าคลั่งศาสนา ส่วนเรื่อง *Tancredè* (๑๗๖๐) นั้น เขียนขึ้นเพื่อสั่งสอน เรื่องความรักชาติ

งานประวัติศาสตร์

งานที่สำคัญคือ *Histoire de Charles XII* (๑๗๓๑), *Le Siècle de Louis XIV* (๑๗๕๑) และ *Essai sur les moeurs et l'esprit des nations* (๑๗๕๖) งานเหล่านี้ ทำให้วอลแตร์ได้ชื่อว่าเป็นผู้วางรากฐานของการเขียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ แนวคิดหลักของเขา ได้แก่ การติดตามวิวัฒนาการทางปัญญา วัฒนธรรมและอารยธรรมของมนุษยชาติจากสมัยที่มนุษย์ยังป่าเถื่อน จนกระทั่งกลายเป็นมนุษย์ที่มีวัฒนธรรม และอารยธรรม วิธีการเขียนเรื่อง ประวัติศาสตร์ของ วอลแตร์มีความทันสมัย มาก เขาค้นคว้าหาข้อมูลจากเอกสารและ แหล่งความรู้จากบุคคลร่วมสมัยอย่างจริงจัง ทั้งใช้ปัญญาและเหตุผลเพื่อพิจารณา

ไตร่ตรองและวิพากษ์วิจารณ์ด้วย

นิทานหรือนิยายปรัชญา (*les contes ou romans philosophiques*)

งานประเภทนี้เองที่ทำให้ วอลแตร์กลายเป็นอมตะ แต่ตัววอลแตร์กลับ ถูกว่าเป็นงานไร้สาระ ไม่มีค่า แม่นิทาน ปรัชญาเล่มที่ทำให้เขามีชื่อที่สุด คือ *Candide* เขาก็ว่าเป็นการเล่นของเด็ก นักเรียนที่เขียนขึ้นในยามว่างไม่ได้ทำอะไร เป็นเรื่องเป็นราว นิทานหรือนิยายเหล่านี้ เป็นงานเชิงเสียดสี (*satirique*) ที่วอลแตร์ใช้ เป็นสื่อสำหรับเผยแพร่ความคิดทางปรัชญา ให้เข้าถึงมหาชน เนื้อเรื่องมักไม่ซับซ้อน สนุก ผ่างอารมณ์ขันและไม่น่าเบื่อ สำหรับ วอลแตร์แล้ว ความน่าเบื่อ นับเป็น อาชญากรรมที่อภัยให้ไม่ได้เลย นิทานแต่ละ เรื่องจะมุ่งแสดงความคิดที่สำคัญที่สุดเพียง หนึ่งความคิด พร้อมกันนั้นก็เสียดสีโจมตี สถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันศาสนา และกระบวนการยุติธรรม และเมื่อใดที่มี โอกาส วอลแตร์ก็จะ “แซว” ศัตรูคู่แค้นของเขาไปด้วย นิทานปรัชญาเรื่อง *Zadig* (๑๗๔๗) แสดงให้เห็นถึงความรู้เหตุผลของ ชะตาลีซิด (*la destinée*) หรือพระเจ้า (*la Providence*) ซึ่งดูเหมือนว่ามนุษย์จะไม่สามารถต่อต้านได้ *Micromégas* (๑๗๕๒) กล่าวถึงสัมพัทธ์ภาพของสรรพสิ่ง *L'Ingénu* (๑๗๖๗) เกี่ยวกับความขัดแย้งกันระหว่าง ธรรมชาติกับสังคมและความขาดขั้นดิธรรม ของคริสต์ศาสนา สำหรับนิทานปรัชญา ชิ้นเอกคือ *Candide* (๑๗๕๙) นั้น

วอลแตร์โจมตีลัทธิสุนิยม (l'optimisme) ของ Leibniz, Wolff และ Pope ซึ่งเชื่อว่าทุกอย่างที่มีอยู่เป็นอยู่ในโลกนี้ดีที่สุดแล้ว อย่างไรก็ตาม พวกสุนิยมก็เชื่อว่าคงต้องมีความทุกข์บ้างในโลกนี้ เพราะพระเจ้าจำเป็นต้องยอมให้ความหายนะเกิดในทีใดทีหนึ่งบ้าง เช่น แผ่นดินไหวที่กรุงลิสบอนน์ ในปี ค.ศ. ๑๗๕๕ ทั้งนี้เพื่อหลีกเลี่ยงความหายนะที่ใหญ่หลวงกว่านี้ และเพื่อให้จักรวาลทั้งหมดอยู่รอด

ข้อเขียนเชิงเสียดสี (les facéties)

งานอีกประเภทหนึ่งที่ถูกละเลยมานานและเพิ่งมีผู้มาศึกษาในระยะหลังได้แก่ ข้อเขียนเชิงเสียดสีประเภท "facéties" หรือ "pamphlets facétieux" ซึ่งเป็นงานเขียนเชิงเสียดสีที่มีความยาวตั้งแต่ครึ่งหน้าไปจนถึงยี่สิบหน้ากระดาษ หากเป็นเรื่องยาวก็มักจะแบ่งเป็นตอน ๆ หรือเขียนเป็นจดหมายหลายฉบับต่อกัน วอลแตร์ใช้งานเขียนประเภทนี้สำหรับโจมตีสถาบันต่าง ๆ โดยเฉพาะสถาบันศาสนาและคีตรุ เช่น Relation de la maladie, de la confession, de la mort et de l'apparition du jésuite Berthier [...] (๑๗๕๙-๖๐) เขียนขึ้นเพื่อโจมตีพระเยซูอิตชื่อแบร์ติเยร์ ซึ่งบังอาจก้าวร้าวตัวเขาและกลุ่มผู้เขียนหนังสือสารานุกรม (l'Encyclopédie) Questions sur les miracles (๑๗๖๕) เขียนขึ้นเพื่อเยาะเย้ยความเชื่อเรื่องปาฏิหาริย์ของพระเยซูและพวกนักบุญ ส่วน De l'horrible danger

de la lecture (๑๗๖๕) ก็เขียนขึ้นเพื่อต่อต้านการ "เซ็นเซอร์" และการจำกัดเสรีภาพในการพูด การคิด และการเขียน

โบมาร์เชส์ (BEAUMARCHAIS) นักเขียนร่วมสมัยของวอลแตร์กล่าวว่าวอลแตร์แสดงความเยียบแหลมคมคายและไหวพริบปฏิภาณออกมาอย่างเป็นธรรมชาติมากที่สุดในงานเขียน เสียดสีประเภท facéties เขาเขียนได้ลื่นไหลพรู้งพู้ง ทำนองเดียวกับโมซาร์ท (Mozart) ที่แต่งเพลงได้เร็วกว่ากับว่าตัวโน้ตวิ่งลงไปในกระดาษเอง

ในปัจจุบันผู้เชี่ยวชาญเรื่องวอลแตร์ และแม้แต่นักวิชาการที่เกลียดวอลแตร์มากที่สุด คือ H. GUILLEMIN ก็ยอมรับว่าข้อเขียนเชิงเสียดสีและนิทานปรัชญาเป็นผลงานที่แสดงอัจฉริยะและความเป็นศิลปินของวอลแตร์ให้เห็นมากที่สุด จนกล่าวได้ว่าวอลแตร์ก็คือ "เจ้าแห่งนักเขียนงานเสียดสี"

จดหมาย (La correspondance)

จดหมายของวอลแตร์จัดได้ว่าเป็นวรรณกรรมชิ้นสำคัญที่ไม่ค่อยไปกว่าผลงานประเภทอื่น วอลแตร์เขียนจดหมายติดต่อกับผู้คนที่ทั่วยุโรปรวมทั้งกษัตริย์และขุนนางผู้ใหญ่ รวมทั้งสิ้น ๑๕,๐๐๐ ฉบับ

จดหมายเหล่านี้เล่าถึงเหตุการณ์สำคัญที่เกิดขึ้นหรือไม่ก็ถกปัญหาต่าง ๆ ซึ่งสามารถนำมาใช้เป็นหลักฐานสำหรับศึกษาเบื้องหลังการพิมพ์งานบางชิ้นของวอลแตร์ได้ เช่น จดหมายที่เล่าเกี่ยวกับ

Lettres philosophiques (๑๗๓๔) ทำให้ผู้อ่านทราบถึงปฏิกิริยาของวอลแตร์ขณะรู้สึกว่าการกำลังตกอยู่ในอันตราย จุดหมายบางฉบับก็เป็นจุดหมายเปิดผนึกเพื่อการรณรงค์เรียกร้องบางอย่าง

จุดหมายส่วนใหญ่ของวอลแตร์อ่านแล้วเพลินไม่แพ้ข้อเขียนเชิงเสียดสี แต่สนุกกว่าตรงที่ตัวละครเป็นคนจริง ๆ นอกจากนั้น เหตุการณ์บางอย่างที่วอลแตร์พูดถึงในจุดหมายก็สามารถใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของสมัยนั้นได้ด้วย ที่น่าสังเกตก็คือ ก่อนปี ค.ศ.๑๗๕๐ ซึ่งเป็นช่วงที่วอลแตร์ยังไม่ได้ต่อสู้กับ “ความชั่วร้ายเลวทราม” (l’infâme) อย่างจริงจังนั้น เขายังไม่ได้เขียนจุดหมายมากนัก แต่นับตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๗๖๕ อันเป็นที่วอลแตร์ประสบความสำเร็จในการต่อสู้เพื่อพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของกาลาสีได้สำเร็จ และการปราบปรามความชั่วร้ายเลวทราม ซึ่งเขาเรียกว่า “สงคราม Ecrilin” กำลังทวีความดุเดือดนั้น วอลแตร์เขียนจุดหมายมากที่สุดในชีวิตถึง ๕๑๕ ฉบับ ในปี ๑๗๖๕ และจะเขียนมากอีกครั้งหนึ่ง ในปี ๑๗๗๕ เมื่ออายุได้ ๘๐ ปี (๔๓๓ ฉบับ) จุดหมายฉบับสุดท้ายที่วอลแตร์ให้คนเขียนตามคำบอกลงวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๑๗๗๘ ก่อนเขาจากโลกนี้ไปเพียง ๔ วัน มีเนื้อความแสดงความยินดีกับบุตรชายของเคานท์ ลาลลี (le comte de Lally) ที่บิดาของเขาพ้นจากการถูกกล่าวหาว่าเป็นคนทรยศต่อชาติ

ปราชญ์ชราผู้นี้ไม่เคยหลงแม้ร่างกายจะทรุดโทรมไปตามวัย แต่จิตใจ

สติปัญญาและปฏิภาณยังดีอยู่ทราบจนวินาทีสุดท้าย พระเจ้าเฟรเดอริกที่สองเคยทรงเขียนถึงวอลแตร์ (เมื่อตอนอายุ ๗๒ ปี) ไว้ในจดหมายลงวันที่ ๘ มกราคม ๑๗๖๖ ว่า “ท่านยังคงความร่าเริงแจ่มใสและเป็นคนน่าคบหาสมาคมไม่ผิดจากเมื่อตอนที่ยังหนุ่มอยู่” วอลแตร์สิ้นชีวิตด้วยลักษณะการสมกับที่เคยแสดงความประสงค์ไว้กับ D’Alembert เมื่อวันที่ ๒๖ มิถุนายน ปีเดียวกันว่า “ถ้าทำได้ก็ขอตายขณะกำลังหัวเราะ” (... je mourrai, si je puis, en riant)

มรดกทางปัญญาของวอลแตร์

เมื่อวันเกิดของวอลแตร์ได้เวียนมาครบครบรอบ ๓๐๐ ปี ในปี ค.ศ.๑๙๙๔ ประเทศฝรั่งเศสได้จัดสัมมนาหลายครั้งเพื่อรำลึกถึงนักเขียนนักปรัชญาชาวฝรั่งเศสผู้ยิ่งใหญ่ผู้นี้ อย่างไรก็ตาม วอลแตร์ไม่ได้เป็นเพียงปูชนียบุคคลของฝรั่งเศสเท่านั้น ทั่วโลกก็ให้ความยกย่องนับถือเช่นกัน มรดกทางปัญญาที่วอลแตร์ทิ้งไว้ให้มหาชนรุ่นหลังมีมากมายมหาศาลนับแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ข้าพเจ้าจึงใคร่ถือโอกาสนี้กล่าวถึงมรดกทางปัญญาของวอลแตร์ให้พวกเราชาวไทยได้ฟังบ้าง เพื่อเป็นการเชิดชูเกียรติของวอลแตร์ นักคิดผู้ยิ่งใหญ่ที่ได้ยื่นหยัดต่อต้านความหลงเชื่อมงายและความไร้ขันติธรรมทางศาสนา มีความกล้าที่จะช่วยเหลือผู้บริสุทธิ์มิให้กลายเป็นเหยื่อของการตัดสินใจอย่างอหิวติธรรม ทั้งยังเป็นนักเขียนที่มีความสามารถเป็นเยี่ยมในการประพันธ์เชิงเสียดสี

ทำให้ผู้อ่านได้รับทั้งสาระ ความเพลิดเพลิน และอารมณ์ขัน จนได้รับสมญาว่าเป็น “ยอดนักหัวเราะ (le prince de rieurs)”⁽¹⁾

มรดกทางปัญญาของวอลแตร์ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ ผลงานประพันธ์อันหลากหลายทั้งที่เป็นวรรณคดี ปรัชญา ประวัติศาสตร์ และที่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์ ด้านวรรณคดีนั้นมีทั้งกวีนิพนธ์ นิทานเชิงปรัชญาและบทละคร นอกจากนี้ยังมีจดหมาย ประมาณ ๑๕,๐๐๐ ฉบับ ที่วอลแตร์เขียนติดต่อกับเพื่อน กับผู้คนหลายอาชีพและแม้กระทั่งถึงกษัตริย์หลายประเทศในยุโรป งานบางส่วนพิมพ์รวมเป็นชุดหลายครั้งตั้งแต่สมัยที่วอลแตร์มีชีวิตอยู่ หลังจากที่วอลแตร์ถึงแก่กรรมไปแล้ว งานชุดฉบับสมบูรณ์ที่ดีที่สุดมีอยู่ชุดที่เป็นที่รู้จักกันดี คือ ชุดที่มีโบมาร์เชส์ เป็นบรรณาธิการ (๑๗๘๕-๑๗๘๙) มี ๗๐ เล่ม⁽²⁾ ชุดที่มีบูโชต์ (BEUCHOT) เป็นบรรณาธิการ (๑๘๓๐-๑๘๔๐) มี ๗๒ เล่ม ชุดที่มีโมลองด์ (MOLAND) เป็นบรรณาธิการ (๑๘๘๓-๑๘๘๕) มี ๕๒ เล่ม และชุดสุดท้าย อุลลา โคลวิง (Ulla KÖLVING) เป็นบรรณาธิการ ซึ่งมูลนิธิวอลแตร์ (The Voltaire Foundation) จัดพิมพ์ที่ออกซ์ฟอร์ดประเทศอังกฤษ มีทั้งหมด ๑๕๐ เล่ม ผลงานมหากาพย์ของวอลแตร์ทำให้หอสมุดแห่งชาติของฝรั่งเศสที่กรุงปารีสต้องจัดทำแคตตาลอกพิเศษให้ต่างหากหนึ่งเล่มใหญ่ งานเขียนของวอลแตร์มีคุณค่าทางวัฒนธรรมสำหรับคนในยุคนั้นและก็เป็นมรดกทางปัญญาและวัฒนธรรมสำหรับ

สมัยปัจจุบันเพราะความที่มีพร้อมทั้งแง่คิด อันคมคายและวรรณศิลป์ งานของวอลแตร์จึงยังมีผู้อ่านจนกระทั่งบัดนี้⁽³⁾

วอลแตร์ผู้ต่อสู้เพื่อสิทธิมนุษยชน อย่างไรก็ตาม วอลแตร์ ซึ่งเป็นที่รู้จัก และเป็นที่ยกย่องของคนทั่วยุโรป วอลแตร์ซึ่งได้รับการต้อนรับอย่าง อุ่นหนาฝาคั่งจากคนทุกชนชั้น โดยเฉพาะ ชาวบ้านที่อ่านหนังสือไม่ออก⁽⁴⁾ เมื่อเดือน กุมภาพันธ์ ๑๗๗๔ ณ กรุงปารีสหลังจากที่เขาถูกห้ามไม่ให้เข้ามาเป็นเวลานานเกือบ สามสิบปีนั้นไม่ใช่วอลแตร์นักเขียน แต่เป็น วอลแตร์ผู้ปกป้องกาลาส (Voltaire défenseur de Calas)⁽⁵⁾ วอลแตร์ผู้ปกป้อง คนยากจน (le défenseur des pauvres gens)⁽⁶⁾ จากความอยุติธรรมของผู้มีอำนาจ เหตุที่วอลแตร์ได้รับสมญานามเช่นนี้ก็ เนื่องจากการรณรงค์ของเขาเพื่อพิสูจน์ ความบริสุทธิ์ของฌ็อง กาลาส (Jean CALAS) ชาวโปรเตสแตนต์แห่งเมืองตูลูส (Toulouse) ซึ่งถูกกล่าวหาว่าฆ่าลูกชายของตนเองเพราะลูกชายต้องการเปลี่ยนศาสนา เป็นศาสนาคริสต์นิกายโรมันคาทอลิก (ความจริงแล้วลูกชายของเขาฆ่าตัวตายเอง) กาลาสถูกประหารชีวิตด้วยการทรมานบน กงล้อในวันที่ ๑๐ มีนาคม ค.ศ. ๑๗๖๒ ภรรยาของเขาได้รับการปลดปล่อยให้เป็น อิสระ ปีแอร์ (Pierre) บุตรชายอีกคนถูกเนรเทศ ส่วนลูกสาวอีกสองคนถูกกักตัวใน คอนแวนต์ วอลแตร์ได้ทุ่มทั้งกำลังกายใจ และปัญญาเพื่อล้างมลทินให้กาลาส ซึ่งเป็น

เรื่องที่ยากมากเนื่องจากไม่เคยมีผู้ใดต่อต้าน หรือไม่เห็นด้วยกับสิ่งที่ศาลได้ตัดสินไปแล้ว โดยเฉพาะกับสถาบันทางกฎหมายที่มีอำนาจมากของรัฐในสมัยนั้น เป็นครั้งแรกที่ วอลแตร์ได้ทำให้คดีศาลครั้งนั้นกลายเป็น คดีของสาธารณชน (une affaire d'opinion publique) ด้วยการร้องตะโกนป่าวประกาศ ให้สาธารณชนรู้ถึงความจริง

"Criez, et qu'on crie."⁽⁷⁾

เพื่อการรณรงค์ คืออย่าง เข้มขัน วอลแตร์เขียนจดหมายเป็นร้อย ๆ ฉบับส่งไป ทั่วยุโรป พร้อมกันนั้นก็ "โยนระเบิด" ด้วยการเขียนบทความ คำร้อง บันทึกลงและ แผ่นพับเล่าเรื่องและวิเคราะห์กรณีกาลาส์ ทั้งหมด ๔ ชิ้น ให้แก่สาธารณชนได้รับรู้ ในปี ค.ศ. ๑๗๖๒ การดำเนินงานของวอลแตร์เป็น ไปด้วยความยากลำบากเพราะไม่มีผู้ที่มี อำนาจสนใจและยังแนะนำให้วอลแตร์เลิก ยุ่งกับคดีกาลาส์อีกด้วย แต่วอลแตร์ก็ไม่ ท้อถอย เขาเรียไรเงินไปทั่วนจนทำให้เกิดคลื่น แห่งความคิดทั่วยุโรป นับเป็นครั้งแรกใน ประวัติศาสตร์โลกที่นักเขียนได้เข้าไปร่วม รณรงค์ เพื่อ ความ ยุติธรรม โดยตรง และเป็น การ ก่อให้เกิดจิตสำนึกร่วมกันแห่ง ปวงชนของชาติต่าง ๆ เป็นครั้งแรก (เพราะ ต่อมา ใน ศตวรรษที่ ๑๙ ก็มี Zola และศตวรรษที่ ๒๐ ก็มี Sartre) ปรากฏ ว่าความพยายามของวอลแตร์ในคดี กาลาส์เริ่มเห็นผลในเดือนตุลาคม ๑๗๖๒ ประชาชนทั่วไปรับรู้เรื่องกรณีกาลาส์และ สนใจติดตามคดีนี้อย่างใกล้ชิด วอลแตร์จึง รุกต่อด้วยงานเขียนชื่อ *Traité sur la*

tolérance ซึ่งปรากฏในต้นปี ค.ศ. ๑๗๖๓ เพื่อให้เกิดขันติธรรม เพื่อป้องกันสิทธิของ ผู้ต้องหา และเพื่อปรับปรุงกระบวนการ ยุติธรรม

ในที่สุดความพยายามของ วอลแตร์ที่จะพิสูจน์ความบริสุทธิ์ของ กาลาส์ก็ประสบผลสำเร็จในวันที่ ๑๒ มีนาคม ๑๗๖๕ วอลแตร์ถึงกับหลั่งน้ำตา ด้วยความดีใจ⁽⁸⁾ ตั้งแต่นั้นมา วอลแตร์ก็ เป็น "บุรุษแห่งกาลาส์" ผู้มีชื่อเสียงโด่งดังไป ทั่วยุโรป

กรณีกาลาส์นี้ทำให้วอลแตร์เห็น ความน่าเกลียดน่ากลัวของความคลั่ง วิทยาศาสตร์ การขาดขันติธรรม ความโง่เง่าและ ความเชื่อโศคลงมากยิ่งขึ้น เพราะเป็นที่ แน่นนอนว่าหากกาลาส์เป็นคาทอลิก กาลาส์ก็คงจะไม่ถูกประหารชีวิต มิหนำซ้ำ พวกเขาอาจยังกล่าวอ้างว่าการประหาร โปโรเตสแตนท์ที่บริสุทธิ์ยิ่งดีกว่าที่จะยอมรับ ว่าศาลตัดสินผิด

"Plusieurs [...] dévotés dirent hautement qu'il valait mieux laisser rouer un vieux calviniste innocent que d'exposer huit conseillers de Langue doc à convenir qu'ils s'étaient trompés."⁽⁹⁾

นอกจากนี้ขบวนการศาลยุติธรรมก็ ไม่มี ความ ยุติธรรม นักกฎหมายและผู้ พิพากษาก็ไม่สนใจที่จะรักษาความยุติธรรม แต่มุ่งทำความเจริญก้าวหน้าในงานอาชีพ ให้แก่ตนเองมากกว่า กฎหมายก็ยังบกพร่อง อยู่มาก ไม่เอื้อในการป้องกันการตัดสิน ผิดพลาด วอลแตร์อ้างใน *Traité sur la*

Tolérance ว่า ในสมัยกรีกโบราณ การที่จะ ตัดสินประหารชีวิตคนนั้น ศาลจะต้องมีเสียง เกินครึ่งถึง ๕๐ เสียง แล้วศาลของประเทศ ฝรั่งเศสในศตวรรษที่ ๑๘ เล่า เป็นอย่างไร

“Il fallait, dans Athènes, cinquante voix au delà de la moitié pour oser prononcer un jugement de mort. Qu'en résulte-t-il? Ce que nous savons très inutilement, que les Grecs étaient plus sages et plus humains que nous.”⁽¹⁰⁾

วอลแตร์โกรธและสลดใจเป็นอย่างมากที่กรณีกาลาส์เกิดขึ้นในสมัยของเขาอัน ถือว่าเป็นศตวรรษแห่งความรู้และเหตุผล (Le siècle des Lumières) เพราะความ ก้าวหน้าของปรัชญาความรู้ไม่สามารถสู้ ความบ้าคั่งศาสนาได้เลย

“Et c'est de nos jours! Et c'est dans un temps où la philosophie a fait tant de progrès! Et c'est lorsque cent académies écrivent pour inspirer la douceur des moeurs! Il semble que le fanatisme, indigné depuis peu des succès de la raison, se débatte sous elle avec plus de rage.”⁽¹¹⁾

วอลแตร์ต้องโกรธและต้องต่อสู้อับเฉียวกับความบ้าคั่งศาสนาของสถาบัน ศาลและสถาบันการปกครองต่อไปอีก จนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายแห่งชีวิต เขาไม่ได้หยุดการต่อสู้เลยในช่วง ๑๖ ปีสุดท้ายแห่งชีวิต กรณีกาลาส์ยังไม่ทันเสร็จเรียบริ้อยก็ เกิดกรณีซีร์เวน (Sirven) ซึ่งเป็นโปรเตสแตนต์ชาวกาสต์ร์ (Castres) ซีร์เวนถูก

กล่าวหาว่าฆ่าบุตรสาวในปี ค.ศ. ๑๗๖๒ แต่หนีไปได้

วอลแตร์ช่วยซีร์เวนโดยการรณรงค์ทางจดหมายอีก และพิมพ์ Avis au public sur les parricides imputés aux Calas et aux Sirven ในปี ค.ศ. ๑๗๖๖ ในการรณรงค์ครั้งนี้ วอลแตร์ได้รับเงินช่วยเหลือจากพระเจ้าเฟรเดริกที่สองแห่งปรัสเซีย จักรพรรดินีคาเธอรีนที่สอง (Catherine II) แห่งรัสเซีย และเจ้านายชั้นสูงของยุโรปอีกหลายพระองค์ ในที่สุดซีร์เวนก็พ้นข้อกล่าวหาในปี ค.ศ. ๑๗๗๑ ระหว่างที่กรณีซีร์เวนนยังไม่เรียบริ้อยในปี ค.ศ. ๑๗๗๖ ก็เกิดกรณี เดอลาบาร์ (le chevalier de La Barre) เขาอายุ ๑๘ ปี ถูกตัดสินประหารชีวิตเมื่อวันที่ ๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๖๖ โดยการตัดสินตัดข้อมือ ตัดศีรษะและเผา เนื่องจากถูกกล่าวหาโดยไม่มีข้อพิสูจน์ว่าได้ตัดไม้กางเขนเล่น ซึ่งถือว่าเป็นการดูหมิ่นศาสนา เพชรฆาตได้เผาหนังสือ Dictionnaire philosophique ของวอลแตร์ซึ่งค้นได้ในบ้านพักของเดอลาบาร์ไปพร้อมกันด้วย วอลแตร์เห็นว่าการลงโทษนั้นป่าเถื่อนหนักเกินโทษ ที่ทำหลายร้อยเท่านัก (และผู้ต้องหาอาจจะไม่ได้ทำก็ได้) วอลแตร์ต่อสู้อย่างไม่ลดละที่จะให้มีการรื้อฟื้นคดีของเดอลาบาร์ ดังนั้น วันที่ ๑๕ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๖๖ ก็ปรากฏงานเขียนเรื่อง Relation de la mort du chevalier de La Barre และในปี ค.ศ. ๑๗๗๕ วอลแตร์ก็เผยแพร่หนังสือเรื่อง Le Cri du sang innocent แต่ความ

พยายามของวอลแตร์ก็ไม่สำเร็จ ผล
กรณีดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นว่าพวกคั่ง
ศาสนาเห็นโทษของการดูหมิ่นศาสนาหนัก
ยิ่งกว่าการฆ่าคน

แม้ว่าวอลแตร์จะรณรงค์เรื่อง
เดอลาบาร์ไม่สำเร็จ แต่ในปี ค.ศ. ๑๗๗๐ เขาก็
สามารถล้างมลทินให้แก่มงไบเย้ (Monbailli)
ซึ่งถูกกล่าวหาว่าฆ่าแม่ขี้เมา (แต่ความจริง
นางตายด้วยอุบัติเหตุ) ได้สำเร็จด้วย
บทความชื่อ La méprise d'Arras สำหรับ
กรณีสุดท้ายที่วอลแตร์ช่วยคือ กรณีของ
เคานท์ ลาลลี (Le Comte de Lally) ซึ่งถูก
ประหารชีวิตโดยไม่มีโอกาสสวนในข้อหา
ทรยศต่อชาติ เนื่องจากแพ่งสงครามใน
ประเทศอินเดีย วอลแตร์ช่วยรณรงค์เพื่อขอ
ความยุติธรรมให้แก่เคานท์ ลาลลีตั้งแต่ปี
ค.ศ. ๑๗๖๖ และได้รับรู้ถึงผลสำเร็จของเขา
ในวันที่ ๒๖ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๗๗๔ เพียงสี่
วันก่อนที่วอลแตร์จะเสียชีวิต คือ วันที่ ๓๐
พฤษภาคม ค.ศ. ๑๗๗๔ การต่อสู้อย่าง
ทรหดของวอลแตร์กับความบ้าคลั่งศาสนา
กับขบวนการศาลยุติธรรมและกับสถาบัน
การเมืองทำให้มีการประกาศกฤษฎีกาว่า
ด้วยขันติธรรม (L'Edit de tolérance) ในปี
ค.ศ. ๑๗๘๗ และการประกาศสิทธิมนุษยชน
(Déclaration des droits de l'homme)
ในปี ค.ศ. ๑๗๘๙

การต่อสู้กับ L'infâme

จากกรณีต่าง ๆ ที่วอลแตร์ได้เข้าไป
ร่วมต่อสู้ จะเห็นได้ว่าสาเหตุใหญ่ที่สุดที่
ทำให้ผู้ต้องหาเหล่านั้นถูกประหารชีวิตอย่าง

โหดร้ายทารุณทั้ง ๆ ที่พวกเขาไม่ผิดนั้น คือ
ความบ้าคลั่งศาสนา (le fanatisme)
ความเชื่อในหลักศาสนาโดยเฉพาะความ
เชื่อโชคลางอย่างมงาย (la superstition)
อันเป็นศัตรูตัวฉกาจของมนุษยชาติ ซึ่ง
วอลแตร์รวมอยู่ในสิ่งที่เขาเรียกว่า "l'infâme"
(ตัวจัญไร) วอลแตร์ใช้เวลาประมาณสองใน
สามของชีวิตของเขาต่อสู้กับศัตรูตัวนี้ เขาไม่
ได้เพิ่งมาเริ่มต่อสู้ในปี ค.ศ. ๑๗๖๒ เพื่อช่วย
กาลาส์ แต่ได้โจมตีการสังหารหมู่ชาว
โปรเตสแตนต์ในวันฉลองนักบุญบาร์เต-
เลอมี ("La Saint Barthélemy") ในคริสต์
ศตวรรษที่ ๑๖ ⁽¹²⁾ ในมหากาพย์ La
Henriade ในปี ค.ศ. ๑๗๒๘ แล้ว เพียงแต่
วอลแตร์เพิ่งมาประกาศสงครามอย่างเป็นทางการ
ชักชวนให้เพื่อนนักปรัชญาทุกคน
ช่วยกัน "บดขยี้ตัวจัญไร" ("Ecrasez l'infâme")
ดังปรากฏในจดหมายถึง D'Alembert
ลงวันที่ ๗ หรือ ๘ พฤษภาคม ค.ศ. ๑๗๖๑ ⁽¹³⁾
แต่การรณรงค์เพื่อ "บดขยี้ตัวจัญไร" หรือ "La
campagne Ecrinf" ซึ่งได้เริ่มมาตั้งแต่ปี
ค.ศ. ๑๗๕๐ แล้ว และหลังจากที่ "ประกาศ
สงคราม" กับ "L'Infâme" ในปี ค.ศ. ๑๗๖๑
เขาก็จับจดหมายทุกฉบับด้วยคำปลุกระดม
ว่า "Ecrasez l'infâme" ⁽¹⁴⁾ ทุกฉบับ
การปลุกระดมและการต่อสู้ของวอลแตร์ถึง
จุดเดือดสูงสุดในกรณีกาลาส์ในปี ๑๗๖๕
ดังเห็นได้จากจดหมายที่เขาเขียนถึงเพื่อน
สนิท ในวันที่ ๙ มกราคม เขาเขียนถึง
Damilaville ถึง ๒ ฉบับ ในวันเดียวกัน ⁽¹⁵⁾
และวันที่ ๑๗ มีนาคม ๑๗๖๕ อันเป็นวันที่
เขาทราบข่าวดีเรื่องกรณีกาลาส์ เขาก็จับ

จดหมายถึง Damillaville ด้วยคำปลุกระดมอย่างย่อของเขาถึง ๔ ครั้งว่า

“Ecr : L'inf: mon cher frère,

Ecr : L'inf: et dites à frère Protagoras

(D'Alembert) Ecr: L'inf:le matin, et écr:

l'inf: (sic) le soir.”⁽¹⁶⁾

จดหมายเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นว่าจิตใจของวอลแตร์ในตอนนั้นมุ่งมั่นอยู่กับการบดขยี้ศัตรูตัวร้ายนั้นอย่างจริงจัง แต่แล้ววอลแตร์ก็เลิกจบจดหมายด้วยคำปลุกระดมในปีต่อมา ในจดหมายถึง Damillaville ในวันที่ ๑๙ ธันวาคม ๑๗๖๖⁽¹⁷⁾ แต่นั่นไม่ได้หมายความว่าวอลแตร์เลิกทำสงครามกับ “l'infâme” ในทางตรงข้ามเขายังทำต่อไปอย่างมุ่งมั่น เพราะในปี ค.ศ.๑๗๖๗ และ ค.ศ.๑๗๖๘ เขาเขียนงานที่เป็นอาวุธร้าย ซึ่งเปรียบได้กับ “ลูกศร ประทัด ลูกระเบิด อาวุธกรก” (“flèches, pétards, bombes, machines infernales”)⁽¹⁸⁾ มากที่สุด ๙ เรื่อง ในปี ค.ศ.๑๗๖๗ และ ๑๑ เรื่องใน ค.ศ.๑๗๖๘ แต่ที่เขาเลิกใช้คำปลุกระดมเหล่านี้ เพราะวอลแตร์มารู้ความจริงว่าไม่มีใครสนใจอย่างจริงจังที่จะร่วมทำสงครามด้วยกับเขา เขาต้องต่อสู้อย่างโดดเดี่ยวต่อไป ไม่ต่างอะไรกับคอนกิโธเต้ของแซวันเตส⁽¹⁹⁾

คำว่า “L'infâme” นั้น นอกจากจะหมายถึงความบ้าคลั่งและความเขี้ยวองงามในศาสนาแล้ว ก็ยังหมายถึงการขาดขันติธรรม (l'intolérance) และทุกอย่างที่ต่อต้านปรัชญาแห่งความรู้และเหตุผล ซึ่งวอลแตร์มักหมายถึงคริสต์ศาสนานิกาย

โรมันคาทอลิกและศาสนจักรคอปติก วอลแตร์ย้ำถึงความมุ่งมั่นที่จะต่อสู้กับ

“l'infâme” จนหมดลมหายใจ

“O mes frères, combattons l'inf(sic)

[...] jusqu'au dernier soupir!”⁽²⁰⁾

อาวุธสำคัญของวอลแตร์ในสงคราม “Ecrlinf” นั้น คือ ปากกา งานเขียนของวอลแตร์แยกออกจากการต่อสู้ของเขาไม่ได้เลย และวอลแตร์ต่อสู้แบบนักเขียนที่เข้าไปร่วมในเหตุการณ์อย่างเต็มที่ (“écrivain engagé”) A. MAGNAN กล่าววาวอลแตร์นั้นเหมาะที่จะเป็น “écrivain” มากกว่า “écrivain” เพราะเขาใช้ปากกาของเขาต่อสู้เพื่อดำรงไว้ซึ่งความยุติธรรมจากสาเหตุต่าง ๆ (“Il met sa plume au service d'une cause.”)⁽²¹⁾ เขาเป็นตัวแทนที่ดีที่สุดของนักปรัชญาแห่งความรู้ (“le philosophe des Lumières”) ของคริสต์ศตวรรษที่ ๑๘⁽²²⁾ งานทุกชิ้นที่เขาเขียนตั้งแต่ปี ค.ศ.๑๗๕๕ มีจุดประสงค์เพื่อวิจารณ์การใช้อำนาจผิด ๆ หรือเพื่อแนะนำให้มีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งต่าง ๆ ในสังคมให้ดีขึ้น

“De 1755 et surtout de 1760 jusqu'à sa mort, il n'écrivit pour ainsi dire pas une page qui ne fut la critique d'un abus, la recommandation d'une réforme, une sollicitation au gouvernement ou au public pour l'une contre l'autre. A quatre-vingts ans il était aussi enragé qu'à soixante.”⁽²³⁾

ดังได้กล่าวมาแล้ว “l'infâme” คือ

ศาสนาคริสต์นิกายโรมันคatholic ศาสนจักรและทุกอย่างที่มากับศาสนา ได้แก่ เรื่องที่เกี่ยวกับพระเจ้าพระ พระสันตะปาปา ความมั่งงายในศาสนา ความบ้าคลั่งศาสนา การขาดขันติธรรม เรื่องเหตุการณ์มหัศจรรย์ ในตัวศาสนาคริสต์เอง วอลแตร์ปฏิเสธไม่ ยอมเชื่อเรื่องความอมตะของวิญญาณ ความเป็นพระเจ้าของพระเยซู เรื่องการ แสดงอภินิหารของพระเจ้า (La Révélation) เรื่องบาปกำเนิด เรื่องการรับศีล เรื่องเหล่านี้ วอลแตร์เห็นว่าเป็นเรื่องเหลวไหลทั้งสิ้น เขาจึงเสียดสีเยาะเย้ยประชดประชันอย่าง สนุกสนาน เช่น เรื่องที่เกี่ยวกับความ อมตะของวิญญาณใน "facétie" เรื่อง Au révérend père en Dieu messire Jean de Beauvais, créé par le feu roi. Louis XV: évêque de Senez (๑๗๗๔) วอลแตร์ว่า พวกปีศาจก็มีวิญญาณอมตะเช่นกัน ดังข้อความ

"Vous dites que Dieu seul possède l'immortalité, et nos âmes! Mon révérend père, et nos âmes! Ne passent — elles pas pour être immortelles aussi? On aurait souhaité que vous eussiez dit: "Dieu, qui possède et qui donne l'immortalité." Car enfin, le diable, comme vous savez; le diable, qui nous inspire tant de passions; le diable, qui est partout, a la réputation d'être immortel."⁽²⁴⁾

ส่วนเรื่องที่ว่าพระเยซูเป็นพระเจ้า วอลแตร์ตั้งข้อสงสัยว่าการที่พระเยซูคืนชีพ

และเสด็จขึ้นสวรรค์ต่อหน้าชาวโรมันทุกคน ย่อมเป็นเรื่องที่โด่งดังกว่าการตายของซีซาร์ แต่ทำไมไม่มีชาวโรมันคนใดพูดถึงเลย

"[...] l'idée d'un Dieu homme est monstrueuse"⁽²⁵⁾, "(et) c'est un miracle incompréhensible que Jésus, ressuscité, montât lentement au ciel dans une nuée à la vue de tous les Romains [...] sans que jamais aucun Romain ait fait la moindre mention de cette ascension, qui aurait dû faire plus de bruit que la mort de César."⁽²⁶⁾

ส่วนเรื่องบาปกำเนิด วอลแตร์โทษ พระเจ้าของคริสต์ศาสนาว่าป่าเถื่อนที่ให้ มนุษย์เกิดมาเพื่อจะได้รับการทรมานชั่ว นิรันดร์เพียงเพราะว่ามนุษย์คนแรกกินผลไม้ ต้องห้ามในสวนสวรรค์

"C'est outrager Dieu [...] c'est l'accuser de la barbarie la plus absurde que d'oser dire qu'il forma toutes les générations des hommes pour les tourmenter par des supplices éternels, sous prétexte que leur premier père mangea d'un fruit dans un jardin."⁽²⁷⁾

วอลแตร์ใช้ปฏิภาณเสียดสีเรื่องการ รับศีลมหาสนิทของพวกคาทอลิกว่าการที่ ถือว่าขนมปังเป็นตัวแทนของพระเยซู ก็เท่ากับให้คริสต์ศาสนิกชนกินพระเยซู เข้าไปเพื่อถ่ายออกมารวมกับของเสียอื่น ๆ เท่านั้นเอง

"[...] (les catholiques) annoncent trois dieux qui n'en font qu'un, [...] ils

disent qu'un de ces trois dieux a été pendu. Ils prétendent le ressusciter tous les jours avec des paroles; ils le mangent, et le rendent avec les autres excréments.”⁽²⁸⁾

วอลแตร์กล่าวว่า หากคนทั่วไปเห็นว่าเรื่องนี้เป็นแค่เรื่องไร้สาระก็คงจะไม่ใช่ไร แต่ที่ร้ายก็คือชาวคาทอลิกกลับถือเป็นจริงเป็นจัง หากใครไม่เชื่อเรื่องนี้ก็จะฆ่าเสียดังข้อความว่า

“C'est à cette doctrine qu'ils veulent que tous les hommes se soumettent; et quand ils sont les plus forts, il font mourir dans les tourments tous ceux qui osent opposer leur raison à cet excès de folie.”⁽²⁹⁾

ปัญหาเรื่องความเชื่อในอภินิหารของพระเจ้า (La Révélation) ก็ได้ทำให้เกิดการสังหารหมู่ในวันฉลองนักบุญบาร์เตเลมีย์ (La Saint-Barthélemy) และการฆาตกรรมอีกมากมายรวมถึงการแตกแยกในศาสนา

“[...] il est affreux d'avoir encore à disputer tous les jours sur la révélation; de voir la société chrétienne insociable, divisée en cent sectes sur la révélation; de se calomnier, de se persécuter, de se détruire pour la révélation; de faire des Saint—Barthélemy pour la révélation; d'assassiner Henri III et Henri IV pour la révélation [...] O Dieu, révélez — nous donc qu'il faut être humain et tolérant!”⁽³⁰⁾

การสังหารหมู่ “La Saint-

Barthélemy” นี้วอลแตร์ยอมรับไม่ได้เลย เพราะเป็นตัวอย่างที่เลวร้ายที่สุดของความบ้าคลั่งศาสนา วอลแตร์ถึงกับเป็นไข้ทุกครั้งในวันครบรอบของเหตุการณ์ร้ายนี้

“J'ai toujours la fièvre le 24 du mois d'auguste [...] vous savez que c'est le jour de la Saint-Barthélemy; mais je tombe en défaillance le 14 may(sic) ou l'esprit de la Ligue catholique [...] assassina Hanri IV par les mains d'un révérend Père.”⁽³¹⁾ [...] aujourd'hui 24 auguste ou 24 août 1772, jour ou ma plume tremble dans ma main, jour de l'anniversaire centenaire de la Saint-Barthélemy.”⁽³²⁾

เป็นที่แน่นอนว่าศาสนาคริสต์เป็นศาสนาที่เปื้อนเลือด มีแต่สงครามศาสนา

“L'Eglise romaine subsista mais toujours souillée de sang par plus de six cents ans de discorde entre l'empire d'Occident et le sacerdoce.”⁽³³⁾

ในส่วนของเกี่ยวกับพระเจ้าของคริสต์ศาสนา ก็เป็นพระเจ้าที่น่ากลัว เป็นพระเจ้าที่เป็นฆาตกร

“(Dieu) fit pleuvoir des pierres sur les Amorrhéens dans le chemin de Bethoron, et les tua tous avant d'arrêter le soleil et la lune pour le retuer.”⁽³⁴⁾

หรือเป็นพระเจ้าแห่งความยุ่งเหยิงและภัยพิบัติ ไม่มีความเมตตากรุณาแม้แต่กับเด็กและผู้หญิงที่บริสุทธิ์ดังปรากฏใน Poème sur le désastre de Lisbonne (๑๗๕๖)

“O MALHEUREUX mortels! O terre déplorable! [...] Ces femmes, ces enfants l'un sur l'autre entassés, Sous ces marbres rompus ces membres dispersés; Cent mille infortunés que la terre dévore, [...] Direz-vous, en voyant cet amas de victimes: 'Dieu s'est vengé, leur mort est le prix de leurs crimes?' Quel crime, quelle faute ont commis ces enfants Sur le sein maternel écrasés et sanglants?”⁽³⁵⁾

ในเรื่อง Candide พระเจ้าก็ดูไม่มีเหตุผล มากซึ่งเป็นคนนอกศาสนาคริสต์ (l'anabaptiste Jacques) แต่เป็นคนดีก็กลับจมน้ำตาย ในขณะที่ทะเลสาบเรือซึ่งเป็นคนเลวแต่กลับรอดชีวิต⁽³⁶⁾

วอลแตร์ประชดประชันพระเจ้าในบทที่ ๑๗ เมื่อ Candide คิดว่าจะปล่อยให้พระเจ้านำทางตนในการเดินทาง แต่เรือก็แล่นเข้าไปชนโขดหินอัปปาง

หลังจากนั้นไม่นานเมื่อพระเจ้าเองเป็นที่พึ่งของมนุษย์ไม่ได้แล้วมนุษย์จะไปพึ่งพระและสันตะปาปาซึ่งถือว่าเป็นตัวกลางระหว่างพระเจ้าและมนุษย์ได้อย่างไร ความเลวของพระและสันตะปาปานั้น วอลแตร์ได้รวบรวมเสียดสีถากถางไว้มากมายใน Candide และในงานเขียนอื่นๆ ในเรื่อง Candide พระติตโรคซิฟิลิสซึ่งแสดงให้เห็นว่าไม่ปฏิบัติตนอยู่ในวินัย (บทที่ ๑๔) คนที่ดื่มตุ๋น Candide ที่ปารีส ก็เป็นพระ (บทที่ ๒๒) ผู้ที่ขโมยเงินและเครื่องเพชรนิลจินดาของ Cunégonde ก็คือ

พระ (บทที่ ๑๐) พระในคอนแวนต์ก็มีแต่ อิจฉาวิษยาภัน (บทที่ ๒๔) พวกพระเยซูอิตก็วางอำนาจ (บทที่ ๑๔) พระไม่มีขันติธรรม เผาคนเป็นว่าเล่น เต็มไปด้วยความมกมาย เช่น เผาคนเพื่อป้องกันแผ่นดินไหว (บทที่ ๕ และ ๖) พระไม่มีความเมตตา Candide ขอความช่วยเหลือจากพระ ก็ไม่ยอมช่วย แต่ผู้ที่ช่วยคือฆาตกรคนนอกศาสนาคริสต์ (บทที่ ๓) นับว่าวอลแตร์ใช้วิธีประชดประชัน ใช้การแฝงนัย (ironie) ได้ดีเยี่ยม นอกจากนี้ พระยังเป็นพวกกรักร่วมเพศ (บทที่ ๑๕) ในงานเขียนอื่น ๆ เราก็จะเห็นพระเกียดคร้านไม่ทำงาน วอลแตร์ว่าช่างฝีมือต่าง ๆ ยังมีประโยชน์ต่อมนุษยชาติมากกว่า “นักปล้นสะดมในคราบนักบวชพวกนี้” (des rapines ecclésiastiques)⁽³⁷⁾:

“Sont-ils (les moines) plus utiles que moi (l'homme aux quarante écus) à la patrie? – Non, mon cher voisin. [...] Cultivent-ils la terre? Défendent-ils l'Etat quand il est attaqué? – Non, ils prient Dieu pour vous. – Eh bien! Je prierai Dieu pour eux, et partageons”. L'Homme aux quarante écus, (๑๗๖๔)⁽³⁸⁾ “Nous ne prétendons point offenser les lamas, les bonzes, les talapoins, les derviches, à Dieu ne plaise; mais nous pensons que si l'on en faisait des chaudronniers, des cardeurs de laine, des maçons, des charpentiers, ils seraient bien plus utiles au genre humain: car enfin nous avons un besoin continuel de bons ouvriers, et

nous n'avons pas un besoin si marqué d'une multitude innombrable de lamas et de fakirs." Epître écrite de Constan-tionope aux frères, (๑๗๖๘) ⁽³⁹⁾

นอกจากความชั่วเหล่านี้แล้ว พวกพระยังเบียดเบียนคนยากจนในรูปของการเรียไร ซึ่งเทียบได้กับภาษีที่หนักอึ้ง เพราะพวกคนจนเหล่านี้แม้จะยากจนแสนเข็ญก็ไม่กล้าปฏิเสธพวก "คนในชุดดำ" ("ce monsieur à manteau noir") ⁽⁴⁰⁾ อันเป็นวลีที่วอลแตร์ใช้เรียกพระโดยแฝงความหมายของความเลวร้ายแบบปีศาจไว้

"Il faut remarquer que, sous le nom d'aumône, les moines mendians imposent au peuple la taxe la plus accablante. Quand un pauvre cultivateur a payé au receveur de la province, en argent comptant, le tiers de sa récolte non encore vendue, les droits à son seigneur, la dîme de ses gerbes à son curé, que lui reste-t-il? Presque rien; et c'est ce rien que les moines mendians demandent comme un tribut qu'on n'ose jamais refuser." Canonisation de saint Cucufin (๑๗๖๙) ⁽⁴¹⁾

ที่น่าบัดสี คือ พระซึ่งเกียจคร้านกลับ ร่ำรวยมหาศาล และไม่ต้องจ่ายภาษี

"Je me trouvai bientôt vis-à-vis d'une maison superbe. [...] on m'eut appris que ce palais était le couvent des révérends pères carmes déchausses." L'Homme aux quarante ecus ⁽⁴²⁾ "On

assure que les bénédictins [...] possèdent environ neuf millions de livres tournois de rente dans le royaume de France." Extrait de la Gazette de Londres du 20 février 1762 ⁽⁴³⁾

ผู้ที่เป็นหัวหน้าของพวก "ชุดดำ" นี้ก็ไม่ได้ดีไปกว่าลูกน้องเลย ดังเช่นสันตะปาปามักแอบมีลูกทิ้งไว้ในที่ต่าง ๆ ตัวอย่างเช่น หญิงชรา ("la vieille") ในเรื่อง Candide ก็เป็นลูกสาวของสันตะปาปา

ศาสนจักรและสันตะปาปาก็เป็น "rapines ecclésiastiques" เช่นกัน เพราะประเทศต่าง ๆ เช่น โปแลนด์ (คือฝรั่งเศส) ต้องเสียภาษีให้โรมซึ่งก็ร่ำรวยอีกเหมือนกัน

"Rome est bien loin de vous (Braves Polonais), et elle est riche; vous êtes pauvres; envoyez-lui encore le peu d'argent que vous avez, [...] Dépouillez-vous pour l'Eglise romaine, vendez vos fourrures pour faire des présents à Notre-Dame de Lorette à plus de quinze cents milles de Kaminicek (sic) [...]." Discours aux confédérés catholiques de Kaminek en Pologne, par le major Kaiserling, au service du roi de Prusse (๑๗๖๘) ⁽⁴⁴⁾

อีกประการหนึ่งตำแหน่งสันตะปาปา ซึ่งก็คล้ายกับเป็นกษัตริย์ในสมณเพศนั้น เป็นสิ่งที่วอลแตร์ยอมรับไม่ได้เพราะตามหลักการแล้วสมณเพศไม่ควรมียศฐาบรรดาศักดิ์ ฉะนั้นตำแหน่งสันตะปาปาจึง

เป็นการดูหมิ่นคำสอนของพระเยซูอย่างยิ่ง

“Un prêtre roi était un blasphème dans une religion dont le fondateur a dit en termes exprès dans l'Évangile : 'Il n'y aura parmi vous ni premier ni dernier.' L'Épître aux Romains, (๑๗๖๘) ⁽⁴⁵⁾

และพวกนี้พอเป็น “prêtre roi” ก็ล้มตัวใช้อำนาจมืด ๆ ปฏิบัติตัวเช่นทรราชทั่ว ๆ ไป

“[Il (le pape) ose] se croire supérieur aux rois, [...] vouloir soumettre les couronnes à une triple mitre, [...] excommunier les souverains, [...] mettre les Etats en interdit, [...] prétendre disposer de tous les royaumes de la terre.” Sermon du papa Nicolas Charisteski prononcé dans l'église de Sainte-Toléranski, village de Lithuanie, le jour de Sainte-Epiphanie (๑๗๗๑) ⁽⁴⁶⁾

พวก “l'infâme” ที่เป็นคนก็ก่อให้เกิด “l'infâme” ที่เป็นความคิด ความรู้สึก และการปฏิบัติ ความเชื่อ มงาย ความบ้าคลั่งศาสนา การขาดขันติธรรม ความเชื่อเรื่องเหตุการณ์มหัศจรรย์ล้วนเป็นความโง่เง่าความเลวร้ายที่เป็นสาเหตุให้เกิดการสังหารหมู่ในวันเซนต์บาร์เตเลมี เกิดคดีกาลาสี ซีร์เวน เดอลาบาร์ ฯลฯ วอลแตร์ทำสงครามกับ “l'infâme” นี้อย่างไม่ลดละเช่นกัน ดังจะเห็นได้จากคำวิจารณ์อย่างรุนแรงในง่านเขียนเชิงเสียดสีต่าง ๆ และในจดหมายของเขา

ความเชื่อ มงาย ในศาสนา หมายถึงถึงสิ่งเกี่ยวกับความเร้นลับยากที่จะเข้าใจได้ พิธีสังเวชนูซาเทพเจ้า การให้ความศักดิ์สิทธิ์กับอำนาจและความรู้บางอย่าง รวมถึงการยอมสละความสุขปัจจุบันเพื่อรอความสุขในโลกหน้า ⁽⁴⁷⁾

คำคุณศัพท์ที่วอลแตร์ใช้กับคำ “superstition” คือ คำ “infâme” วอลแตร์ใช้คำนี้เป็นครั้งแรกในความหมายของ “infâme” ตามที่ได้กล่าวมาแล้วในปี ค.ศ. ๑๗๔๐ ในจดหมายถึง Charles

François HENault วอลแตร์แสดงความเกลียดชัง “la superstition” อย่างยิ่ง

“Autant que je déteste et que je méprise la basse et infâme superstition qui déshonore tant d'états, autant j'adore la vertu véritable.” ⁽⁴⁸⁾

วอลแตร์ใช้คำเช่นเดียวกันนี้อีกในปี ค.ศ. ๑๗๗๔ ใน “facétie” เรื่อง Au révérend père en Dieu messire Jean de Beauvais, créé par le feu roi, Louis XV, évêque de Senes เขาประนามความเชื่อ มงาย นี้ว่าเป็น “มารดาแห่งความหน้าไหว้หลังหลอก”

“L'infâme superstition est la mère de l'hypocrisie.” ⁽⁴⁹⁾

ความ มงาย เป็นต้นเหตุของการฆาตกรรมและอาชญากรรมอันเลวร้ายมากมาย

“Toutes les fois qu'on a vu des princes assassinés en Europe, la

superstition de ces peuples a toujours aiguisé le poignard [...] Pour le nombre des seigneurs et des citoyens que ces superstitions ont fait massacrer, il est immense; et de tant d'assassinats horribles il n'en est aucun qui n'ait été médité, encouragé, sanctifié dans le sacrement qu'ils appellent de confession.”⁽⁵⁰⁾

ความเชื่ออย่างมงายทางศาสนา มักจะปรากฏคู่กับความบ้าคลั่งศาสนา ผู้ที่ตกอยู่ภายใต้อำนาจของความมงายนี้จะไม่เคารพความเชื่อความคิดของผู้อื่น ก่อให้เกิดการฆ่ากันอย่างนองเลือด และหากใครไม่เชื่อในศาสนาคริสต์ก็จะถูกฆ่าอย่างทรมาณ วอลแตร์โจมตีความบ้าคลั่งนี้โดยใช้คำกริยาที่เกี่ยวข้องกับการฆ่ามากมายหลายคำ ย้ำให้เห็นถึงความโหดร้ายทารุณของพวกบ้าคลั่งศาสนา

“Nous ne voulons point répéter ici ce qu'on a tant dit des massacres des Albigeois, des habitants de Méindol, de la Saint-Barthélemy, de soixante ou quatre-vingt mille Irlandais protestants, égorgés, assommés, pendus, brûlés par les catholiques, aux ordres de quelques moines. Nous frémissons, nous gémissons: mais, il faut le dire [...] Oui, [...] il y a encore des fanatiques assez barbares, des hommes assez dignes de l'enfer, pour dire qu'il faut faire périr dans les supplices tous ceux qui ne

croient pas à la religion chrétienne.”⁽⁵¹⁾

ใน “facétie” เรื่องเดียวกันนี้ วอลแตร์พูดอย่างประชดประชันว่าคนฆ่ากันในนามของพระเจ้า ช่างน่าขันสิ้นดี

“Alors on s'égorge au nom de Dieu.”⁽⁵²⁾

น่าขัน แต่ก็ หัวเราะจะไม่ออก วอลแตร์แสดงความโกรธเกลียดและโมโหโดยใช้คำรุนแรงด่าการขาดขันติธรรมที่เลวร้าย (“cet exécration intolérantisme”)⁽⁵³⁾

ส่วนในเรื่องที่เกี่ยวกับเหตุการณ์มหัศจรรย์ในศาสนาคริสต์นั้น วอลแตร์ก็ทำให้กลายเป็นเรื่องตลกขบขันหัวที่สุด โดยยกเอาคำพูดอันศักดิ์สิทธิ์ในพระคัมภีร์ไบเบิลที่เกี่ยวกับความศรัทธาที่ว่า “หากคนเรามีศรัทธาเล็กน้อยแม้เท่าเมล็ดมัสตาร์ด ก็จะสามารถเคลื่อนย้ายภูเขาได้” กลายเป็น “ต้องมีความศรัทธาเท่าภูเขา จึงจะเคลื่อนย้ายเมล็ดมัสตาร์ดได้” แต่สิ่งมหัศจรรย์ในพระคัมภีร์เชื่อมความศักดิ์สิทธิ์ลงทันที เมื่อผู้อ่านเห็นตัวละครสองคนคุกเข่าสวดมนต์กลางแจ้งโดยมีกระปุกมัสตาร์ดแห่งดีจอยู่ตรงกลาง

“[...] nous priâmes la montagne, l'un et l'autre avec dévotion, de vouloir bien marcher. Elle n'en fit rien. Le rouge monta au visage de madame; elle est très altière, et veut fortement ce qu'elle veut. “il se pourrait faire, me dit-elle, qu'on dût entendre, selon vos principes, le contraire de ce qu'on lit dans le texte; il est dit qu'avec un peu de moutarde de

foi on transportera une montagne: cela signifie peut-être qu'avec une montagne de foi on transportera un peu de moutarde." Elle ordonna sur-le-champ à son maître d'hôtel d'en faire venir un pot [...] monsieur le comte [...] fut assez surpris de voir un pot de moutarde (de Dijon) à terre entre madame la comtesse et moi." (54)

ความมกมายและการขาดขันติธรรมนี้เองทำให้นักคิดนักเขียนตกอยู่ในอันตรายเสี่ยงต่อการถูกจับถูกเผา วอลแตร์เองก็เสี่ยงชีวิตหลายครั้ง เพราะเขียนต่อต้านศาสนาเป็นส่วนใหญ่ เขาจึงไม่เซ็นชื่อในงานเขียนของเขาเพราะเขาต้องการเป็น "อัครสาวกโดยไม่ต้องถูกทรมานจนตาย" แบบนักบุญ ("apôtre sans être martyr") (55) นอกจากพยายามป้องกันตัวเองแล้ว วอลแตร์ก็ยังพยายามช่วยป้องกันนักเขียนนักปรัชญาคนอื่นด้วย ทั้งนี้เพื่อปกป้องเสรีภาพแห่งการพูด การเขียน และการคิด เพื่อให้อักษรศาสตร์ ศิลปศาสตร์ ปรัชญา และวิทยาศาสตร์ เจริญรุ่งเรืองนั่นเอง และสิ่งที่วอลแตร์ถือว่าเป็นอนุเสาวรีย์แห่งความรู้ของศตวรรษที่ ๑๘ คือ สารานุกรม (l'Encyclopédie) ซึ่งถูกพระเจ้าลูอิส์ Berthier โจมตีใน Journal de Trévoux ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๕๑ และโจมตีหนักระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๕๕-๕๗ พร้อมกับ Lettres philosophiques ของวอลแตร์ว่าเป็นหนังสือที่เป็นอันตรายต่อศาสนาและต่อประเทศชาติ จนกระทั่งหนังสือทั้งสองเล่ม

ถูกสั่งห้ามในปี ๑๗๕๙ วอลแตร์ตอบโต้ Berthier ด้วย "facétie" ซึ่งตลกกว่าเรื่องและแสดงไหวพริบปฏิภาณ (spirituel) ในปี ๑๗๕๙-๑๗๖๐ เรื่อง Relation de la maladie, de la confession, de la mort et de l'apparition du jésuite Berthier, avec la Relation de voyage de frère Garassise, et ce qui s'ensuit, en attendant ce qui s'ensuivra ความจริงก่อนหน้านี้วอลแตร์ก็ได้หัวเราะเยาะพวกเยซูอิตใน Candide เมื่อต้นปี ค.ศ. ๑๗๕๙ แล้ว พวกพระที่วางอำนาจในปารากวัยก็เป็นพวกเยซูอิต และพระที่ชอบพี่ชาย Cunégonde คือ le père Croust ก็เป็นเยซูอิตและวอลแตร์ยังให้ Candide ฆ่าพระเยซูอิตซึ่งเป็นพี่ชายของ Cunégonde นับว่าวอลแตร์ยังป็นนั้ดเดียวได้น้กสองตัว คือ แก้วแค้น Berthier และแก้วแค้นพวกขุนนางในขณะเดียวกัน ในเมื่อฆ่า Berthier ในชีวิตจริงไม่ได้ก็ฆ่าในนิทานและที่ตลกที่สุด คือ ผู้ฆ่านั้นคือ Candide อันแสนซื่อบริสุทธิ์ แกม Candide ยังรำพึงออกมาอีกว่า "วารสารเตรวูส์" จะว่าอย่างไรหนอ?" ("Et que dira le Journal de Trévoux?") (56)

ก่อนหน้านี้ในปี ค.ศ. ๑๗๕๐ วอลแตร์ก็ได้เขียน "facétie" เรื่อง Remerciement sincère à un homme charitable โจมตีพวกพระฌ็องเซนิสต์ (janséniste) ที่บังอาจโจมตี Montesquieu วอลแตร์ตำความบ้าคลั่งศาสนาของพวกพระที่มีแต่ทำให้เกิดการแตกแยก การฆ่าฟันกันและใช้วิธีการประชดประชันว่าขันติธรรม

ของพวกนักปรัชญานี้แหละที่ก่อให้เกิด สงคราม เกิดการสังหารหมู่ในวัน Saint-Barthélemy และในทางตรงกันข้ามความ กระตือรือร้นอันศักดิ์สิทธิ์ของพวกเขา กลับก่อให้เกิดความปรองดองกัน

“[...] vous avez souvent essayé d'armer chrétiennement (N.B. l'ironie) les fidèles les uns contre les autres. Vous prêchez le schisme pour la plus grande gloire de Dieu. Tout cela est très édifiant [...] Monataigne, Charron, [...] Descartes, [...] ces hommes affreux [...] bouleversèrent tout en France. C'est leur philosophie qui fit donner tant de batailles, et qui causa la Saint-Barthélemy. C'est leur esprit de tolérance qui est la ruine du monde; et c'est votre saint zèle qui répand partout la douceur de la concorde”.⁽⁵⁷⁾

ในจดหมายอันมีชื่อฉบับวันที่ ๓๐ สิงหาคม ๑๗๕๕ ที่วอลแตร์เขียนถึงรูสโซ (ROUSSEAU) วอลแตร์แก้คำกล่าวหาของรูสโซที่ว่าศิลปศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ทำลายจริยธรรมและศีลธรรม วอลแตร์ได้ ว่าวิชาความรู้ก่อให้เกิดอาชญากรรมน้อยกว่าวิชา

“Les grands crimes n'ont été commis que par de célèbres ignorants.”⁽⁵⁸⁾

นอกจากนั้นวอลแตร์ยังเชื่อว่าศิลปะเป็นงานชิ้นเอกของสังคม (“le chef-d'œuvre de la société”) ⁽⁵⁹⁾ ละครก็มิ ประโยชน์ที่จะช่วยขัดเกลาจิตใจของเยาวชน

และคนทุกชั้นในสังคม วอลแตร์ห่วงใย ตลอดเวลาในสถานภาพของนักแสดงเพราะ ศาสนจักรไม่ยอมรับและเมื่อนักแสดงที่ชื่อ Adrienne LECOUVREUR ตาย ศาสนา จักรก็ไม่นิยมให้ฝังศพของเธอ แต่เอาไปทิ้งที่ กองขยะ วอลแตร์ กล่าวถึงกรณีนี้ใน *Lettres philosophiques* (๑๗๓๔) ในจดหมายฉบับ ที่ ๒๓ เพื่อให้คนให้เกียรติแก่นักแสดงและ นักปรัชญาเช่นในประเทศอังกฤษ และใน *Candide* (๑๗๕๙) วอลแตร์ก็กล่าวถึงอีกใน บทที่ ๒๒

การต่อสู้เพื่อเสรีภาพในการพูด การคิดและการเขียน ความเสมอภาคและ ภราดรภาพ

การที่วอลแตร์ต่อสู้เพื่อนักเขียน นักปรัชญาและศิลปินนั้น วอลแตร์ทำด้วย จิตใจที่เป็นนัก-ปรัชญาของศตวรรษที่ ๑๘ โดยแท้ วอลแตร์ถือว่าปรัชญา (la philosophie) ซึ่งหมายถึงความรู้อัน ประ กอบ ด้วย เหตุ ผล ทั้ง หลาย จะทำประโยชน์ให้แก่มนุษยชาติ และจะ บดขยี้ “l'infâme” ได้

เพราะฉะนั้นวอลแตร์จึงมีความ ซื่อสัตย์ต่อกลุ่มนักปรัชญา ซึ่งเขาเรียกว่า “le petit troupeau” ⁽⁶⁰⁾ มาก เขายกย่องว่า เป็นกลุ่มอันศักดิ์สิทธิ์ “la troupe sacrée” ⁽⁶¹⁾ ที่จะนำแสงสว่างแห่งความรู้มาเพื่อสร้าง ชันติธรรมให้เกิดขึ้น เมื่อสันติธรรมเกิดขึ้น เสรีภาพก็จะเกิดตามมา และเสรีภาพที่ สำคัญที่สุดที่เป็นรากฐานของเสรีภาพอื่น ๆ ทั้งหมดคือ เสรีภาพแห่งการพูด การเขียน และการคิด วอลแตร์จึงพยายามเรียกร้องให้

ทุกคนสนับสนุนเสรีภาพนี้ อันเป็นสิทธิของคนที่เป็นอิสระทุกคน

“Le droit de dire et d'imprimer ce que nous pensons est le droit de tout homme libre [...] Soutenons la liberté de la presse, c'est la base de toutes les autres libertés, c'est par là qu'on s'éclaire mutuellement.”⁽⁶²⁾

และความมีเสรีภาพของแต่ละคนก็จะนำไปสู่การเคารพสิทธิของผู้อื่น

“Qu'est-ce qu'en effet que d'être libres? C'est raisonner juste, c'est connaître les droits de l'homme; et quand on les connaît bien, on les défend même.”⁽⁶³⁾

สิ่งนี้นับได้ว่าเป็นการประกาศสิทธิมนุษยชนแบบวอลแตร์ นอกจากเสรีภาพแล้ว วอลแตร์ก็ทรงรังเกียจมีภราดรภาพและความเสมอภาค เรื่องภราดรภาพนั้น วอลแตร์เน้นมาก ตอนเกิดกรณีกาลาส์ใน *Traité sur la la tolérance* (๑๗๖๓) เพื่อให้คนรักกันแม้จะต่างศาสนา กัน ทุกคนก็เป็นลูกของพระเจ้าองค์เดียวกัน มีความเท่าเทียมกันต่อหน้าพระเจ้า

“[...] je vous dis qu'il faut regarder tous les hommes comme nos frères.”⁽⁶⁴⁾

ในบทสุดท้ายของงานเขียนชิ้นเดียวกันนี้ วอลแตร์ก็สวดอ้อนวอนพระเจ้าในเรื่องเดียวกัน

“Puisse tous les hommes se souvenir qu'ils sont frères!”⁽⁶⁵⁾

ต่อม่าวอลแตร์ก็พูดคล้าย ๆ กัน

ใน “facétie” เรื่อง *Sermon prêché à Bâle, le premier jour de l'an 1768, par Josias Rossette* (1768)

“Enfin [...] il s'est trouvé un génie supérieur qui [...] s'est souvenu que tous les hommes sont frères.”⁽⁶⁶⁾

เป็นที่แน่นอนว่าหากมีภราดรภาพกรณีกาลาส์และอีกหลาย ๆ กรณีก็คงไม่เกิดขึ้น

ในเรื่องที่เกี่ยวกับความเสมอภาคนั้น วอลแตร์ไม่ได้หมายความว่าความเท่าเทียมกัน (le nivellement) ในสังคม แต่หมายถึงความมีสิทธิพื้นฐานบางอย่างเหมือนกัน รวมทั้งความมีสิทธิในการครอบครองที่ดินและความเท่าเทียมกันในการจ่ายภาษี

“(L'égalité, c'est) la jouissance commune de certains droits élémentaires, y compris la sécurité de la propriété et des impôts équitables”⁽⁶⁷⁾ “Nous sommes également hommes, mais non membres égaux de la société.”⁽⁶⁸⁾

แต่ระบบทาสขัดต่อเสรีภาพ ภราดรภาพและความเสมอภาค ระหว่างปี ค.ศ. ๑๗๗๑ ถึงปี ค.ศ. ๑๗๗๘ ปีที่เขาเสียชีวิต วอลแตร์ต่อสู้เพื่ออิสรภาพของพวกทาสติดที่ดินของพวกพระที่ Saint Claude งานเขียนสองชิ้นที่ใช้สำหรับการรณรงค์ครั้งนี้คือ *La Voix du curé sur les serfs du Mont-Jura* (๑๗๗๒) และ *Requête au roi pour les serfs du Saint-Claude* (๑๗๗๗) วอลแตร์เสียชีวิตไปก่อนโดยไม่เห็นผล พวกทาสได้รับอิสรภาพตอนปฏิวัติฝรั่งเศส

ในปี ค.ศ. ๑๗๘๙ ก่อนที่จะเกิดกรณีทาสติด ที่ดินแห่ง Saint-Claude วอลแตร์ได้โจมตี ความโหดร้ายทารุณของระบบทาสใน อาณานิคมใน Candide (๑๗๕๙) ในบทที่ ๑๙ โดยการเสียดแทงใจชาวยุโรปได้อย่าง เจ็บแสบ โดยให้ทาสพูดว่าชาวยุโรปได้กิน น้ำตาลจากความทุกข์ทรมานของพวกเขา

“C'est à ce prix que vous mangez du sucre en Europe.”⁽⁶⁹⁾

การต่อสู้เพื่อให้มีการปรับปรุง ขบวนการยุติธรรม การสนับสนุนการ ปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราช การต่อต้านอภิสิทธิ์ของพวกเขา การนับถือพระเจ้าแบบ Théisme และการ ต่อต้านสงคราม

เพื่อกำจัด “l'infâme” ให้สิ้นจาก สังคม วอลแตร์เห็นว่าควรจะมีการปรับปรุง ขบวนการยุติธรรม ระบบการปกครองแบบ กษัตริย์สมบูรณาญาสิทธิราช ยกเลิก อภิสิทธิ์ของพวกเขา การนับถือพระเจ้า แบบ Théisme และต่อต้านสงคราม

จากกรณีต่าง ๆ ที่วอลแตร์ได้เข้าร่วม วรรณคดีจะเห็นได้ว่าสาเหตุใหญ่ที่ทำให้ศาล ยุติธรรมไม่ยุติธรรมคือความบ้าคลั่งศาสนา การใช้อำนาจลับหลังของผู้พิพากษา และนักกฎหมาย (ซึ่งวอลแตร์ได้ถากถางไว้ ในบทที่ ๑๙ ของ Candide) รวมทั้งความ รุนแรงของกฎหมายก็มีส่วนทำให้ผู้บริสุทธิ์ ต้องรับโทษไปได้เช่นกัน วอลแตร์ได้แนะนำ ความคิดอย่างหนึ่งเพื่อใช้ในการตัดสินคดี ซึ่งเป็นความคิดที่น่าสยмыมากสำหรับสมัย นั้น ในคำจำกัดความของคำว่า “อาชญากรรม”

(crime) ใน Dictionnaire philosophique วอลแตร์เสนอว่าหากพบว่าผู้ถูกกล่าวหาผิด จริงโดยมีหลักฐานว่าผิด ๑๐๐,๐๐๐% แต่หากว่าเขายังมีโอกาสเป็นผู้บริสุทธิ์ได้แม้ เพียง ๑% ก็ตาม ก็ต้องถือว่าเขาเป็นผู้ บริสุทธิ์และเป็นผู้ผิดเท่า ๆ กันอยู่

“Si contre cent mille probabilités que l'accusé est coupable il y'en a une seule qu'il est innocent, cette seule doit balancer toutes les autres.”

และหากไม่มีโทษประหารชีวิต ในกฎหมาย กาลาสี ซีร์เวน และเดอลาบาร์ก็ คงยังไม่ตาย ในงานเขียนเรื่อง Commentaire sur le livre des délits et des peines par un avocat de province (๑๗๗๖) วอลแตร์ เห็นว่าการลงโทษคนด้วยการประหารชีวิต นั้น รัฐเสียประโยชน์อย่างมาก รัฐจะได้ ประโยชน์มากกว่าหากให้นักโทษทำงาน เขาไม่เห็นด้วยเลยกับโทษประหารชีวิต

“On a dit longtemps, qu'un homme pendu n'est bon à rien, et que les supplices inventés pour le bien de la société doivent être utiles à cette société. Il est évident que vingt voleurs vigoureux, condamnés à travailler aux ouvrages publics toute leur vie, servent l'Etat par leur supplice, et que leur mort ne fait de bien qu'au bourreau, que l'on paye pour tuer les hommes en public.”⁽⁷⁰⁾

วอลแตร์เชื่ออย่างที่เขาได้แสดงให้เห็นแล้วในบทสุดท้ายของ Candide ว่างาน สามารถทำให้คนเป็นคนดีคนชั่วได้ตั้งที่

เขาได้กล่าวสรุปใน Commentaire [...]

“Forcez les hommes au travail, vous les rendrez honnêtes gens.”⁽⁷¹⁾

และในกรณีที่เป็นจริง ๆ ที่จะต้องตัดสินโทษประหาร ก็ควรให้มีความเห็นชอบจากกษัตริย์ก่อน⁽⁷²⁾ ข้อบกพร่องที่เห็นได้ชัดอีกประการของกฎหมายและทำให้เกิดความยุติธรรมอย่างยิ่งแก่ผู้ต้องหาคือ ไม่ว่าผู้ต้องหาจะผิดหรือไม่ โดยยังไม่หลักฐานก็จะถูกขังทันทีก่อนที่จะดำเนินคดีในศาล ดังตัวอย่างในกรณีของเคนท์ลาลลี ซึ่งถูกขังอยู่ถึง ๔ ปี ก่อนถูกประหารชีวิตและปรากฏว่าเขาบริสุทธิ์ วอลแตร์ได้รำพึงถึงเรื่องนี้ในจดหมายถึง Richelieu ในวันที่ ๒๑ กรกฎาคม ค.ศ. ๑๗๖๔

“On commence toujours en France par mettre un homme trois ou quatre ans en prison, après quoi on le juge.”⁽⁷³⁾

สิ่งที่วอลแตร์อยากเห็น คือ กฎหมายว่าด้วย “habeas corpus” แบบอังกฤษนั่นเอง และอังกฤษอีกนั่นเองที่ให้ตัวอย่างระบบกษัตริย์ที่วอลแตร์อยากได้ เป็นกษัตริย์ที่มีอำนาจสูงสุดแต่ก็ไม่ทำอะไรได้ตามใจชอบ ต้องปกครองตามกฎหมาย ประกันความปลอดภัยและเสรีภาพให้แก่ประชาชน วอลแตร์ได้กล่าวไว้ตั้งแต่ปี ๑๗๒๔ ในมหากาพย์ La Henriade แล้ว และยังชื่นชมระบบนี้ในจดหมายฉบับที่ ๘ ของ Lettres philosophiques (๑๗๓๔)

“La nation anglaise est la seule de la terre qui soit parvenue à régler le

pouvoir des rois en leur résistant, et qui, d'efforts en efforts, ait enfin établi ce gouvernement sage où le Prince, tout puissant pour faire du bien, a les mains liées pour faire le mal, où les seigneurs sont grands sans insolence et sans vassaux, et où le peuple partage le gouvernement sans confusion.”⁽⁷⁴⁾

กษัตริย์ในความคิดของวอลแตร์คือ “กษัตริย์นักปรัชญา” (le roi philosophe) ซึ่งวอลแตร์ใช้ Zadig เป็นตัวอย่างในนิทานปรัชญา เรื่อง Zadig (๑๗๔๗) ซึ่งปกครองประเทศด้วยสันติภาพเกียรติศักดิ์และความอุดมสมบูรณ์ (“la paix, [...] la gloire et [...] l'abondance”⁽⁷⁵⁾)

วอลแตร์เห็นตัวอย่างจริงของ “le roi philosophe” ในตัวของจักรพรรดินี Catherine II แห่งรัสเซีย (ซึ่งเป็นการเข้าใจผิดของวอลแตร์) วอลแตร์สรรเสริญพระองค์อย่างผิด ๆ ไว้ในงานหลายชิ้นเช่นใน “facétie” เรื่อง Sermon prêché à Bâle [...] (๑๗๖๘) วอลแตร์ยกให้พระองค์เป็นตัวอย่างของกษัตริย์ที่มีความสุขุมรอบคอบ มีความยุติธรรมและปกครองประเทศด้วยสันติธรรม

“L'impératrice de Russie [...] établit la tolérance universelle dans ses vastes Etats [...] (Elle protégea) les droits des citoyens, et (elle fit) trembler les persécuteurs. O roi sage et juste [...]! O primat éclairé, prince sans orgueil, et prêtre sans superstition, soyez bénis et imités dans tous les

siècles!"⁽⁷⁶⁾

ใน Dictionnaire philosophique วอลแตร์ก็กล่าวสรรเสริญยกย่องพระองค์ แบบเดียวกันในคำ "Torture" ซึ่งพิมพ์ในปี ค.ศ. ๑๗๖๙ และในนิทานเรื่อง La Princesse de Babylone (๑๗๖๘)⁽⁷⁷⁾

บุคคลพวกแรกที่วอลแตร์เห็นว่าต้องปรับปรุงแก้ไขมาก คือ ชนชั้นขุนนาง วอลแตร์ประสบกับความอยุติธรรมจาก ชนชั้นนี้ด้วยตนเองในปี ค.ศ. ๑๗๒๖ เมื่อ เขาเกิดเรื่องกับขุนนางชื่อ โรอง-ชาโบต์ (le chevalier de Rohan-Chabot) วอลแตร์ถูก ชังที่คุกบาสตีแย (La Bastille) และต่อมาถูก เนรเทศไปประเทศอังกฤษทั้ง ๆ ที่ผู้ก่อเรื่อง คือ โรอง-ชาโบต์ ซึ่งไม่ได้ทำงานอะไร แต่ชอบดูถูกคนสามัญอย่างวอลแตร์ แต่เนื่องจากโรอง-ชาโบต์เป็นขุนนาง จึงมี อิทธิพลไม่ถูกเอาผิด วอลแตร์เจ็บแค้นเรื่องนี้ มาก และได้แก้แค้นพวกขุนนางทั้งหลาย ด้วยการเสียดสีอย่างคมคายใน จดหมาย ฉบับที่ ๑๐ ของ Lettres philosophiques วอลแตร์แสดงให้เห็นว่าขุนนางอังกฤษเป็นผู้ มีใจเปิดกว้าง มีความสามารถในการค้าขาย ไม่ดูถูกผู้อื่น ทำประโยชน์ให้แก่ประเทศชาติ แต่ขุนนางฝรั่งเศสเล่าทำอะไร ได้แต่เฝ้าดูว่า เวลาไหนกษัตริย์ตื่นบรรทม และเวลาไหน เข้าบรรทม แล้วก็วางท่าใหญ่โต แต่ขณะ เดียวกันก็ทำตัวเป็นทาสรับใช้พวกรัฐมนตรี วอลแตร์เห็นว่าพวกพ่อค้ามีประโยชน์ต่อ ประเทศชาติมากกว่า

"Je ne sais pourtant lequel est le plus utile à un Etat, ou un seigneur bien

poudré qui sait précisément à quelle heure le Roi s'élève, à quelle heure il se couche, et qui donne des airs de grandeur en jouant le rôle d'esclave dans l'antichambre d'un ministre, ou un négociant qui enrichit son pays, donne de son cabinet des ordres à Surate et au Caire, et contribue au bonheur du monde."⁽⁷⁸⁾

ใน Candide ชนชั้นขุนนางถูก เย้ยหยันอย่างไม่มีชั้นดี พวกนี้มีแต่ความ หน้าไหว้หลังหลอกสวมหน้ากาก "la marquise" ในบทที่ ๒๒ ที่แท้พวกนี้ก็คือ โสเภณีชั้นสูง พวกขุนนางก็เช่นเดียวกับ พวกนักบวช ไม่มีความเมตตา (บทที่ ๓) ตัวข้าหลวงแห่งเมืองบูเอโนส แอเรส (Buenos-Ayres) ก็เป็นตัวตลกด้วยชื่ออัน ยืดยาว "don Fernando d'ibaraa, y Figueora, y Mascarenes, y Lampourdos, y Souza" ได้แต่หยิ่งยะ โสดูถูกคนและบ้าผู้หญิง (บทที่ ๑๓) ครอบครัวของ Cunégonde เองก็แสดงให้เห็นถึงความเสื่อมโทรมของพวกขุนนาง และแสดงให้เห็นว่าแม้จะมีศักดิ์สูงก็ตายได้ อย่างทุเรศเช่นกัน บิดาของนางถูกฟันศีรษะ แดก มารดาของนางถูกหั่นเป็นชิ้น ๆ ตัวนาง เองก็ถูกกระทำชำเราและคว้านท้อง ตัวที่ ชายก็หยิ่งในชาติกำเนิดของตนเอง ทั้ง ๆ ที่ตนไม่มีอะไรดีเหลืออยู่เลย จนบทสุดท้าย วอลแตร์ลงโทษโดยให้ Candide ส่งเขากลับ ไปเป็นนักโทษพายุเรืออย่างเดิม ส่วน Cunégonde นางในฝันของ Candide

ก็เหมือนผีตายซาก น่าเกลียดน่ากลัวจน
Candide ต้องถอยหลังด้วยความตกใจ

“Le tendre amant Candide, en voyant sa belle Cunégonde rembrunie, les yeux éraillés, la gorge sèche, les joues ridées, les bras rouges et écaillés, recula trois pas, saisi d’horreur, et avança ensuite par bon procédé.”⁽⁷⁹⁾

การแฝงนัย (l’ironie) ในที่นี่มีพลังอย่างยิ่ง เริ่มที่คำว่า “tendre” ก่อนและไปรวมที่คำว่า “belle” แล้วก็ระเบิดออกมาเป็น “énumération” ของศัพท์ที่แสดงความน่าเกลียดน่าชยะแขงและที่น่าสมเพชคือ “la belle” ไม่ทราบเลยว่าตนเองน่าเกลียดขนาดไหน “เจ้าเด็กเฒ่า” (le vieux gamin) คือ Voltaire ของ R.POMEU⁽⁸⁰⁾ คงได้หัวเราะว่าเป็นแน่

แม้ว่าวอลแตร์จะมีจิตใจว่าเรจงสนุกสนาน มีจินตนาการมากมายแบบเด็ก ๆ ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีในหมู่ผู้ศึกษาวอลแตร์ แต่วอลแตร์ก็จริงจังในศรัทธาของเขาที่มีต่อพระเจ้า แต่ไม่ใช่พระเจ้าของศาสนาคริสต์หรือศาสนาใดก็ตามที่มีหลักเกณฑ์ทางศาสนาเคร่งครัด ไม่ยอมรับข้อโต้แย้งใด ๆ พระเจ้าที่วอลแตร์เชื่อถือคือ พระเจ้าแบบ Théisme ซึ่งเป็นพระเจ้าที่ยุติธรรมที่ทรงให้รางวัลการกระทำดี ทรงลงโทษการกระทำที่เลวและทรงให้อภัย

“[...] tous les grands théistes admettent un Dieu juste qui punit qui récompense et qui pardonne.”⁽⁸¹⁾

วอลแตร์เห็นความสำคัญของ

พระเจ้าแบบนี้มาก เพราะเขาเชื่อว่าพระเจ้าสามารถช่วยป้องกันไม่ให้คนทำความชั่วได้ เพราะคนจะกลัวถูกลงโทษ เขาถึงกับพูดใน L’épître A l’auteur du livre des trois imposteurs (๑๗๖๘) ว่าหากไม่มีพระเจ้านี้ก็ต้องสร้างพระเจ้าขึ้น

“Si Dieu n’existait pas, il faudrait l’inventer.”⁽⁸²⁾

วอลแตร์ใช้สงครามเป็นภาพรวมของความชั่วร้ายที่ไร้สาระ ฝรั่งเศสและอังกฤษทำสงครามกัน ผู้คนล้มตายเป็นพันเพื่อผืนดินที่คลุมด้วยหิมะนิดหน่อย (บทที่ ๒๓)

“[...] ces deux nations sont en guerre pour quelques arpents de neige.”

และแม่ทัพเรือของอังกฤษ (ความจริงคือ l’amiral George BYNG) ก็ถูกประหารชีวิตในปี ค.ศ. ๑๗๕๗ ด้วยข้อหาว่าทรยศต่อชาติ (เพราะแพ้สงคราม) วอลแตร์เสียดสีเรื่องนี้ได้อย่างแหลมคมในบทที่ ๒๓ ว่าแม่ทัพเรือถูกประหาร วอลแตร์ใช้คำว่า [“ฆ่าแบบมีพิธี”] (“tuer en cérémonie”) เพราะเขาสังฆาคนไม่มากพอ

“-Et pourquoi tuer cet amiral? C’est, lui dit-on, parce qu’il n’a pas fait tuer assez de monde.”.

และการฆ่าคนมาก ๆ ในสงครามก็เป็นการฆ่าที่เป็นเกียรติ (cette boucherie héroïque) (บทที่ ๓) คำสองคำนี้ขัดกันอย่างยิ่ง ทำให้ผลของ l’ironie มีพลังรุนแรงยิ่งขึ้น ในสงครามเขาฆ่ากันอย่างเอิกเกริกน่าพิศวง (“On tua prodigieusement”)

คือ ฆ่าไม่เลือกเพศเลือกอายุ และฆ่าที่เดียว ได้จำนวนมาก ๆ ในเวลาอันสั้น นับว่าน่าพิศวงน่าพิศดารจริง ๆ วอลแตร์พูดถึงความเลวร้ายของสงครามอีกในคำว่า “สงคราม” (Guerre) ใน Dictionnaire philosophique วอลแตร์ต่อต้านสงครามตลอดและในปี ค.ศ. ๑๗๗๓ ตอนที่ป่วยมาก ก็ยังผลิตผลงานชื่อ Tactique เพื่อต่อต้านสงคราม

นับได้ว่าวอลแตร์ทำตามที่เขาเขียนจริง ๆ ไม่ใช่เขียนลอยๆ แล้วทำตรงข้ามที่เขียนอย่างที่คุณอื่น ๆ มักทำกัน

“[...] moi j'écris pour agir”⁽⁸⁴⁾

ดังที่ได้เห็นแล้วในตัวอย่างของงานต่าง ๆ ที่เขาเขียนเพื่อต่อสู้ “l'infâme” และเพื่อเสนอแนะให้ปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ด้วยการเคารพในสิทธิเสรีภาพของกันและกัน จากการต่อสู้อย่างต่อเนื่องของเขาเป็นเวลานาน โดยเฉพาะในบั้นปลายของชีวิต ตั้งแต่อายุเลย ๖๐ ปีขึ้นไป วอลแตร์จึงได้รับฉายาว่าเป็นบิดาแห่งสิทธิมนุษยชน เป็นนักต่อสู้เพื่อเสรีภาพและขันติธรรม (“un militant de la liberté et de la tolérance”)⁽⁸⁵⁾

การที่วอลแตร์สามารถเผยแพร่ความคิดของเขาไปยังมหาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ ก็เพราะผลงานของเขามีลีลาการเขียนแบบเสียดสีเป็นส่วนใหญ่ งานเขียนของเขาเต็มไปด้วยเสียงหัวเราะ (le rire) ความสนุกสนาน (la gaiété) และความหลักแหลมของสติปัญญา (l'esprit) เรื่อง Candide ซึ่งคนส่วนใหญ่รู้จักเป็นตัวอย่างที่ดี นอกนั้นก็พวก “facéties” ซึ่งผู้เชี่ยวชาญวอลแตร์จะถือว่าเป็นงานที่แสดง

คุณลักษณะที่แท้จริงทั้งสามอย่างของธรรมชาติของวอลแตร์ได้ดีที่สุด คือ วอลแตร์มีอัจฉริยภาพและมีความเป็นศิลปินที่สามารถสื่อสารเรื่องที่เคร่งเครียดด้วยงานเขียนที่ตลกขบขัน โดยใช้ภาพพจน์หลายอย่างโดยเฉพาะ “l'ironie”⁽⁸⁶⁾ ฉะนั้นอาวุธสำคัญในการต่อสู้ศัตรูของวอลแตร์ (“une arme de combat”)⁽⁸⁶⁾ คือ เสียงหัวเราะและเสียงหัวเราะนี้เองที่ได้ก่อให้เกิดขันติธรรมในสังคม⁽⁸⁷⁾ วอลแตร์ทราบดีกว่าใคร ๆ ทั้งหมดว่าอาวุธของเขามีประสิทธิภาพ เพราะศัตรูของเขาถูกทำให้กลายเป็นตัวตลกหมด Leibniz ซึ่งเป็นพวกสุนิยมก็กลายเป็นจำอวดในร่างของ Pangloss ใน Candide

“J'ai toujours fait une prière à Dieu, qui est fort courte. La voici: Mon Dieu. Rendez nos ennemis ridicules! Dieu m'a exaucé.”⁽⁸⁸⁾

บทสรุป

วอลแตร์ได้ใช้ชีวิตอันยาวนานถึง ๘๔ ปี อย่างคุ่มค่าและได้ทิ้งมรดกทางปัญญาที่มีค่าอย่างมากมาให้แก่ชาวโลก หากจะเลือกเอามรดกหนึ่งชิ้นที่อาจจะเป็นตัวแทนของมรดกทั้งหมดของวอลแตร์ ข้าพเจ้าเห็นจะต้องเลือกเอาสำนวนที่วอลแตร์ทิ้งไว้ให้ในตอนจบของ Candide คือ “เราจงมาทำสวนกันเถิด” (“Il faut cultiver notre jardin.”) วอลแตร์ได้ถ่ายทอดปรัชญาการดำเนินชีวิตให้แก่เราในโลกที่มีความทุกข์มีความชั่วร้าย เราจะทำอย่างไรจึงจะดำเนินชีวิตให้มีความสุขได้

ตามอัตภาพ วอลแตร์บอกว่าเราต้องทำงานตามที่ตนถนัดเพื่อประโยชน์แก่ตนเองและสังคมรอบข้าง และในที่สุดก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมที่ใหญ่ออกไป ในเรื่อง *Candide* Candide พบเห็นวิถีทางการดำเนินชีวิตแบบนี้หลังจากได้พบและคุยกับชายชราชาวเตอร์กี (le bon vieillard) ซึ่งเป็นชาวสวนที่ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและมีความสุขตามอัตภาพ ทั้งนี้เพราะชายชราทำงานที่เขาถนัดคือ ทำสวน และงานนั่นเองทำให้ชายชราปลอดจากความเบื่อหน่าย ความขี้และความยากไร้ มีชีวิตอยู่อย่างมีความสุขแบบเศรษฐกิจพอเพียง เช่นเดียวกับพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของเรา

[...] le travail éloigne de nous trois grands maux, l'ennui, le vice, et le besoin.”⁽⁸⁹⁾

ตลอดเรื่อง *Pangloss* พูดแต่เรื่องไร้สาระ มีครั้งเดียว คือ ในบทสุดท้ายที่เขาพูดได้ความหมายเพียง ๑ ประโยค แม้เขาจะไม่ได้ปฏิบัติตามที่เขาพูดก็ตาม ประโยคนั้นก็คือ คนเราเกิดมาเพื่อทำงานและเพราะต่างคนต่างทำงาน จึงลืมความเบื่อหน่ายและเลิกอารมณ์เสีย นั่นเอง *Candide* และเพื่อน ๆ จึงมีความสุขพอสมควร

[...] quand l'homme fut mis dans le jardin d'Eden, il y fut mis [...] pour qu'il travaillât.”⁽⁹⁰⁾

วอลแตร์ได้กล่าวไว้ทำนองเดียวกันนี้เมื่อ ๒๕ ปี ก่อนในจดหมายฉบับที่ ๒๕ ของ *Lettres philosophiques*

“L'homme est né pour l'action.”

และคงไม่มีใครเป็นตัวอย่างของคนทำงานได้ดีเท่าวอลแตร์ ดังที่เราได้เห็นผลงานตลอดชีวิตของเขา

การที่วอลแตร์ใช้ภาพพจน์ของ “การทำสวน” สำหรับแทนการทำงานที่ตนถนัดนั้น เพราะวอลแตร์เป็นคนชอบทำสวน เขาพร้อมจัดสวนที่ปราสาท *Délices* และที่ปราสาท *Ferney* อย่างทุ่มเทเอาใจใส่ เราจะพบสำนวนเกี่ยวกับการทำสวนอีกในงานชิ้นอื่น ๆ เช่น ใน “*facétie*” เรื่อง *Canonisation de saint Cucufin* (๑๗๖๙) วอลแตร์มักโจมตีวันฉลองนักบุญ วันหยุดวันสำคัญในศาสนาคริสต์ที่มีอยู่หลายวันในหนึ่งปีอยู่เสมอและชาวบ้านก็มักฉลองด้วยการดื่มเหล้า ซึ่งวอลแตร์เห็นว่าไร้ประโยชน์ ผู้การทำอะไรโง่เงาหรือการทำงานไม่ได้

[...] va dire [...] à monseigneur l'évêque qu'on ne peut mieux honorer les saints qu'en cultivant la terre.”⁽⁹¹⁾

ในคำจำกัดความของคำ “*Cathéhisme du Japonais*” ใน *Dictionnaire philosophique* วอลแตร์ก็กล่าวคล้าย ๆ กันนี้และยังเติมอีกด้วยว่างานทำให้สุขภาพกายและสุขภาพจิตดี แล้วยังเป็นสิ่งจำเป็นสำเร็จประเทศชาติอีกด้วย

[...] je leur permettrai, je les presserai même de cultiver leurs champs les jours de fête après le service divin [...] Le travail modéré contribue à la santé du corps et à celle de l'âme; de plus, ce travail est nécessaire à l'Etat.”⁽⁹²⁾

ในหนังสือเล่มเดียวกัน ในคำจำกัดความของคำ “Cathéchisme du jardinier” ชาวสวนเป็นคนซื้อสัตว์ขายผลไม้ที่ตนปลูกแต่ไม่ขายลูกสาว

“C’est que je suis un honnête home: il m’est permis de vendre mes figes, mais non pas de vendre ma fille.”⁽⁹³⁾

และท้ายสุด วอลแตร์ก็คือชาวสวนในงานเขียน เรื่อง La Défense de mon oncle (๑๗๖๗) ซึ่งเลียดคนจนด้วยผักที่ตนปลูกและระหว่างฤดูหนาวก็เขียนงานต่าง ๆ เพื่อให้ความรู้แก่คนที่เขารัก

“Ce bon jardinier était un des meilleurs chrétiens du canton, qui nourrissait les pauvres des légumes qu’il avait semés, et qui, pendant l’hiver, s’amusait à écrire pour édifier son prochain qu’il aimait.”⁽⁹⁴⁾

ในชีวิตจริงวอลแตร์ได้ช่วยคนจนในหมู่บ้านรอบ ๆ Ferney ให้มีงานทำ เขาได้ตั้งโรงงานทำนาฬิกาและเป็นผู้หาตลาดเอง นอกจากนี้เขายังทำไร่ เลี้ยงวัว เลี้ยงม้า

ชาวบ้านมีความเป็นอยู่ดีขึ้นและรักเคารพเขามาก แสดงว่าวอลแตร์ “ทำสวน” ของเขาได้ผลดีจริง ๆ และเขาก็สามารถกล่าวอย่างพึงพอใจโดยไม่อวดตัวในปี ค.ศ. ๑๗๗๒ ว่าเขาได้ทำความดีเล็กน้อย และนั่นคืองานของเขา

“J’ai fait un peu de bien, voilà mon seul ouvrage.”⁽⁹⁵⁾

และงานที่เขาชอบ คือ ช่วยเหลือผู้ที่ถูกกดขี่ข่มเหง เช่น ซีร์เวน ด้วยงานเขียนและด้วยการต่อสู้ของเขากับความอยุติธรรม ความไร้ขันติธรรม ฯลฯ ดังที่เขาได้กล่าวไว้ใน Epître à Boileau (๑๗๖๙) ว่า

“Pour Sirven opprimé je demande justice [...] J’ose agir sans rien craindre, ainsi que j’ose écrire. Je fais le bien que j’aime et voilà ma satire.”⁽⁹⁶⁾

หมายเหตุ

บทความนี้ปรับปรุงจากการบรรยายพิเศษเรื่องในโอกาสวันเปิดนิทรรศการ “๓๐๐ ปีวอลแตร์” ณ ห้อง ศร.๓๑๐๔ มหาวิทยาลัยศิลปากร วังท่าพระ ในวันที่ ๑๓ กรกฎาคม ๒๕๓๘

ผู้เขียนขอขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เจตนา นาควัชระ ผู้แนะนำให้บรรยายเกี่ยวกับหัวข้อนี้

ผู้เขียนขอขอบคุณ อาจารย์ชัยเลิศ กิจประเสริฐ อาจารย์ภาควิชาภาษาตะวันตก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ปัตตานี ที่ได้กรุณาจัดแปลภาษาไทย และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับบทความนี้

เชิงอรรถ

อักษรย่อสำหรับวารสารวิชาการ

R.H.L.F. = Revue d'Histoire Littéraire de la France

S.T.V. = Studies on Voltaire and the Eighteenth Century

1. Ch. MEERVAUD, Voltaire et Frédéric II : une dramaturgie des lumières ๑๗๖๓-๑๗๗๘, S.T.V., vol. ๒๓๔, ๑๙๘๕, p. ๔๑๕.
2. VOLTAIRE, Oeuvres complètes, édition dite de Kehl, dirigée par BEAUMARCHAIS, ๑๗๘๕-๑๗๘๙, ๗๐ vol.
3. J.M. MOUREAUX, "Voltaire : l'écrivain," R.H.L.F., mars-juin ๑๙๗๙, no ๒-๓, "Voltaire, Rousseau ๑๗๗๘-๑๗๘๙," p. ๓๕๐.
4. René POMEAU, éd. Voltaire en son temps, Voltaire Foundation, Oxford, ๑๙๙๔, ๕ vol., vol. IV, p. ๑๕๙.
5. ibid, p. ๑๕๙.
6. René POMEAU, éd., Voltaire en son temps, op. Cit., vol. V, p. ๓๖๙.
7. Voltaire, Correspondence and Related Documents, éd. Th. Besterman (Œuvres complètes de Voltaire, ๘๕-๑๓๕), Genève, Banbury, Oxford, ๑๙๖๘-๑๙๗๗.
8. D. ๑๐๔๖ วอลแตร์เขียนถึง Damilaville วันที่ ๔ เมษายน ๑๗๖๒ ในการอ้างอิงครั้งต่อไปจะใช้ D. ตามด้วยเลขของจดหมาย
9. D. ๑๒๔๖๘ วอลแตร์เขียนถึง d'Argental วันที่ ๑๗ มีนาคม ๑๗๖๕
10. ibid., p. ๕๖๗-๕๖๘.
11. ibid., p. ๕๖๗.
12. "La Saint-Barthélemy" เป็นวันที่ได้เกิดการสังหารหมู่ชาวโปรเตสแตนท์ในกรุงปารีส ในคืนวันที่ ๒๓-๒๔ สิงหาคม ๑๕๗๒ การสังหารอย่างนองเลือดได้ดำเนินต่อไปในต่างจังหวัด จนกระทั่งถึงเดือนตุลาคม เหตุการณ์นี้เกิดขึ้นในรัชสมัยของพระเจ้าชาร์ลส์ที่ ๙ ภายใต้การ บงการของพระนางคาเธอรีน เดอ เมดิชีส์
13. D. ๙๗๗๑
14. "Ecrasez l'infâme" อาจใช้เป็นตัวย่อในบางครั้งว่า "Ecr : L'inf" หรือ "E : L:"
15. D. ๑๒๒๙๘, D. ๑๒๓๑๑.
16. D.๑๒๔๗๐.
17. D.๑๓๗๔๗.
18. VOLTAIRE, Facéties, éd. H. GUILLEMIN, éditions du Milieu du Monde, Genève, ๑๙๔๘, p. ๑๖.
19. D. ๑๕๙๐๓, วอลแตร์เขียนถึง Richelieu ในวันที่ ๑๘ กันยายน ๑๗๖๙
20. D. ๑๐๘๓๗, วอลแตร์เขียนถึง Damilaville วันที่ ๑๓ ธันวาคม ๑๗๖๒
21. A. MAGNAN, "VOLTAIRE", in Dictionnaire des Littératures de la langue Française, Bordas, ๑๙๘๔, p. ๒๔๘๒.
22. A. ADAM, "Voltaire et les lumières", Europe, mai-juin, ๑๙๕๙, no ๓๖๑-๓๖๒, p.๘.
23. G.LANSON, VOLTAIRE, Hachette, ๑๙๐๖, p. ๑๔๒.

24. VOLTAIRE, *Facéties*, éd. J. MACARY, P.U.F., Paris, 1973, p. 468-469 ในการอ้างครั้งต่อไปจะใช้ตัวย่อว่า "VOL., *Facéties*"

25. VOLTAIRE, *Dictionnaire Philosophique*, art. "Divinité de Jésus-Christ", in *Oeuvres complètes*, éd. M.BEUCHOT, Paris, MDCCCXXX-MDCCCXL, ๗๒ vol., vol. XXVIII, p. ๔๓๕.

ในการอ้างครั้งต่อไปจะใช้ตัวย่อ "Beu. IX, ๑๓๖" โดยเลขโรมันหมายถึงเลขเล่ม เลขอาหรับหมายถึงเลขหน้า

26. Homélie du pasteur Bourne (๑๗๖๘) in VOL., *Facéties*, op. Cit., p. ๔๔๑

27. *Dictionnaire Philosophique*, art. "péché originel", Beu XXXI, ๓๒๓.

28. Avis é tous les Orientaux (๑๗๖๗) in VOL., *Facéties*, op. Cit., p. ๓๕๑-๓๕๒.

29. Ibid., p. ๓๕๒.

30. Poème sur le désastre de Lisbonne, n. a ของ VOLTAIRE สำหรับคำ "espérance", Beu. XII, p. ๒๐๓.

หมายเหตุ ผู้เขียนขีดเส้นใต้ข้อความเอง เพื่อให้เห็นว่าวลีต่อผู้ตลอดมาแม้ก่อนกรณีกาลส์เพื่อความขึ้นตีธรรม

31. D.๑๕๘๕๕, วอลแตร์เขียนถึง d'Argental, ๓๐ สิงหาคม ๑๗๖๙.

32. VOLTAIRE, *Oeuvres complètes*, "d. L. MOLAND, Garnier, ๑๘๘๓-๑๘๘๕, ๕๒ vol., vol.XXVIII, p. ๕๓๗. ในการอ้างครั้งต่อไปจะใช้ตัวย่อว่า "M.XXVIII, ๕๓๗"

33. VOLTAIRE, *Dictionnaire Philosophique*, "d. Ren" POMEAU, Flammarion, ๑๙๖๔, p. ๑๓๕.

34. Questions sur les miracles, quinzième lettre, in VOL., *Facéties*, op. cit., p. ๒๗๕.

35. VOLTAIRE, *Mélanges*, op. cit., p. ๓๐๔.

36. VOLTAIRE, *Candide*, éd. Paul VERNIERE, Didier, ๑๙๗๒, บทที่ ๕

37. L'Épître aux Romains, in VOL., *Facéties*, op. cit., p. ๔๐๔.

38. VOLTAIRE, *L'Homme aux quarante écus*, Larousse, ๑๙๗๓, p. ๙๖.

39. VOL., *Facéties*, op. cit., p. ๓๕๘.

40. VOLTAIRE, *Candide*, op. cit., p. ๒๖.

41. VOLTAIRE, *Facéties*, op. cit., p. ๔๖๑.

42. VOLTAIRE, *L'Homme aux quarante écus*, op. Cit., p. ๗๕.

43. VOL., *Facéties*, op. cit., p. ๑๕๙.

44. *ibid.*, p. ๓๘๙.

45. *ibid.*, p. ๔๐๐.

46. *ibid.*, p. ๔๖๔.

47. "Ce qu'il appelait "superstition", on l'appellerait volontiers [...] "mythologie" ou "mystique" – surtout en songeant aux archaïsmes les plus sombres, les rites de la Race et du Sang, la sacralisation des Pouvoirs et des Savoirs, le sacrifice du bonheur aux promesses d'un Avenir." A. MAGNAN, "VOLTAIRE", in *Dictionnaire des Littératures [...]*, op. cit., p. ๒๔๘๓

48. D. ๒๓๕๖, ๓๑ ตุลาคม ๑๗๔๐

49. VOL., *Facéties*, op. cit., p. ๔๗๐.

50. Sermon du rabbin Akib, in *ibid.*, p. ๑๕๓-๑๕๕.

51. Conseils raisonnables à M. Bergier, *ibid.*, p. ๓๘๕-๓๘๖.
52. *ibid.*, p. ๓๗๓.
53. Sermon prêché à Bâle [...] (๑๗๖๘), *ibid.*, p. ๓๖๖.
54. Questions sur les miracles (๑๗๖๕), *ibid.*, p. ๒๖๖-๒๖๗
55. A. MAGNAN, "VOLTAIRE", *op. cit.*, p. ๒๔๘๓.
56. VOLTAIRE, *Candide*, *op. cit.*, p. ๕๙.
57. VOL., *Facéties*, *op. cit.*, p. ๓๔.
58. D. ๖๔๕๑.
59. D. ๙๔๙๓, วอลแตร์เขียนถึง F.A. CAPACELLI, ๒๓ ธันวาคม ๑๗๖๐
60. D. ๙๖๘๒, วอลแตร์เขียนถึง d'ALEMBERT, ๑๙ มีนาคม ๑๗๖๑
61. D. ๑๓๖๒๖, วอลแตร์เขียนถึง F.A. CAPACELLI, ๒๗ ตุลาคม ๑๗๖๖
62. Questions sur les miracles, in VOL., *Facéties*, *op. cit.*, p. ๒๖๙.
63. *ibid.*, p. ๒๖๕.
64. VOLTAIRE, *Mélanges*, *op. cit.*, p. ๖๓๕.
65. *ibid.*, ๖๓๘.
66. VOL., *Facéties*, p. ๓๖๓-๓๖๔.
67. J.A. LEITH, "Les Trois Apothéoses de Voltaire", *Annales Historiques de la Révolution Française*, avril – juin ๑๙๗๙, no ๒, p. ๑๙๘.
68. Pensées sur le gouvernement, *Beu.*, XXXIX, ๔๒๗.
69. VOLTAIRE, *Candide*, *op. cit.*, ๒๗๓
70. VOLTAIRE, *Mélanges*, *op. cit.*, p. ๗๘๕.
71. *ibid.*
72. *ibid.*, p. ๗๘๗.
73. D. ๑๒๐๐๒ อ้างตาม R.POMEAU ใน Voltaire en son temps, *op. cit.*, vol. V.
74. VOLTAIRE, *Lettres philosophiques*, *op. cit.*, p. ๕๕
75. VOLTAIRE, *Romans et contes*, éd. R. POMEAU, Garnier – Flammarion, ๑๙๖๖, p. ๘๕
76. VOL., *Facéties*, *op. cit.*, p. ๓๖๒-๓๖๓.
77. VOLTAIRE, *Romans et contes*, *op. cit.*, p. ๔๘๓-๔๘๔.
78. VOLTAIRE, *Lettres philosophiques*, *op. cit.*, p. ๖๗.
79. VOLTAIRE, *Candide*, *op. cit.*, ๒๗๓
80. VOLTAIRE, *Le Taureau Blanc*, éd. R.POMEAU, Paris, ๑๙๕๖, p.VIII.
81. Remontrances du corps des pasteurs du Gévaudan, in VOL., *Facéties*, *op. cit.*, p.๔๒
82. M.X. ๔๐๓ อ้างตาม R.POMEAU, Voltaire en son temps, *op. cit.*, vol. V, p. ๓๙๐.
83. VOLTAIRE, *Mélanges*, *op. cit.*, p. ๓๐๗.
84. D. ๑๔๑๑๗, วอลแตร์ถึง J.VERNES, ๑๕ เมษายน ๑๗๖๗
85. Th. BESTERMAN, "Le vrai Voltaire par ses lettres", *S.T.V.*, X, ๑๙๕๙, p. ๑๔.
86. โปรดดูตัวอย่างเชิงอรรถเลขที่ ๔๐, ๔๑, ๔๒, ๔๔ ฯลฯ
87. L. PROAL, "Le rire moqueur de Voltaire", *La Nouvelle Revue*, ๑-๑๕ avril ๑๙๒๖, p. ๒๑๒ และ ๓๓๑.

-
88. D. ๑๔๑๘๘๑, วอลแตร์เขียนถึง Damilaville, ๑๖ พฤษภาคม ๑๗๖๗
 89. VOLTAIRE, *Candide*, op. cit. บทที่ ๓๐
 90. iid.
 91. VOLTAIRE, *Facéties*, op. cit., p. ๔๖๓.
 92. VOLTAIRE, *Dictionnaire philosophique*, op. cit., p. ๙๗.
 93. *ibid.*, p. ๑๐๓.
 94. VOLTAIRE, *Mélanges*, op. cit., p. ๑๒๑๒.
 95. VOLTAIRE, *Epître à Horace*, M.x.
 96. VOLTAIRE, *Epître à Boileau* (๑๗๖๙), *Beu.* XIII, ๒๖๒.

La place des parents d'Annie Ernaux dans "La place" et "Une femme"

Rachel JUAN, Ph.D.*

La coïncidence de la mort du père et de la réussite au CAPES agit comme une révélation. Annie Ernaux se rend compte davantage de sa trahison coupable vis-à-vis de la classe sociale à laquelle ses parents appartenaient. Mais l'auteur s'est mis plutôt à rédiger "La place" après son divorce avec un mari diplômé des grandes écoles et appartenant à la classe bourgeoise, comme si elle voulait mettre des choses au point.

Tout d'abord, "La place" est un titre bien choisi qui nous séduit immédiatement par sa polysémie :

-- Il concerne le père : qui est resté à la place que la société lui a imposée ; qui avait toujours peur d'être déplacé, de dire des mots ou faire des gestes déplacés ; mais qui voulait de toutes ses forces rester digne et tenir correctement sa place ; qui respectait les personnes haut placées, mais ne

voulait jamais les fréquenter, cependant qu'il espérait, une bonne place pour sa fille, sa seule descendante.

-- Il concerne la narratrice qui est désormais bien placée dans la société, mais est pourtant déchirée entre deux univers et se demande ainsi quelle est sa vraie place dans le monde ; qui finalement prend la parole à la place d'un père très effacé¹. Une chose est certaine : son père n'aurait pas aimé qu'elle restât médiocre comme lui, mais la cruauté est justement là : une séparation inévitable due à l'appartenance du père et de la fille à deux classes sociales différentes.

Les références des milieux intellectuels :

Or, il est curieux de noter qu'Ernaux associe Simone de Beauvoir au décès de sa mère, puisque, dans "Une femme", elle note : "Elle est morte

* Professeur de l'Université Nationale de Cheng-chi, Taipei, Taiwan.

¹ Dans ce paragraphe, j'ai mis les mots en italique pour souligner le thème de 'la place' dans le texte.

huit jours avant Simone de Beauvoir.” (F. p. 103). Cette fascination tient sans doute au fait que, modèle intellectuel de toute une génération, l’auteur du “Deuxième sexe” a ouvert la vie à des méditations dont “La femme gelée” est issue.

Rappelons-nous que Beauvoir a publié dans le numéro 216 de “Les Temps modernes” (mai 1964) “Une mort très douce”. Souvent mentionné à titre de comparaison à la sortie de “La place” ou d’ “Une femme”, ce dernier récit est consacré aux ultimes semaines vécues par la mère de l’auteur. Quant à l’oeuvre de Simone de Beauvoir, elle tient en une analyse plus générale du comportement d’une femme de la bourgeoisie, faisant son portrait psychologique et le bilan de ses relations avec son époux et ses deux filles, (dont l’une est Simone de Beauvoir). L’oeuvre s’achève aussi par une méditation sur la mort de la mère.

La place du “je” :

Ernaux a bien avoué que sa mère l’avait beaucoup influencée, surtout dans la deuxième partie de “La femme”. La mère a toujours la primauté. Le “je” reste moins concentré, c’est la femme qui demeure au centre de l’histoire. Nous pouvons d’ailleurs relever un

nombre important de marqueurs se référant à la mère. Quant à la dimension personnelle renvoyant à la narratrice, elle semble assez restreinte au début. Néanmoins, il est à noter que la place accordée au “je” croît au fur et à mesure. Dans les quatre premiers paragraphes, il n’apparaît qu’une fois sur deux et, dans les trois derniers, il est présent à chaque fois, réorientant le texte sur l’interaction et les rapports mère-fille.

La définition du genre de ses oeuvres

A quel genre d’oeuvre appartient “La place” et “Une femme” ?

Philippe Lejeune propose dans “Le pacte autobiographique”, une définition qui a le mérite de nous éclairer : “Récit rétrospectif en prose qu’une personne réelle fait de sa propre existence, lorsqu’elle met l’accent sur sa vie individuelle, en particulier sur l’histoire².”

Même l’auteur a bien mentionné dans “Une femme” : “Ceci n’est pas une biographie, ni un roman naturellement, peut-être quelque chose entre la littérature, la sociologie et l’histoire.” (F. p. 103) Elle a une ‘écriture plate’ en essayant d’être ‘le plus neutre possible’, comme si elle parlait à la place de ses parents.

² Philippe Lejeune, Le pacte autobiographique, Seuil, 1975, p. 14

L'(auto)biographie, la photographie et la littérature

Aux XIXe et XXe siècles, le genre autobiographique et biographique se renouvelle à travers des éléments qui n'appartiennent plus uniquement à la littérature, comme l'interview journalistique, les films documentaires, les émissions radiophoniques, les confidences et conversations sur Internet ainsi que la photographie.

Certes, le portrait ou l'autoportrait peuvent servir à visualiser un personnage. Avec le progrès scientifique, le portrait photographique, particulièrement dès l'invention des premières images, devient une autre manière de rendre compte de l'histoire individuelle, familiale et sociale. Il pourrait être un aspect plus personnel ou introspectif de la littérature.

Ayant l'impact propre au document authentique, la photo de famille cumule une valeur historique et une valeur sentimentalement intime. Le portrait familiale n'a pas d'équivalent. Toutes les étapes de la vie deviennent prétexte à figer l'image de l'individu, de la naissance à la mort, du baptême aux funérailles. Le portrait, souvent lié aux grands rendez-vous du rituel religieux qui marquent la société européenne jusqu'au dernier tiers du XXe siècle, est

un impératif de reconnaissance sociale.

Plus que l'écrit, plus que le journal intime, la lettre, le récit de souvenirs ou la chronique familiale, le portrait et l'autoportrait photographiques composent le recueil des événements d'une vie. L'intimité de l'individu, d'un groupe d'individus, sa complexion physique, temporelle, psychique, tout est invité à être capté, figé, mis en mémoire et rendu public par la photographie. Et en effet, les photos parlent.

1. Les photos du père :

1) "La photo, ancienne, avec des bords dentelés, montrait un groupe d'ouvriers alignés sur trois rangs, regardant l'objectif, tous en casquette. Photo typique des livres d'histoire pour "illustrer" une grève ou le Front populaire. J'ai reconnu mon père au dernier rang, l'air sérieux, presque inquiet" (P. p.19)

Les photos dentelées marquent tout à fait la mode photographique d'après-guerre. Ce genre de photos n'existe quasiment plus depuis trente ans. Les casquettes font aussi partie de l'habillement typique des ouvriers de l'époque, c'est pourquoi la narratrice nous a dit que c'est 'une photo typique des livres d'histoire.'

2) "Une photo prise dans la

courette au bord de la rivière. Une chemise blanche aux manches retroussées, un pantalon sans doute en flanelle, les épaules tombantes, les bras légèrement arrondis.” (P. p.42)

Encore une fois, les bourgeois ne prennent jamais de photo en 'chemise blanche aux manches retroussées'. Les épaules du père sont tombantes comme s'il n'était pas très fier de lui-même. En fait, il avait l'air plutôt mou.

3) “Il a quarante ans. Rien dans l'image pour rendre compte du malheur passé, ou de l'esérance. Juste les signes clairs du temps, un peu de ventre, les cheveux noirs qui se dégarnissent aux tempes, ceux, plus discrets, de la condition sociale, ces bras décollés du corps, les cabinets, et la buanderie qui d'un oeil petit-bourgeois n'aurait pas choisis comme fond pour la photo.” (P. p.42)

On aperçoit les cabinets et la buanderie au fond de cette photo, ce qui manque, en évidence, la bienséance à laquelle la classe bourgeoise tient beaucoup comme valeur traditionnelle, de toutes façons, elle n'aurait jamais osé choisir ces images soi-disant de mauvais goûts comme fond pour la photo. Ceci dit, son père révèle inconsciemment son manque de goût.

4) “Alentour de la cinquantaine, encore la force de l'âge, la tête très droite, l'air soucieux, comme s'il craignait que la photo ne soit ratée, il porte un ensemble, pantalon foncé, veste claire sur une chemise et une cravate. Photo prise un dimanche, en semaine, il était en bleu. De toute façon, on prenait les photos le dimanche, plus de temps, et l'on était mieux habillé.” (P. p.49-50)

Comme pour la photo précédente, la narratrice a précisément noté l'âge et la physionomie de son père en rajoutant la tenue endimanchée de ce dernier. Malgré la platitude de son écriture, on observe tout de même le changement : en semaine, il garde toujours son bleu de travail, en revanche, le dimanche, il s'embourgeoise en portant costume et cravate. Si l'on comparaisait cette photo du père avec celle du mariage, il ne serait pas difficile de découvrir que le cinquantenaire a le même air anxieux que le nouveau marié, peut-être pour la même raison d'ailleurs³, ce qui prouve que c'est vraiment quelqu'un qui n'évolue pas beaucoup.

5) “On se fait photographier avec ce qu'on est fier de posséder, le commerce, le vélo, plus tard la 4CV, sur le toit de laquelle il appuie une main,

³ Car tous deux craignaient que la photo ne soit ratée.

faisant par ce geste remonter exagérément son veston. Il ne rit sur aucune photo." (P. p.50)

La dernière photo a bien montré que la vie de ses parents s'améliorait, et son père se contentant de sa vie matérielle, le commerce, le vélo, puis la 4CV servent à prouver les bons résultats de son labeur quotidien. La narratrice à l'oeil si scrutateur qu'elle a même remarqué le petit air d'autosatisfaction de son père.

L'auteur a donc sélectionné certaines photos typiques de son père. Sur ces photos, ce dernier a l'air toujours sérieux, rigide et peu soigné. Même si ses parents sont devenus propriétaires d'un café, son père garde toujours la même apparence peu naturel, ce qui ne paraîtrait jamais chez un bourgeois, mais cet honnête homme ne le cache guère.

2. Les photos de la mère :

Annie Ernaux recourt quatre fois à la photographie dans "Une Femme" ; elle parle de la jeunesse de sa mère (F. p. 30), de la "photo de mariage de ses parents" (F. p.48-49), de deux photos du premier enfant de ses parents, décédé avant la naissance de l'auteur (F. p.52), et d'une photo de sa mère, datant de septembre 1971 (F.

p.87). Chaque fois, les photos sont l'objet d'une description, rapide pour celles de sa soeur jamais rencontrée, plus longue pour la mère, et très développée pour celle de ses parents.

1) Une photo en noir et blanc :

L'auteur est très sensible aux couleurs. Grâce à la description qu'elle en fait, les lecteurs arrivent à apprendre plus de détails sur cette photo.

"...mais c'est comme si je voyais ses cheveux roux, les reflets de son tailleur en alpaga noir⁴." (F. p.30)

2) La photo de mariage

(1) "Sur la photo du mariage, on lui voit les genoux. Elle fixe durement l'objectif sous le voile qui lui enserre le front jusqu'au-dessus des yeux. Elle ressemble à Sarah Bernhardt. Mon père se tient debout à côté d'elle, une petite moustache et "le col à manger de la tarte". Ils ne sourient ni l'un ni l'autre." (P. p.33)

(2) "Sur la photo de mariage, elle a un visage régulier de madone, pâle, avec deux mèches en accroche-coeur, sous un voile qui enserre la tête et descend jusqu'aux yeux. Forte des seins et des hanches, de jolies jambes (la robe ne couvre pas les genoux). Pas de sourire, une expression tranquille, quelque chose d'amusé, de curieux

⁴ J'ai mis ces mots en italique afin de mettre l'accent sur la couleur.

dans le regard. Lui, petite moustache et noeud papillon, paraît beaucoup plus vieux. Il fronce les sourcils, l'air anxieux, dans la crainte peut-être que la photo ne soit mal prise.....je ne vois qu'une jeune femme lisse, un peu empruntée dans un costume de film des années vingt. Seules, sa main large serrant les gants, une façon de porter haut la tête, me disant que c'est elle." (F. p.48-49)

Il est intéressant d'analyser la même photo de différente manière, et je suis persuadée que le choix des photos n'est pas du tout fait par hasard, surtout lorsque la même photo est utilisée deux fois.

Dans "La place", la narratrice met l'accent sur l'habillement de la mariée sur la photo, quant à celle d' "Une femme", Ernaux visait plutôt la physionomie et la silhouette de sa mère. Ceci dit, chacun éprouve ses points de vue en observant toutefois la même image. Par ailleurs, s'agissant de la même photo, elle ne manque pas de remarquer par deux fois les genoux dénudés de la mariée ainsi que la petite moustache du marié.

D'autre part, le cliché du mariage de ces parents fait l'objet d'une description détaillée et fort bien structurée, sur le mode du zoom arrière. Le paragraphe

consacré à la photographie d' "Une femme" s'ouvre sur la mère et se termine aussi sur elle : "Sur la photo de mariage, elle a.....", ".....c'est elle". En effet, la mère est au coeur du passage consacré à la photographie.

3) *La photo de la mère en 1971*

"Sur une photo de septembre 1971, elle est rayonnante sous ses cheveux très blancs, plus mince qu'avant dans un chemisier Rodier imprimé d'arabesques. Elle couvre de ses mains les épaules des ses petits-fils placés devant elle. Ce sont les mêmes mains larges et repliées que sur sa photo de jeune mariée." (F. p.87)

La description est courte mais certes positive. L'élément le plus intéressant est l'arrêt sur les mains. Elles tissent un lien entre la photo du mariage et celle de la grand-mère épanouie. Ces deux photos, étroitement liées par le repère des mains, semblent tenir le rôle de la scansion, d'étapes dans le récit de la vie de sa mère : sa vie de jeune fille dans sa famille et sa dégradation pénible due à la maladie d'Alzheimer.

Contrairement à l'ordre de la vie, dans "La place" et "Une femme", la narration commence par la mort. Dans la deuxième partie d' "Une femme", au lieu de montrer encore aux lecteurs les

photos, la narratrice nous raconte la dégradation de l'état de sa mère en utilisant la négation ainsi que plusieurs termes péjoratifs.

1) "Elle s'énevrait facilement, disait sans cesse, "ça me dégoûte.", ...Une tendance aussi à s'affoler, pour une circulaire de la caisse de retraite,... Elle manquait des mots dans ses lettres, plus rares et courtes." (F. p.91)

2) "Au moment d'acheter ses commissions, elle trouvait tous les magasins fermés. Ses clés disparaissent sans arrêt. La Redoute, lui expédiait des articles qu'elle n'avait pas commandés. Elle est devenue agressive vis-à-vis de la famille d'Yvetot, les accusant tous de curiosité à propos de son argent, ne voulant plus les fréquenter... Elle semblait se raidir contre des menaces indicibles." (F. p.92)

3) "Puis elle a oublié l'ordre et le fonctionnement des choses. Ne plus savoir comment disposer les verres et les assiettes sur une table, éteindre la lumière d'une chambre,... Elle s'habillait de jupes usagées et de bas reprisés dont elle n'acceptait pas de se défaire... Elle n'avait plus d'autres sentiments que la colère et le soupçon." (F. p.93-94)

4) "Le matin, elle ne désirait plus se lever. Elle ne mangeait que des

laitages et des sucreries, vomissant le reste." (F. p.96)

5) "...Elle n'essayait plus de retrouver quoi que ce soit. Elle ne se souvenait pas de ce qui lui appartenait, elle n'avait plus rien à elle... Elle n'avait plus honte de rien, porter une couche pour l'urine, manger voracement avec ses doigts." (F. p.98)

Au début, sa mère radote en prononçant des lapsus à tel point que son langage s'appauvrit. Ensuite, elle s'est mise à se méfier de tout et de tout le monde. Puis, elle a commencé à perdre la mémoire et l'on ne vit plus chez elle la moindre trace de coquetterie. De plus, elle s'énevrait pour rien et en arrivait même à perdre l'appétit. Finalement, et il s'agit d'un problème hygiénique, devant porter une couche pour l'urine, elle ne savait plus ce qu'était la honte en dévorant la nourriture avec les doigts..... Il est triste de voir une femme jadis dynamique se retrouver, la vieillesse venue, dans un état méconnaissable. L'auteur se sent obligée de nous raconter la fin de sa mère bien-aimée avec lucidité, autant qu'avec tristesse.

3. La photo unique d'Annie Ernaux dans "La place" :

"Une photo de moi, prise seule.....

Sans doute n'ai-je pas encore de notions esthétiques. Je sais toutefois paraître à mon avantage : tourner de trois quarts pour estomper les hanches moulées dans une jupe étroite, faire ressortir la poitrine, une mèche de cheveux balayant le front. Je souris pour me faire l'air doux. J'ai seize ans." (P. p.70-71)

Dès l'adolescence, Annie Ernaux savait déjà paraître à son avantage. L'on voit également qu'elle savait même se mettre en valeur avec un petit sourire pour se donner un air plus doux, pose coquette typique de la classe bourgeoise. Quant aux photos de ses parents, ils ne sourient presque jamais, leurs mines restent toujours rigides devant l'appareil. Cette petite remarque suffit pour noter le comportement différent des générations et l'écart existant entre les classes sociales.

4. Les photos de la soeur d'Ernaux :

"Sur une photo, elle apparaît grande pour son âge, les jambes menues, avec des genoux proéminents. Elle rit, une main au-dessus du front, pour ne pas avoir le soleil dans les yeux." (F. p.52)

"Sur une autre, près d'une cousine en communiant, elle est

sérieuse, jouant cependant avec ses doigts, écartés devant elle." (F. p.52)

Ces photos concernent la petite fille, morte peu après la prise de vue, et permettent à la narratrice de donner corps à cette soeur jamais rencontrée, de livrer une part de l'histoire familiale qu'elle n'a pas vécue et de se rendre compte combien ses parents la chérissaient surtout après la mort de leur premier enfant. Ces clichés méritent le nom d'instantanés.

Conclusion

Pourquoi la photographie ?

La pratique du portrait et de l'autoportrait photographique pose la question de l'autre que l'on regarde sur une image arrêtée, à distance. Une photo de soi ou des autres constitue dans les deux cas une expérience du miroir. On se regarde et on regarde autrui pour mieux se voir.

Un cliché nous renvoie à nous-mêmes. L'oeil fait naître l'image et l'image montre l'oeil la contemplant. C'est pourquoi la photographie nous aide à nous regarder comme quelqu'un d'autre. Cette expérience intime de la confrontation avec soi-même à travers un cliché photographique cimente le terrain commun entre l'écriture biographique

et la photographie. Par ailleurs, la photographie est aussi le lieu d'un dialogue avec un autre soi-même, à travers cette affinité curieuse, on finit par exprimer ce que l'on n'avait pas le courage de dire.

La photographie, catalyseur de l'écriture

Détaillons de façon plus précise les interactions entre la photographie et l'écriture (auto)biographique.

1) *La photographie interroge l'autobiographie et la biographie*

Un cliché photographique est manifestement une trace du passé, quelque reste de souvenir et il témoigne d'un vécu personnel ou commun. Il soulève des thèmes comme la vérité, la sincérité, l'oubli et l'illusion, il peut s'apparenter à l'écriture.

Il permet également la connaissance des autres, car il montre l'histoire ou en célèbre le souvenir, ou encore participe à créer une mythologie. La photo soulève les questions de la représentation de l'autre comme le regard, la fidélité, le choix du portrait. Elle relève de la démarche biographique partagée entre respect et amour pour le sujet traité.

2) *La photographie est une source d'inspiration littéraire*

L'image photographique fonctionne comme une petite fabrique littéraire dans la mesure où elle comble le vide de la mémoire—indispensable pour une oeuvre biographique où elle stimule l'imagination—et génère des jeux littéraires descriptifs, narratifs, même argumentatifs. L'image fascine et l'écrivain trouve dans une image fixe de quoi nourrir de vertigineux projets littéraires.

3) *La photographie montre les rapports entre le texte et l'image*

L'histoire littéraire a toujours entretenu avec l'image sous toutes ses formes des rapports passionnés d'amour et de haine. La porosité de l'image et des mots s'est renouvelée avec la photographie : les photographes et les plasticiens ont créé des formes mixtes, jouant le dialogue entre texte et image. Il est sûr que les affinités entre la littérature et la photographie se prolongent. La photographie met pour ainsi dire la littérature devant elle-même et lui tend un miroir afin qu'elle s'y réfléchisse.

4) *L'image connotée*

La connotation combine plusieurs codes qui explicitent les sens attribués à une image. La sémiologie ou l'étude des signes identifie tout d'abord les codes gestuels et comportementaux (les

gestes, postures et attitudes traduisent divers sentiments), puis les codes techniques et ornementaux du corps (les vêtements, les objets et le traitement de l'espace véhiculent leur valeur), enfin, les codes symboliques (l'image transmet des valeurs religieuses, politiques ou poétiques).

Bien entendu, la photographie présente souvent la vérité, mais on pourrait parfois embellir ou enlaidir l'image, par exemple, faire poser le modèle devant le bel encadrement, et

truquer la photo. De plus, à cause des retouches de l'auteur, elle risque d'être déformée jusqu'au point de rendre la réalité méconnaissable. C'est pourquoi Annie Ernaux préfère employer "l'écriture plate" pour s'exprimer de la manière la "plus neutre possible" afin de rendre hommage à ses parents et à la classe sociale à laquelle ils appartenaient. Elle s'efforce ainsi de parler pour eux, et comme eux, évite d'employer le style d'une autre classe.

Bibliographies

- Altounian Janine. "L'enseignement des lettres et la lettre morte (une lecture de La place d'Annie Ernaux)". *Article des Cahiers du CRELEF*, Université de Franche-Comté Besançon, n.25, Besançon, 1987.
- Dahlgren Birte, Kofoed Kirsten et Huuse Mariann. *La place*. édition Systime, Paris, 1987.
- Day Loraine et Jones Tony. *Glasgow introductory Guides to French Literature*. The University Glasgow, Glasgow, 1990.
- Gillain Anne et Lonfti Martine. *Récits d'aujourd'hui*. A Literary Reader, Holt, Rinehart and Winston, Inc., Austin, Texas, 1989.
- Jopeak Sylvie. *La photographie et l'(auto)biographie*. Gallimard, Paris, 2004.
- Le Scanff Yvon. *Le biographique*. Hachette, Paris, 2004.
- Lejeune Philippe. *Je est un autre*. Seuil, Paris, 1980.
- Lejeune Philippe. *Le pacte autobiographique*. Seuil, Paris, 1975.
- Loky Gro. *L'oeuvre d'Annie Ernaux, une histoire, plusieurs visions*. mémoire de l'institut d'études romanes de l'Université de Bergen (Norvège), novembre 1992.
- Maillard Michel. *L'autobiographie et la biographie*. Nathan, Paris, 2001.
- Miroux Jean-Philippe. *L'autobiographie*, Ecriture de soi et sincérité. Nathan Universitaire, Paris, 1996.
- Olivier Annie. *Le biographique*. Hatier, Paris, 2001.
- Prévost Claude et Lebrun Jean-Claude. *Nouveaux territoires romanesques*. Messidor/Editions sociales, Paris, 1990.
- Priscille Michel. *L'autobiographie*. Hatier, 2003.
- Savéan Marie-France. *La place et Une femme d'Annie Ernaux*. Gallimard, Paris, 1994.
- Wetherill P.M.. *La place*. Methuen's Twentieth Century Texts, Abingdon, 1967.

Résultats de l'enquête sur l'enseignement / apprentissage du français langue étrangère au cours de l'année scolaire 2006

Sirajit DEJAMONCHAI*

Introduction

Dans le but de faire connaître l'état actuel de l'enseignement/apprentissage du français langue étrangère (FLE) en Thaïlande, l'Association thaïlandaise des professeurs de français (ATPF) a mené une enquête auprès d'établissements de niveaux secondaire et universitaire offrant des cours de français pendant l'année scolaire 2006. Les questionnaires ont été donc envoyés à 565 écoles et 68 universités, soit au total 633 établissements. Les résultats obtenus aux 184 questionnaires recueillis (167 écoles et 17 universités) seront présentés dans ce qui suit.

Présentation des résultats

La présentation des résultats sera effectuée en 2 parties : la première portera sur l'enseignement/apprentissage du français au niveau secondaire, tandis que la deuxième sera consacrée au contexte universitaire.

1) Enseignement/apprentissage du français au niveau secondaire

Les résultats concernant l'enseignement/apprentissage du FLE au niveau secondaire tiendront compte des établissements, des enseignants, des apprenants, des cours offerts, ainsi que des méthodes adaptées. Les résultats seront donc résumés dans les tableaux suivants.

* Membre du comité exécutif de l'ATPF, département de français, Université Thammasat. Pour sa précieuse collaboration, nous tenons à remercier vivement Madame Esther Boucher, Université Laval.

Tableau 1 Répartition des écoles en fonction des régions

Régions	<i>n</i>	%
Métropole de Bangkok	64	38.3
Région centrale	33	19.8
Région du nord	31	18.5
Région du nord-est	18	10.8
Région du sud	15	9.0
Région de l'est	6	3.6
Total	167	100.0

Note : Pour mieux esquisser le portrait des écoles secondaires, nous avons traité séparément les données portant sur les écoles situées dans la métropole de Bangkok.

Comme l'indique le tableau 1, secondaire, notamment les écoles des écoles de toutes les régions de situées dans la métropole de Bangkok Thaïlande se consacrent à l'enseignement (38.3%) et dans la région centrale /apprentissage du FLE au niveau (19.8%).

Tableau 2 Appartenance et genre d'établissements académiques

Appartenance	<i>n</i>	%
Département de l'éducation fondamentale	162	97.0
Département de l'éducation privée	2	1.2
Département de la métropole de Bangkok	3	1.8
Genre		
Public	165	98.8
Privé	2	1.2

Sujets (*n* = 167)

Le tableau 2 montre, d'une part, fondamentale, soit 97%. D'autre part, la que la plupart des écoles sont attachées majorité des établissements sont des au Département de l'éducation écoles publiques, soit 98.8%.

Tableau 3 Sexe et âge des enseignants dans la section de français

Sexe	<i>n</i>	%
Homme	41	19.4
Femme	170	80.6

Age		
Moins de 25 ans	5	2.4
Entre 26 et 30 ans	18	8.5
Entre 31 et 35 ans	17	8.1
Entre 36 et 40 ans	23	10.9
Entre 41 et 45 ans	27	12.8
Plus de 45 ans	121	57.3

Sujets (*n* = 211)

Les résultats du tableau 3 ont fait ressortir que la majorité (80.6%) des enseignants de français au niveau secondaire sont des femmes et que 57.3% d'entre eux sont âgés de plus de 45 ans.

Tableau 4 Education des enseignants dans la section de français

Diplôme	<i>n</i>	%
Licence	136	64.5
Maîtrise	63	29.8
Doctorat	5	2.4
Certificat	7	3.3

Sujets (*n* = 211)

La lecture de ce tableau indique que les enseignants de français au niveau secondaire, pour la plupart, ont obtenu la licence, soit 64.5%. Vient ensuite le diplôme en maîtrise, soit 29.8% des enseignants.

Tableau 5 Nombre et titres officiels des enseignants

Titres officiels	<i>n</i>	%
Poste permanent	151	71.6
Poste non permanent	10	4.7
Prof à mi-temps (thai)	11	5.2
Prof à mi-temps (natif de langue française)	39	18.5

Sujets (n = 211)

Tel que le montre le tableau 5, la majorité des enseignants de français au secondaire occupent des postes permanents (71.6%) et une minorité détiennent un poste non permanent (4.7%). Il est à remarquer, en outre, qu'un certain nombre de locuteurs natifs sont également engagés comme professeurs à mi-temps.

Tableau 6 Nombre d'élèves inscrits aux cours de français offerts au premier cycle du secondaire

Niveaux et cours	Nombre d'élèves	
	Moyenne	Ecart-type
Matayomsuksa 1		
Matière supplémentaire	46.2	22.3
Activité parascolaire	13.7	7.3
Matayomsuksa 2		
Matière supplémentaire	42.0	19.1
Activité parascolaire	19.8	32.0
Matayomsuksa 3		
Matière supplémentaire	44.6	31.2
Activité parascolaire	43.0	61.2

Note : D'après la réforme éducative, les écoles peuvent créer leur propre cursus et peuvent donc élaborer leurs programmes scolaires selon leurs besoins.

Il ressort de ce tableau que, dans les trois niveaux (Matayomsuksa 1, 2 et 3), les élèves qui apprennent le français comme matière supplémentaire sont plus nombreux que ceux choisissant le

français comme activité parascolaire. Plus précisément, les nombres moyens d'élèves inscrits aux matières supplémentaires dans Matayomsuksa 1, 2 et 3 sont de 46, 42 et 45, respectivement.

Tableau 7 Nombre d'élèves inscrits aux cours de français offerts au deuxième cycle du secondaire

Niveaux et cours	Nombre d'élèves	
	Moyenne	Ecart-type
Matayomsuksa 4		
Cours optionnel	45.4	47.1
Matière supplémentaire	35.0	28.9
Autres	20.7	13.6
Matayomsuksa 5		
Cours optionnel	43.2	28.6
Matière supplémentaire	35.8	21.3
Autres	14.8	14.4
Matayomsuksa 6		
Cours optionnel	45.8	28.4
Matière supplémentaire	39.1	26.7
Autres	16.0	15.6

Note : En ce qui concerne les programmes de français, certaines écoles secondaires les ont offerts comme cours d'option Lettres, tandis que certaines les ont offerts comme matière supplémentaire ou autre. Ce classement varie selon le cursus des écoles.

La lecture de ce tableau nous permet de constater que la plupart des élèves dans les trois niveaux (Matayomsuksa 4, 5 et 6) ont choisi le français

comme cours d'option lettres. Les effectifs par cours, pour les trois niveaux, se situent en moyenne entre 43 et 46.

Tableau 8 Cours de français offerts au premier cycle du secondaire

Liste de cours	Fréquence (%)	Heure/semaine					
		(%)					
		1	2	3	4	5	6
Matière supplémentaire							
Français	7.2	1.3	3.6	0.6	0.0	0.0	1.8
Français fondamental	3.6	0.0	3.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français communicatif	0.6	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français (oral et parler)	0.6	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français du tourisme	1.2	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français scientifique	1.8	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français supplémentaire	1.2	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers le divertissement	1.8	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers l'acquisition des connaissances	1.8	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Activité parascolaire							
Français	4.2	2.4	1.2	0.0	0.0	0.0	0.6
Français fondamental	1.2	0.0	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0
Français scientifique	0.6	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers l'acquisition des connaissances	0.6	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Club du français	7.2	7.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers le divertissement	16.2	16.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Français supplémentaire	6.6	6.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0

Du tableau 8, il ressort que des écoles secondaires ont offert des cours de français aux élèves du premier cycle (Matayomsuksa 1, 2 et 3) comme activité parascolaire plutôt que comme matière supplémentaire.

Plus précisément, dans le volet des matières supplémentaires, les cours de français sont les plus offerts (7.2%). Ceux-ci durent, selon le cas, entre une heure et 6 heures. Par la suite, il s'agit des cours de français fondamental, avec

3.6%. Ce cours dure deux heures par semaine.

En ce qui a trait aux activités parascolaires, la plupart des écoles ont offert le cours de français axé sur le

divertissement (16.2%), et ce, à raison d'une heure par semaine. Vient ensuite le club de français (7.2%), qui dure également une heure par semaine.

Tableau 9 Cours de français offerts au deuxième cycle du secondaire

Liste de cours	Fréquence (%)	Heure/semaine (%)					
		1	2	3	4	5	6
Cours d'option							
Français 1-2, 3-4, 5-6	71.9	2.4	2.4	0.6	17.4	0.0	49.1
Français fondamental	9.6	0.0	0.6	0.0	0.0	3.0	6.0
Français et la vie	4.2	1.8	0.0	0.6	0.0	1.8	0.0
Français communicatif	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0	0.6	0.6
Français (lire et écrire)	3.0	2.4	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0
Français de l'hôtellerie et du tourisme	0.6	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français pour les études supérieures	3.6	3.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Club de français	6.6	6.6	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Projet de français	1.2	0.0	0.6	0.6	0.0	0.0	0.0
Français vers l'acquisition des connaissances	0.6	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français et la culture	0.6	0.0	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0
Français scientifique	1.2	0.0	0.0	0.6	0.0	0.6	0.0
Matière supplémentaire							
Français 1-2, 3-4, 5-6	14.4	1.8	6.0	0.6	3.0	3.0	0.0
Français fondamental	14.4	1.8	6.0	0.6	3.0	3.0	0.0
Français et la vie	7.8	0.0	4.8	0.0	3.0	0.0	0.0
Français communicatif	1.2	0.0	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0
Français (oral et parler)	4.2	0.6	3.6	0.0	0.0	0.0	0.0

Liste de cours	Fréquence (%)	Heure/semaine (%)					
		1	2	3	4	5	6
Français (lire et écrire)	14.4	0.6	13.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Français de l'hôtellerie et du tourisme	9.6	0.0	9.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français supplémentaire	2.4	0.0	2.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Français et la technologie	3.0	0.0	3.0	0.6	0.0	0.0	0.0
Projet de français	1.2	0.0	1.2	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers l'acquisition des connaissances	3.0	0.6	2.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers le divertissement	4.8	0.0	4.2	0.6	0.0	0.0	0.0
Autres							
Français 1-2, 3-4, 5-6	10.8	0.0	4.8	1.2	3.6	3.6	1.2
Français fondamental	2.4	0.6	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Français et la vie	4.2	0.0	0.0	1.8	1.2	1.2	0.0
Français communicatif	3.0	0.0	1.8	0.6	0.6	0.0	0.0
Français (oral et parler)	1.8	0.0	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Français (lire et écrire)	9.0	0.0	7.8	0.6	0.6	0.0	0.0
Français de l'hôtellerie et du tourisme	6.6	0.0	6.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français scientifique	3.6	0.0	3.0	0.6	0.0	0.0	0.0
Français vers le divertissement	3.6	0.0	3.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Club de français	6.0	6.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
Projet de français	0.6	0.0	0.6	0.0	0.0	0.0	0.0
Français vers l'acquisition des connaissances	1.8	0.0	1.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Français supplémentaire	2.4	0.0	2.4	0.0	0.0	0.0	0.0
Français et la technologie	4.8	0.0	4.8	0.0	0.0	0.0	0.0
Français et la culture	4.8	0.0	4.2	0.6	0.0	0.0	0.0

La lecture du tableau 9 montre que, pour les cours d'option lettres, la plupart des écoles secondaires (71.9%) ont offert le cours de français (1, 2, 3, 4, 5 et 6) aux élèves du cycle terminal (Matayomsuksa 4, 5 et 6). Par la suite, il s'agit du cours de français fondamental, avec 9.6%. La durée de ces cours varient entre une heure et 6 heures par semaine. Toutefois, les durées les plus fréquentes sont respectivement 4 heures et 6 heures par semaine.

Concernant les matières supplémentaires, un grand nombre

d'écoles ont offert les cours de français (1, 2, 3, 4, 5 et 6), le français fondamental et le français (lire et écrire), soit 14.4%. Pour la plupart, ces cours durent 2 heures par semaine.

Quant aux autres volets, il ressort que les cours de français sont les plus offerts (10,8%) et qu'ils durent, selon le cas, entre 2 et 6 heures par semaine. Vient ensuite le cours de français axé sur la lecture et l'écrit. Ce cours a été également offert, dans la plupart des cas, à raison de 2 heures par semaine.

Tableau 10 Méthodes de français utilisées par les écoles secondaires

Méthodes de français	Fréquence	%
Fréquences Jeunes	145	86.8
La France en direct	20	12.0
Méthode élaborée par l'école	16	9.6
Initial Expression	11	6.6
Bienvenue en Thaïlande	11	6.6
Recueil d'exercices / cahiers	7	4.2
Bien Joué	4	2.4
Compétence Expression	3	1.8
Imax	3	1.8

A partir de ce tableau, nous constatons que la plupart des écoles secondaires ont opté pour Fréquence Jeunes comme méthode de français

(86.8%). Certaines ont choisi La France en direct (12.0%), d'autres ont utilisé les méthodes élaborées par l'équipe de leur école (9.6%).

II) Enseignement/apprentissage du français au niveau universitaire

Un total de 17 universités, de toutes les régions de la Thaïlande, ont répondu aux questionnaires portant sur l'enseignement/apprentissage du FLE

au niveau universitaire. Parmi celles-ci, nous retrouvons 15 universités publiques (88.2%) et 2 universités privées (11.8%). Les résultats obtenus sont présentés dans ce qui suit.

Tableau 11 Sexe et âge des enseignants dans le département de français

Sexe	<i>n</i>	%
Homme	13	39.4
Femme	20	60.6
Age		
Moins de 25 ans	1	3.0
Entre 26 et 30 ans	7	21.2
Entre 31 et 35 ans	2	6.1
Entre 36 et 40 ans	7	21.2
Entre 41 et 45 ans	4	12.1
Plus de 45 ans	12	36.4

Sujets (*n* =33)

Tel que le montre ce tableau, la majorité des enseignants au niveau universitaire sont des femmes (88.2%) et la plupart sont âgés de plus de 45 ans

(70.6%). Signalons ici que les résultats obtenus vont dans le même sens que ceux du niveau secondaire.

Tableau 12 Education des enseignants au niveau universitaire

Diplôme	<i>n</i>	%
Licence	6	18.2
Maîtrise	18	54.5
Doctorat	7	21.2
Certificat	2	6.1

Sujets (*n* = 33)

Du tableau 12, il ressort que les enseignants de français au niveau universitaire ayant répondu aux questionnaires sont majoritairement (54.5%) titulaires d'une maîtrise. Viennent ensuite, respectivement, ceux qui détiennent un doctorat (21.2%) et une licence (18.2%).

Tableau 13 Nombre et titres officiels des enseignants

Titres officiels	n	%
Professeur titulaire (<i>Full Professor</i>)	1	3.0
Professeur associé (<i>Associate Professor</i>)	2	6.1
Professeur adjoint (<i>Assistant Professor</i>)	9	27.3
Lecteur (<i>Lecturer</i>)	21	63.6

Sujets (n = 33)

La lecture de ce tableau permet de constater que 63.6% des enseignants au niveau universitaire possèdent le titre de Lecteur et que 27.3% possèdent le titre de Professeur adjoint.

Tableau 14 Nombre d'apprenants en fonction des niveaux

Niveaux / programmes	Nombre d'apprenants	
	Moyenne	Ecart-type
1ère année		
Major	14.6	8.7
Mineur	0.0	0.0
Option libre	30.0	14.1
2ème année		
Major	12.8	6.0
Mineur	10.0	0.0
Option libre	19.5	14.6
3ème année		
Major	16.3	9.4
Mineur	6.5	3.9

Niveaux / programmes	Nombre d'apprenants	
	Moyenne	Ecart-type
Option libre	21.8	9.9
4ème année		
Major	23.4	11.7
Mineur	12.3	15.4
Option libre	24.6	19.1

Les résultats du tableau 14 permettent de faire ressortir les effectifs par niveau et par programme. On peut constater ici que les étudiants en 4ème année qui ont appris le français comme matière majeure sont les plus nombreux. Egalement, les étudiants en 4ème inscrits aux cours de français comme matière mineure s'avèrent plus nombreux que ceux d'autres années.

Il s'avère en outre que les étudiants ayant choisi le français comme option libre sont les plus nombreux en 1ère année universitaire. Aussi, il est à remarquer que le nombre d'étudiants d'option libre semblerait plus élevé que celui des programmes majeur et mineur, et ce, dans les quatre années universitaires.

Tableau 15 Cours de français offerts au niveau universitaire

Cours de français	Nombre de crédits	
	Moyenne	Ecart-type
Cours obligatoires (e.g. Français, Conversation, Littérature, Recherche libre)	30.0	30.3
Cours facultatifs (e.g. Conversation, Lecture, Production écrite, Etudes française, Société française, Culture française, France contemporaine, Français des affaires, Français du secrétariat, Français de l'hôtellerie, Français du tourisme)	14.1	13.6
Cours d'option libre (e.g. Oral, Lecture, Français des affaires, Français du secrétariat, Français de l'hôtellerie, Français du tourisme)	8.2	6.6

La lecture de ce tableau indique que les cours obligatoires ont un poids de crédits plus élevé. Viennent ensuite les cours facultatifs et les cours d'option libre.

Conclusion

Les résultats obtenus à la présente étude nous permettent de mieux décrire l'état actuel de l'enseignement/apprentissage du FLE en Thaïlande autant au niveau secondaire qu'au niveau universitaire. Les résultats ont en effet laissé entrevoir le contexte actuel de l'enseignement/apprentissage du FLE notamment en ce qui concerne le cursus en vigueur, les caractéristiques des enseignants, les effectifs relatifs aux apprenants et les programmes de français

ayant cours en Thaïlande.

Signalons toutefois que nous pourrions tirer une conclusion encore plus pertinente si des travaux ultérieurs tenaient compte de sujets d'étude plus vastes. Dans cette optique, on pourrait aussi penser à mener des entrevues auprès de directeurs d'écoles, de chefs de départements de français ou encore de chefs de départements d'éducation.

En conclusion, les résultats obtenus dans le cadre de la présente étude ont fait ressortir l'état de la situation actuelle en fournissant des renseignements sur l'enseignement/apprentissage du FLE en Thaïlande. Aussi estimons-nous que cette étude, contribue au développement de l'enseignement/apprentissage du FLE en Thaïlande.

"Plusieurs France"

Fête annuelle de l'ATPF, samedi 25 novembre 2006

Marisa GARIVAIT*

Premier Conseiller de l'Ambassade de France Monsieur Pascal LEDEUNFF est venu remettre des prix

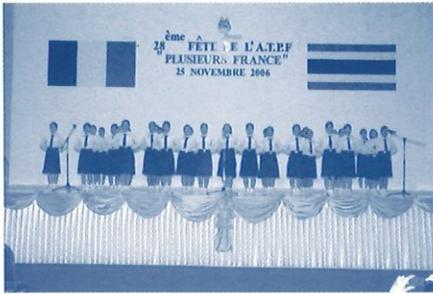
aux Lauréats de différents concours organisés par l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français pour la 28ème fête annuelle, dont le thème est Plusieurs France qui a eu lieu le 25 novembre 2006 à l'université Saint-John. Cette fête annuelle est organisée avec la collaboration du Service Culturel de l'Ambassade de France, de l'Alliance Française, de l'école de commerce Bangkok Collège et des Instituts Saint-John.

Cette année, 106 écoles et 14 universités y ont participé. Deux concours au niveau secondaire sont le concours

de dessin sur « le thème 60ème d'anniversaire d'accession au trône de sa Majesté le Roi Bhumibol Adulyadej » et concours de chansons françaises. Les sept autres concours dont les participants sont les élèves au niveau secondaire et les étudiants de différentes universités sont concours sous forme de questions-réponses sur le visionnage des cassettes-vidéo, concours de connaissance générale sur la France et sur la Thaïlande, concours d'élocution française, concours de conversation française à partir d'un thème donné, concours de récitation de poésie française, concours de présentation d'un texte à partir d'une photo donnée et concours de panneaux sur le thème Plusieurs France.

* Membre exécutif de l'ATPF, Enseignante de français à la faculté des Arts Libéraux, Université Thammasat

Les Lauréats de sept concours mentionnés ci-dessus ont le droit de se présenter au concours pour être représentant de la Thaïlande au Final Olympiade francophonie au Singapour.

Pour rendre la fête plus animée, les diverses activités se sont déroulées successivement sur la scène :

- La chorale de l'école Triam Udom Sueksa qui nous a interprété une chanson intitulée « ร่มละของบุญ », Lauréat du concours spécialement organisé à l'occasion du 60ème anniversaire d'accession au trône de Sa Majesté le roi Bhumibol en présence de son Altesse Royale la Princesse Maha Chakri Sirindhorn le 4 novembre 2006 au Centre culturel national de Bangkok. Ensuite les présentations des élèves qui ont gagné les 1er prix

de concours de chansons françaises :

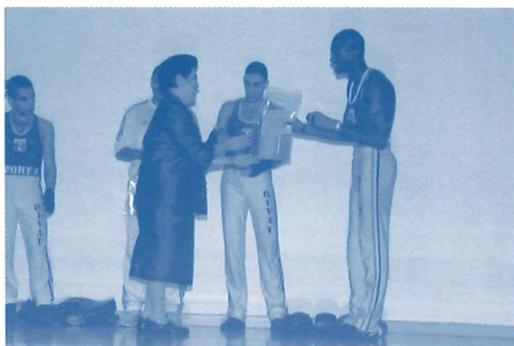
La Chorale de l'école Triam Udom Sueksa interprète « Habanera »

- La Chorale de l'école Triam Thahan (la classe de la préparation à l'école militaire) nous a interprété « Santiano »

- En solo, l'élève de l'école Rajwinit Matayom a chanté « Ma Philosophie ». Et pour terminer l'après-midi très sportif, nous avons assisté à la démonstration de l'équipe de France de la Savate boxe française.

Cette année, plusieurs idées, plusieurs mémoires, plusieurs visages souriants ont été mis en relief. Au nom de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français, nous remercions tous les professeurs, tous les élèves et tous les établissements d'avoir participé à notre manifestation, et nous espérons vous revoir prochainement.

ใบสมัครสมาชิก

วารสารสมาคมครุภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย
ประจำปี

(เฉพาะเจ้าหน้าที่)

เลขที่สมาชิก.....ประจำปี.....ฉบับที่.....และ.....

ใบเสร็จเล่มที่.....เลขที่.....ลงวันที่.....

() ส่งใบเสร็จรับเงินแล้ว ลงนามผู้รับเงิน

() จ่ายหนังสือแล้ว เมื่อวันที่.....และ.....

ลงนาม.....(ฝ่ายทะเบียนสมาชิกและจัดส่ง)

โปรดกรอรายละเอียดด้วยข้อความตัวบรรจง

ข้าพเจ้า นาย/ นาง/ นางสาว.....

อาชีพ.....ตำแหน่ง.....

สถาบัน/ หน่วยงาน/ บริษัท.....

เลขที่..... หมู่..... หมู่บ้าน..... ต.รอก/ ซอย.....

ถนน.....เขต.....จังหวัด.....

รหัสไปรษณีย์.....โทรศัพท์.....โทรสาร.....

E - mail

มีความประสงค์ สมัครสมาชิกวารสารสมาคมครุภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทย ประจำปี
..... รวม 2 ฉบับต่อปี ปีละ 250 บาท

ประเภทสมาชิก () ครู อาจารย์ () นักเรียน นิสิต นักศึกษา

() บุคคลทั่วไป () สถาบัน/ หน่วยงาน.....

ชำระค่าสมาชิกวารสาร

() ธนาณัติ สั่งจ่าย มาริสา การ์เวทย์

ปณ. หน้าพระลาน จำนวนเงิน.....บาท (ส่งพร้อมใบสมัครนี้)

() เงินสด จำนวนเงิน.....บาท

ออกใบเสร็จในนาม.....

ที่อยู่ในการจัดส่งวารสาร

ชื่อ - สกุล
เลขที่..... หมู่..... หมู่บ้าน.....
ซอย..... ถนน.....
เขต..... จังหวัด.....
รหัสไปรษณีย์.....

โปรดส่งใบสมัครสมาชิกวารสารฯ ไปตามที่อยู่ข้างล่างนี้

อ. ดร. มาริสา การ์เวทย์
ฝ่ายทะเบียนสมาชิกและจัดส่ง
ภาควิชาภาษาฝรั่งเศส คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร
กรุงเทพฯ 10200

**Bulletin de l'Association Thaïlandaise
des Professeurs de Français**

Reçu N°. /

Date...../...../.....

Fiche d'abonnement

Prière de compléter en lettre majuscule

Nom.....Prénom.....

Adresse complète.....

.....

.....

Ville.....code postal.....

Téléphone.....Téléphone portable.....

Télécopie.....E-mail.....

Tarif d'abonnement : 1 an / 2 numéros : 250 Bahts

Mode de paiement :

() par chèque bancaire barré

A l'ordre de l'Association Thaïlandaise des Professeurs de Français

() par mandat postal

Au nom de Marisa Garivait – Bureau de poste de Na Phra Lan

Prière d'envoyer cette fiche d'inscription à l'adresse ci-dessous :

Marisa GARIVAIT
Responsable de clientèle et de distribution
Département de Français
Faculté des Arts Libéraux
Université Thammasat, Rua Pra Chan, Pra Na Korn
Bangkok 10200
Tél. portable : 086 834 1319 Fax : 02 623 – 5790
E-mail : marisagarivait@yahoo.fr

ปิดเล่ม

วารสารสมาคมครุภาษาฝรั่งเศสแห่งประเทศไทยเล่มนี้ เป็นเล่มพิเศษที่ใช้ระยะเวลาในการเตรียมต้นฉบับนานกว่าเล่มอื่น กองบรรณาธิการได้รับความอนุเคราะห์จากหน่วยงานต่างๆ และบุคคลอีกเป็นจำนวนมากที่เห็นว่าในโอกาสพิเศษเช่นนี้การมีส่วนร่วมแม้เพียงเล็กน้อย ก็เป็นการเฉลิมพระเกียรติของคณาภกิตติมศักดิ์ได้อีกทางหนึ่ง

กองบรรณาธิการจึงใคร่ขอขอบคุณความช่วยเหลือจากแหล่งต่างๆ ดังนี้

ผศ.ดร.สุภาภรณ์ อภาวัชรุตม์ จากมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ที่กรุณาอบบทบทความความทรงจำ และจัดทำภาพเก่าบันทึกประวัติศาสตร์เมื่อครั้งสมเด็จพระเสด็จสอนหนังสือที่คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ รวมทั้งความอนุเคราะห์ภาพถ่ายจากอาจารย์ปฐุม พัวพันธ์สกุล แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เช่นกันที่กรุณาค้นภาพเก่าและจัดส่งให้

ขอบคุณอาจารย์อีกหลายท่านที่กรุณาส่งบทความให้และให้คำแนะนำที่มีค่าในการจัดทำวารสาร ทั้งให้รูปภาพและข้อเขียนอันมีประโยชน์

ขอขอบคุณ บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) ที่กรุณาให้เงินสนับสนุนการจัดพิมพ์วารสารเล่มพิเศษในครั้งนี้

ฉบับหน้ายังคงมีเรื่องราว และสาระอื่นๆ อันมีประโยชน์อีกมากมาย พบกันฉบับหน้าครับ

บรรณาธิการ

ขอขอบคุณ บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)

บริษัท มติชน จำกัด (มหาชน)
MATCHON PUBLIC CO.,LTD.

มติชน ประชาธิปไตย ข่าวสด มติชน

ศิลปวัฒนธรรม
ART & CULTURE

กองพิมพ์

ธนกิจ

เราคือสื่อคุณภาพ เพื่อคุณภาพของประเทศ

www.matchon.co.th